

GAZDASÁGI
VERSENYHIVATAL

A
GAZDASÁGI VERSENYHIVATAL

JELENTÉSE

**A MAGYAR VILLAMOENERGIA PIACON
LEFOLYTATOTT ÁGAZATI VIZSGÁLATRÓL**

Budapest, 2006. május 15.

I. ÖSSZEFOGLALÁS

1. 2003. január 1-ét követően a magyar villamosenergia piacon elvben a piac erői szabadon kifejthetik hatásukat. A gyakorlatban azonban a liberalizált piactól elvárható kedvező jelenségek, hatások nem jelentkeztek olyan mértékben, mint ahogy azt a szakértők várták.
2. A Gazdasági Versenyhivatal Elnöke a Versenytörvény 36/A § alapján 2004. március 29-én ágazati vizsgálatot indított a villamosenergia-piac előbb említett problémáinak megértésére és a szükséges intézkedések, javaslatok előkészítése érdekében. *Az ágazati vizsgálat annak felderítését tűzte ki maga elé célul, hogy milyen okok hátráltatják a villamosenergia-piacon a gazdasági verseny fejlődését.* Az ágazati vizsgálat során a villamosenergia-piac 75 érintett vállalkozásának, ezen belül 39 feljogosított fogyasztónak a véleményét kértük ki.
3. A villamosenergia szektor sajátos ágazat. Legjellemzőbb sajátosságai közé tartozik, hogy hálózatos iparágáról van szó, a termék, a villamos áram a szállítására szolgáló vezetéktől fizikailag nem elválasztható, a szállító tevékenység természetes monopóliumot képez, a termék nagy mennyiségben nem tárolható, ezért optimális esetben a keresletnek és kínálatnak (a termelésnek és a fogyasztásnak) minden pillanatban egyensúlyban kell lennie. A fogyasztó a szállító (átviteli és elosztói) vezetékkel áll fizikai kapcsolatban, fogyasztásának elszámolása pedig a mért fogyasztási mennyiség alapján történik. A villamosenergia költségét a szabad piacon vételező fogyasztónál a szabadpiacon megvásárolható villamosenergia díja, valamint a rendszerhasználatért fizetendő, hatóságilag megállapított díjtétel összege jelenti.

A vizsgálat megállapításai

A vizsgálat megállapításai a szabályozásra vonatkozóan

4. A gazdasági verseny bevezetése érdekében tett intézkedéseket a villamosenergia szektorban hosszabb időhorizonton vizsgálva megállapítható a szektor folyamatos alkalmazkodása a szabályozott piacgazdaság körülményeihez. 1989-2005 között a villamosenergia szektorra vonatkozó törvény háromszor változott. Hálózatos iparágak esetén a működés fontos meghatározója a választott szabályozási modell. A villamosenergia törvény és más vonatkozó törvények úgy változtak, hogy a villamosenergiaipar szerkezetét fokozatosan alkalmassá tegyék a versenypiaci körülmények közötti működésre. Azonban a törvényhozás még a legutolsó, a 2001. évi CX. törvényben is (amely 2003. január 1-jén lépett hatályba) a korábbi évtizedekhez hasonlóan, a teljeskörű közüzemi ellátás filozófiája alapulvételével alkotta meg a törvényt. Preambulumában úgy fogalmaz, hogy az Országgyűlés *a villamosenergia-versenypiac kialakulásának elősegítése* érdekében alkotott törvényt. *Az ellátásbiztonság és az indokolt költségek figyelembevételével kialakított hatósági ár áll a szabályozás középpontjában.* A közüzemi ellátási modell fenntartja a korábban is érvényes egyvásárlós modellt (amelyben – kis kivételtől eltekintve - az MVM az egyetlen vállalat, amely közüzemi célra energiát vásárolhat az erőművektől és azt továbbértékesítheti az áramszolgáltatók felé), *kizárólagos* ellátási felelősséggel felruházva a közüzemi nagykereskedőt és a villamosenergia-szolgáltató vállalkozásokat.

5. A szabályozási környezet a termelői piacon megkönnyítette a piacra való belépést, amely nagyon fontos intézkedés a majdani versenypiac kialakulása érdekében. Előírta, hogy a közüzemi ellátás érdekében a magyarországi termelői piac HTM-mel (hosszú távú megállapodással) rendelkező termelői terméküket kötelesek a közüzemi nagykereskedő részére felajánlani. Így a garantált átvétel alá eső mennyiség a termelői piac 87-81 %-os részarányát jelentette a 2000-2004. években. E sémának megfelelően az importból rendelkezésre álló határkeresztező kapacitás-lehetőségek mintegy felét szintén a közüzemi nagykereskedő kötötte le a közüzemi ellátás céljára. Ezzel a teljes hazai igény 95 %-ára rendelkezik hosszú távú megállapodással a közüzemi nagykereskedő.¹
6. A közüzemi ellátás mellett a törvény lehetőséget biztosít versenykörülmények közötti piaci tranzakciók végzésére. A törvény deklarálja a piacnyitás fokozatosságát, megállapítja, hogy az érvényes szabályok a versenypiac kifejlődését kívánják *elősegíteni*. A piacnyitás első lépése az éves villamosenergia-fogyasztásból 33 %-kal részesedő nagyfogyasztókra, a közvilágításra és bizonyos feltételekkel az önkormányzati intézményekre vonatkozott (212 fogyasztót érintve), a második lépcsőben, 2004. július 1-jétől minden nem háztartási fogyasztó feljogosítottá vált (amely 66-67 %-os jogi piacnyításnak felel meg és az érintett fogyasztók száma mintegy 420 ezer). Ezek a fogyasztók döntésük alapján kiléphetnek a közüzemből a szabad piacra és a szükséges villamosenergiát magánjogi szerződések alapján vásárolhatják meg kereskedelmi engedélyes vállalkozásoktól. A harmadik lépcső a teljes piacnyitás időpontja, 2007. július 1.
7. Az említett villamosenergia törvények fokozatosan hozták létre a piaczgazdasági működéshez szükséges intézményeket (például a szabályozó hatóságot, fogyasztóvédelmet, a műszaki biztonsági felügyeletet, stb.).
8. Az ágazati vizsgálat során sok olyan észrevétel érkezett a szabályok és a szabályozórendszer működésére vonatkozóan, amelyek rámutattak arra, hogy mely elemek akadályozzák és akadályozták a piaci verseny fejlődését. Ezeket az észrevételeket a jelentés tartalmazza. Figyelembe vételük nyilvánvalóan hasznos lehet az új piaci modell és szabályozás megalkotásánál, amely a 2003/54EK Irányelvre figyelemmel kerül majd kidolgozásra.

A vizsgálat megállapításai a működő „piac” tekintetében

9. A vizsgálat során világossá vált, hogy a magyar, részlegesen liberalizált villamosenergia piacon a szabad piac „versenyez” a közüzemi piaccal a kapacitásokért, valamint a közüzemi ár a szabad piaci árral. Magán a szabad piacon folyó verseny ennél sokkal kisebb jelentőségű.
10. A magyar villamosenergia-szektorban már vannak olyan egymástól független vállalkozások, amelyek képesek versenypiaci körülmények között is működni. A piacon egy vertikálisan részlegesen integrált – az erőművekkel megkötött hosszú távú szerződése miatt – jelentős erőfölénnyel rendelkező vállalkozás van jelen (MVM Rt.), amelynek a termeléstől a kereskedelemig bezárólag van érdekeltsége, és 2005. augusztusban a rendszerirányító is integrálódott az MVM Rt-be. A rendszerirányító függetlenségét

¹ A jelentés-tervezet 2006 februári nyílt vitáján elhangzott, hogy ez az arány 2006-ra már 70 % alá csökkent.

törvényileg előírt tevékenységi és egyéb szétválasztási előírásokkal biztosítják. A GVH e döntési folyamatban mindvégig annak a véleményének adott hangot, hogy a tulajdonosi összeolvadás mellett nincs olyan megbízható szétválasztási mód, ami garantálná, hogy a versenypiac és a közüzem érdekei figyelembe vételénél legalább semleges módon működjön a rendszerirányítás.

11. Külön sajátossága a magyar villamosenergia szektornak, hogy főként az erőműi társaságok részvényeinek értékesíthetősége (privatizálás) érdekében, valamint az 1995 és 1998 között megvalósított, nagyobb részt környezetvédelmi indíttatású jelentős beruházások megtérülése érdekében a közüzemi nagykereskedő hosszú távú megállapodásokat (HTM) kötött, amelyeknek lejárt 2010 és 2024 közé esik. A magyarországi hosszú távú megállapodások egyik problémája, hogy azok mind egy, állami tulajdonú szereplőhöz, a közüzemi nagykereskedőhöz kötődnek. A másik probléma a HTM-ekben lévő ármeghatározó előírás, amely stabil nyereséget biztosít hosszú évekre a termelőknek². A közüzemi nagykereskedő a versenypiacon közvetlenül nem vehet részt. A hosszú távú megállapodásokkal lezárja a piacot a feljogosított fogyasztók és a kereskedők előtt, örökölt erőfölényével akadályozni képes a szabad piac fejlődését³.
12. A vizsgálat során világossá vált, hogy a piacnyitás lényegében a korábban le nem kötött import lehetőségekre és a szabad határkeresztező kapacitásokra alapozódik. A versenyképes, a közüzemi átlagárnál alacsonyabb árú hazai termelők mind hozzá vannak kapcsolva hosszú távú megállapodással a közüzemi nagykereskedőhöz. A közüzemi nagykereskedő a törvény szerint felszabadíthat terméket illetve termelőkapacitást a szabad piac számára olyan mértékben, mint amilyen mértékben a közüzemből kilépés történik. A vizsgálat során világossá vált, hogy különböző indokok miatt, de a közüzemi nagykereskedő lényegesen kevesebb versenyképes kapacitást szabadított fel, mint amelyre a piac a vizsgált időszakban igényt tartott. Ez a tény azonban bizonyos mértékben a közüzemi nagykereskedő teljes ellátás alapú kötelezettségéből adódik (a feljogosított fogyasztók „bármikor” visszamehetnek a közüzembe), tehát modellváltás, azaz új törvény megalkotása nélkül nem várható változás ezen a téren.
13. Megállapítható, hogy a szabad piacon azok a kereskedők tevékenykedtek sikerrel, amelyek tulajdonosi csoportjában közüzemi engedélyes is van. A kisebb és független kereskedők piacra lépései túlnyomórészt nem voltak sikeresek. A kereskedők döntően importból szereztek be árualapjukat a rendelkezésre álló szabad határkeresztező kapacitások és a szomszédos országok piacán meglévő szabad termelői források elérhetősége révén.

² 2005. november 9-én az EK Bizottság vizsgálatot indított az EK Szerződés 87. cikk (1) bekezdése alapján annak kiderítésére, hogy a HTM-ekben fellelhető árrögzítő mechanizmus következményeként, a piac működéséből kifolyólag, az MVM Rt-nek a magyar állam által közvetlenül juttatott kompenzáció, valamint az erőműveknek a HTM-ek nyújtotta szelektív előny összeegyeztethető-e az állami támogatásokra vonatkozó szabályokkal. Ez a vizsgálat azonban nem célozza az EK Szerződés 81-82. cikke (versenykorlátozás, erőfölénnyel való visszaélés) tényállásainak vizsgálatát, amelyre a GVH jelentésében javaslatot tesz. További megjegyzés: A HTM-ekben működő árképlet csak 2004. január 1. után került alkalmazásra, amikor megszűnt a központi ármegállapítás.

³ A jelentés-tervezet nyílt vitáján, a 2006. év elején a közüzemi nagykereskedő jelezte, hogy 2005-ben már 7 TWh villamos energiát adtak el a szabadpiacon, többet, mint a legnagyobb közüzemi szolgáltatóknak kötelezően.

14. 2003-ban a szabad piacra kilépett fogyasztók a magyarországi éves igény mintegy 20 %-át reprezentálták (éves szinten számolva a villamosenergia 10 %-a kelt el vagy cserélt gazdát a szabad piacon az évközi különböző időpontokban történő kilépések miatt). Ugyanez 2004-ben 26 %-ra, illetve 20 %-ra tehető. Bizonyossá vált, hogy a fogyasztók sokkal nagyobb számban kívántak kilépni a versenypiacra, mint amennyinek ez sikerült. A piacon nem volt elérhető annyi megfelelő árú szabad termék, amennyire igényük lett volna.
15. Nagy valószínűséggel állítható, hogy a kilépési hajlandóságot ösztönözte az a törvényi előírás, hogy 6 hónap múlva vissza lehet lépni a közüzembe, és oda kötelező a kilépett fogyasztót visszavenni. Ugyanez az előírás viszont erősen óvatossá tette a közüzemi nagykereskedőt abban, hogy minden olyan villamosenergiát felajánljon a szabad piac részére, amelyet korábban a kilépett fogyasztók vásároltak. Megállapítható, hogy ez a törvényi előírás gátjává vált a piac fejlődésének. Időközben ezt a szabályt megváltoztatták, lecsökkentve a ki-, és belépési időtartamokat 30 illetve 60 napra.
16. Valószínűsítjük, hogy a közüzemi nagykereskedő figyelemmel kísérte a befagyott költségek fedezetére a rendszerirányítási díjba beépített összeg alakulását, és igyekezett úgy megállapítani a szabad piacra bocsátható kapacitás nagyságát, hogy az azon keletkező befagyott költség összege ne lépje túl az e célra az áramszolgáltatás árába beépített díjelem révén felhalmozódott összeget. Az ugyanis világosan látszik a vizsgálat rendelkezésére álló adatokból, hogy a közüzemi nagykereskedő az általa lebonyolított, *nyilvános kapacitás árverésen 56, 44 és 38 %-kal alacsonyabb áron* tudta csak értékesíteni azt a közüzemi ellátási kötelezettség felett fennmaradó villamosenergia mennyiséget, amit ő a termelőktől a hosszú távú megállapodások alapján, az azokban lévő árképletek szerinti áron vásárolt. 2005-től a nagykereskedő a rendelkezésére álló többlet termelő kapacitás miatt növelte az árverésre bocsátott kapacitás mennyiségét.

Összegzés

17. A szabályozás a versenypiac kialakításának elősegítését tűzte ki célul. A gyakorlati piacnyitás a 2003. évben elérte a teljes magyarországi villamosenergia-fogyasztás 20 %-át, amely 2004-ben 26 %-ra növekedett, vagyis a villamos energiafogyasztás ilyen részaránya a szabad piacon cserélt gazdát. A kilépési/szabad piaci fogyasztási arány fontos mutató, de nem tekinthető a siker egyértelmű fokmérőjének. A kilépők jelentős része ugyanis a fogyasztó korábbi közüzemi szolgáltatójával azonos tulajdonosi körbe tartozó kereskedővel szerződött le. E kereskedőkön kívül leginkább a közüzemi nagykereskedő (MVM) kereskedőcége tudott jelentős sikereket elkönyvelni. A vizsgálatból az derült ki, hogy a kilépési szándék ennél az értéknél magasabb volt.
18. A piacnyitást követően elsősorban az import versenyzett az MVM szerződéses portfóliójával. A szabad piac rendelkezésére bocsátott, az importhoz szükséges határkeresztező kapacitást a feljogosított fogyasztók teljesen ki is használták. A piacnyitást követően gyorsan, már 2003 márciusában megkezdődött a piactalépés. A vizsgálat megállapította, hogy jóval többen is kiléptek volna, de nem volt elegendő, megfelelő kondíciójú villamosenergia a szabad piacon. A piacnyitás révén a szabad piacra kilépő fogyasztók egyértelműen pozitív eredményről, jelentős költségmegtakarításról számoltak be (összesen körülbelül 16,7 milliárd forint megtakarítást értek el 2003-ban, és további 38 milliárd forintot 2004-ben). Ez a modell azonban nemcsak eredményeket

hozott, hanem veszteségeket is okozott, amelyet a közüzemi szektor volt kénytelen elviselni.

19. A piacnyitás következtében lehetővé vált, a versenypiacon elért megtakarítás önmagában azonban nem mutatja a piacnyitásból fakadó előnyök és költségek egyenlegét. A vizsgálat során a GVH nem volt abban a helyzetben, hogy számszerűsítse a piacnyitás következtében az államigazgatásban és a különféle piaci szereplőknél jelentkező költségeket. Nyilvánvaló azonban, hogy léteznek ilyen költségek, és ezek csökkentik a társadalomnak a piacnyitásból származó nettó hasznát. Egy, a versenynek kedvezőbb működési modell esetén a versenyből származó nyereség nagyobb, a szabályozás költsége pedig vélhetően kisebb lenne.
20. A ma érvényes modellen belül a verseny lényegében elérte a lehetőségek határát. Igaz ugyan, hogy a piacnyitás második lépcsője jogi értelemben megduplázta a szabad piac méretét (vagyis a magyarországi villamosenergia fogyasztás mintegy 66-67 %-a szabadkereskedelem útján cserélhet gazdát), a verseny piacra történő kilépésre képes feljogosított fogyasztók számát pedig a korábbi sokszorosára emelte, de a valódi verseny kialakulására csak modellváltás esetén lehet számítani.

Következtetések

21. A vizsgálat legfőbb tanulsága az, hogy a ma működő modellt versenypolitikai értékelés alapján nem célszerű fenntartani. A modell ugyan alkalmas volt arra, hogy a verseny megjelenjen a szektorban, de egyben akadályozza is a valódi verseny kialakulását. A 2003/54/EK Irányelv által megkövetelt magyar jogharmonizációs kötelezettség alkalmat teremt egy, elsősorban a fogyasztók versenyhez fűződő érdekeit szem előtt tartó, a kettős vertikum koncepcióját feladó új működési modell kialakítására. Az új modell kialakításakor célszerű lenne támaszkodni e vizsgálat megállapításaira, csakúgy, mint az EU folyamatban lévő ágazati vizsgálatának eredményeire. Szakítani kell azzal a beidegződéssel is, hogy Magyarország érdeke az EU által még elfogadható legkisebb mértékű piacnyitás. A munka során abból kell kiindulni, hogy a verseny összefér az ellátásbiztonság⁴ kétségkívül fontos szempontjával, sőt az ellátásbiztonság egy kellően versenyző piacon könnyebben és olcsóbban megvalósítható, mint verseny hiányában.
22. A kettős vertikum modellje a verseny piac kialakulása szempontjából már rövid távon is sikertelen modell, ily módon tartós, *a fogyasztók által is érzékelt hatékonyságnövekedési hatásokat* nem képes kiváltani. A szabadpiaci kínálat korlátossága szükségképpen elvezet az árak kiegyenlítődéhez, azaz nem a verseny piac hat a közüzemi piacra — lényegében tartósan ki sem alakulnak versenyi árak — hanem végső soron a közüzemi hatósági árak hatnak a szabadpiaci árakra is. A határkeresztező kapacitásaukciók költségeinek emelkedése révén felmorzsolódik az induló árelőny. A verseny látszólagos voltát lehet megállapítani abból, hogy *a szabadpiacon azok a kereskedők voltak sikeresek, amelyek mellett közüzemi nagykereskedő vagy közüzemi szolgáltató és/vagy termelő is áll.* A versenyi kereskedők főként nem egymással versenyeznek, hanem velük azonos érdekkörbe tartozó közüzemi nagykereskedővel vagy -szolgáltatóval, és így persze nem megharcolt, hanem inkább átengedett piaci szegmensen tevékenykedve.

⁴ A jelentés tervezet 2005. december 22.-i közzétételét követő nyilvános vitájában ezt a következtetést többen kétségbe vonták. Többek között hivatkozva az „European Federation Public Service Unions (EPSU) hozzájárulása a Villamos Energia és Gáz belső piacának Fejlődési Beszámolójához” című összeállításra. Olvasható: www.vdsz.hu honlapon.

23. A villamosenergia piacon a hosszú távú megállapodások (HTM-ek) meglévő rendszere (vagyis, hogy a vizsgálat idején a hazai termelő- és határkeresztező kapacitások 95 %-a⁵ egy piaci szereplőhöz, a közüzemi nagykereskedőhöz kötődik) gátolja a piaci verseny kiteljesedését. A választott működési modell és a ráépülő szabályozás által kialakított piaci szerkezet (közüzem és mellette szabadpiac) teljesítménye csak további erőteljes szabályozási beavatkozás révén növelhető valamelyest. A korábban teljesen ki nem használt határkeresztező kapacitásokra alapozott piacnyitás következtében a piaci kereskedelem a hazai árnál olcsóbb import villamosenergia behozatalával megindult, fokozásához további, versenyképes termelő kapacitások szabad piacra vitele szükséges.
24. A HTM-ek versenykorlátozásra alkalmasak lehetnek, ugyanis *piaclezáráshoz* vezetnek, indokolatlanul „*drágítanak*”, korlátozzák a fogyasztókat a szabad szolgáltató váltásban és megakadályozzák a potenciális nagykereskedőket abban, hogy azok piacra lépjenek. Főszabályként a megállapodások *versenykorlátozó jellegének* megállapítása két tényezőnek: a megállapodások által lekötött *mennyiségeknek* és a megállapodások *időtartamának* a függvénye. Egy olyan piaci környezetben, ahol nem csupán egy vagy néhány, de az erőművek igen jelentős hányadának termelése HTM-mel le van kötve a korábbi monopolista inkumbens (MVM Rt.) által, a szerződések együttes hatása jelentősen megnöveli az érintett piacon a piaclezáró hatások bekövetkezésének lehetőségét.
25. A vizsgálat szerint a magyar piacon meglévő HTM-ek abban a szerkezetben, ahogyan vannak, akadályozzák a további valódi piacnyitást. Lépéseket kell tenni a HTM-ek által megmerevített piacszerkezet változtatására, és a HTM-ek tényleges újratárgyalására, esetleges átcedálásukra. Versenyfelügyeleti eljárásban is célszerű megvizsgálni, hogy a HTM-ek rendszere megfelel-e az EK szerződés 81. és 82. cikkében foglalt előírásoknak.
26. A versenypiacra kilépett feljogosított fogyasztók első évben jelentkezett árelőnye gyorsan lemorzsolódott, mivel forrása az olcsóbb import volt és *nem hazai hatékonyságnövekedés fogyasztókkal megosztott eredménye*. A kínálat szűkös volta miatt a korlátozottan rendelkezésre álló import hozzáférési ára a határkeresztező kapacitások díja emelkedésével természetesen hamar felszökött és erodálta az árelőnyt. 2004 első hónapjában a közüzemi piacra való visszalépések főként e miatt történtek.
27. A verseny potenciálisan egyik legfontosabb forrása a villamosenergia importja. Különböző okok miatt azonban az import a lehetségesnél csak jóval kisebb mértékben volt képes betölteni e szerepét, mivel az import villamosenergia beáramlását biztosító infrastruktúra (határkeresztező kapacitások, vagy határmetszések, a belső hálózati elemek), illetve az ehhez való hozzáférés jelenlegi keretei ezt nem teszik lehetővé. A vizsgálat során világossá vált, hogy a háttérben több ok is meghúzódik. A problémát célszerűnek tartjuk komplexen áttekinteni.
28. A határmetszések kapacitásainak kihasználása a dolog természetéből adódóan nem tekinthető tisztán magyar belügynek, így e kapacitások verseny szempontú optimális felhasználásának is feltétele a *regionális* méretekben történő gondolkodás, *a környező országokkal közösen, vagy legalábbis összehangoltan történő szabályozás és stratégiai döntéshozatal*. A Szlovákiával közös határmetszék esetében jelenleg például a két ország

⁵ 2006-ben ez az érték már 70 % alatt van az MVM Rt. nyilatkozata szerint.

kapacitást birtokló vállalatai úgy tekintik, hogy külön-külön rendelkeznek a kapacitások 50-50%-ával. Így a magyar piacnyitás szempontjából közvetlenül releváns, a magyar hatóságok által szabályozható és a magyar szabályok alapján elvileg átláthatóan allokálható import kapacitás ebben az irányban máris megfelelődik. Import villamosenergia ugyan a kapacitás másik 50%-án is érkezhethet Magyarországra, ez azonban már a magyar hatóságok és piaci szereplők számára nem transzparens módon történik. Ezzel szemben a kapacitások egésze közösen is felhasználható lenne (például közösen szervezett aukciók révén), ami biztosíthatná a mainál jóval nagyobb transzparenciát. Ez természetesen csak a két ország együttműködésével képzelhető el. E hatás tovább lenne javítható *regionális szintű koordinált aukciókkal*.

29. A tapasztalatok fényében a kapacitás aukciók rendszere is további finomítást igényel. A kezdetek óta a MEH és az MVM is tett lépéseket a kapacitások jobb kihasználása és a nagyobb transzparencia biztosítása érdekében, ami növelte a kereskedelem hatékonyságát és így az import által gyakorolt verseny-nyomást. Az előrelépés érdekében azonban szükséges lenne a vonatkozó kormányrendelet módosítása.
30. Bár a vizsgálat alapján az import verseny előtt álló fő akadály nem a fizikai értelemben rendelkezésre álló kapacitások nagysága, hanem az azokhoz való hozzáférés. A kapacitások fizikai bővítése is kívánatos csakúgy, mint annak biztosítása, hogy a határkeresztesző kapacitások fejlesztése és bővítése ne egyik, vagy másik piaci szereplő, hanem a fogyasztók érdekeit szolgálja.
31. A piacnyitás eddigi valódi előnye az, hogy egy sor versenypiaci technika begyakorlódott és a jogszabályi keretekben fokozatosan némi teret nyertek a versenypiacot támogató változások és jogértelmezések. A szabályozói eszközhasználat is bátorodott. Természetesen az is valós előnye a piacnyításnak, hogy az olcsó import hazai felhasználása egyáltalán megtörténhetett, de ennek hasznai kis részben jutnak el a feljogosított felhasználókhoz, mert a szűkössége végsősoron „felveri” az árát. A *határkapacitás-aukciós díjak* és a *rendszerhasználati díjak* emelkedése arra utal, hogy az olcsó import előnyeit a felhasználók korlátozottan élvezhetik. Az energiaszektor termelővállalataira nézve pedig a hosszú távú szerződések miatt semmiféle érdemi hatékonysági követelmény-többletet nem hozott a piacnyítás, a versenypiaci kereslet alig érintette, érinthette őket. Tulajdonosi elvárásra és az árszabályozás ösztönzése alapján jelentős hatékonyságjavulás következett be több erőműnél. Ennek eredménye azonban kizárólag a tulajdonoshoz került, a hatékonysági előnyökből a fogyasztók egyáltalán nem részesültek. Az MVM mint közüzemi nagykereskedő érdekelt maradt a közvetlen piaci kapcsolatok kialakulása akadályozásában. Az MVM az éves kereskedelmi szerződések során pontosítási célzattal újratárgyalta a hosszú távú megállapodások árképleteit és azok pontosításával hatékonysági kényszert közvetített és elért némi árcsökkenést. Az újratárgyalások azonban nem jártak eredménnyel a kapacitásfelszabadításokat illetően.
32. A kettős vertikum modellje a piacnyitás szempontjából egyértelműen zsákutcának bizonyult, ezért az előrelépéshez modellváltásra van szükség. Az ágazati vizsgálat tapasztalatai alapján ugyanakkor kirajzolódik néhány olyan intézkedés (lényegében a szabályozás olyan finomítása), amely a jelenlegi modell keretei között segíthet bizonyos javulás elérésében abban az átmeneti időszakban, amíg egy új modell kialakításra nem kerül.

33. Versenyfelügyeleti eljárásban célszerű megvizsgálni azt is, hogy történt-e diszkrimináció a szolgáltatóknál a tekintetben, hogy a saját tulajdonosi körbe tartozó kereskedők esetén rövidebb határidővel kiengedték a szabad piacra a feljogosított fogyasztót, mint a másik esetben, amikor a feljogosított fogyasztó független kereskedőhöz kívánt kilépni. Vizsgálni szükséges az MVM szabad piaci értékesítéseit is (versenyjogilag kifogásolható módon nyújtott-e kedvezményt saját kereskedőcégének, illetve tartott-e vissza indokolatlanul kapacitásokat közüzemi ellátási kötelezettségére hivatkozva).
34. A vizsgálat során kirajzolódott, hogy egyes szolgáltatók vitatták a mérlegkörü szerződési kötelezettségüket. Megítélésünk szerint a piacnyitás után a rendszerszintű elszámolások teljessége csak a mérlegkörü rendszer következetes alkalmazásával valósítható meg. Ennek vannak olyan alapelvei, amelyek nem sérthetők meg. A mérlegkörök között csak menetrend alapú szállítás értelmezhető. Egy csatlakozási (elszámolási pont) csak egy mérlegkörbe tartozhat. A mérlegkörü működtetés megköveteli a pontos és teljes mérést valamint szigorú tervezést, mert e nélkül hatékony menetrend adás nem valósítható meg. A menetrend készítés megköveteli a fogyasztói igények pontos meghatározását (a fogyasztótól és a szolgáltatótól egyaránt). A menetrend alapján kialakított fogyasztói igény lehetővé teszi a kapacitások igénybevételeinek pontos tervezését is, amelynek következtében több szabad energia kerülhet versenypiaci értékesítésre. Lépéseket kell tenni a mérlegkörü rendszer megszilárdítása és teljessé tétele felé.
35. A GVH kezdeményezi, hogy a GVH és a MEH, mint szabályozó hatóság munkatársai tekintsék át a jelentésben szereplő, a verseny fejlődését a jelenlegi modellben akadályozó szabályozói megoldásokat, értékeljék azokat esetleg az érintettek bevonásával és tegyenek lépéseket rövid távú megszüntetésükre. (Például ilyen feladat lehetne a verseny érdekében a Kereskedelmi Szabályzat szintjén a közüzemi nagykereskedőnél naponta megjelenő felesleges kapacitások időben való lemondását előíró szabályok hiányosságainak a megszüntetése. A szűkös hazai kínálat bővítése érdekében magasabb szintű jogszabályokat kellene módosítani.)
36. Bizonytalan válasz adható arra a kérdésre, hogy vajon a piacnyitás, további versenyélénkítő intézkedések eredményeként csökkennek-e a fogyasztói árak. A legutóbbi sikertelen aukció azt jelentheti, hogy kínálati oldalon nincs elég versenyképes szabad kapacitás, ami az árak mérséklését eredményezhetné. Bár lehetnek még tartalékok, a hatékonyság növekedéséből származó előnyök jelentős részét a piac szereplői feltehetően már realizálták. A jelenlegi rendszerben nincs olyan piaci mechanizmus vagyis a hatékony verseny -, amely azt biztosítaná, hogy a költségcsökkenés az árak mérséklődését is eredményezze. Ilyen automatizmus hiányában a fogyasztói árak mérséklődése nem várható. Az is nyilvánvaló, hogy a magyarországi villamosenergia-árak alakulását jelentős mértékben meghatározza az energiatermeléshez szükséges alapenergiahordozók világpiaci ára, ami az ország számára adottság.
37. A szabad piac továbbfejlődésének záloga, hogy a villamosenergia piacon legyen elegendő szabad és versenyképes termelői kapacitás, ugyanis a kínálati piac megteremtése hosszú távon is fontos feltétele a versenynek. Ennek érdekében a földrajzi piacot regionális méretűvé kellene változtatni, azonos szabályrendszer kialakításával. A GVH számára fontos az új erőműi kapacitások építésének elősegítése, megfelelő piaci ösztönzők kialakítása, ezáltal a versenyképes kínálati oldal megteremtése, egy jól működő versenypiac érdekében. Jelenleg számos európai szervezet (EURELECTRIC, ETSO) dolgozik a hosszú távú ösztönzők kialakításán, egyenlőre kevés sikerrel.

II. JAVASLATOK

A modellváltás elkerülhetetlen

38. A kettős vertikum modellje a versenypiac kialakulása szempontjából már rövid távon is sikertelen modell, ily módon a fogyasztók számára érzékelhető tartós hatékonyságnövekedési hatásokat sem képes kiváltani. A modellváltás előkészítése érdekében a GVH szükségesnek tartja és kezdeményezi, hogy a 2007. évi teljes piacnyitást megelőzően tisztázza a Kormány a versenypiaci modellre való átállás kérdéseit, beleértve a kínálat jelentős kibővítését, a végső menedékes (egyetemes szolgáltatás) szerepének világos, nem a régi berendezkedést megmerevítő megoldását.

A hosszútávú áramváltási megállapodások versenykorlátozó hatásának vizsgálata

39. Az ágazati vizsgálat során a GVH tudomására jutott információk alapján valószínűsíthető, hogy a hosszú távú megállapodások (HTM-ek) rendszere, tekintettel a lekötött kapacitásokra (amelyek egy piaci szereplőhöz, a közüzemi nagykereskedőhöz kapcsolódnak) és az időtartamokra is, nem kompatibilis a közösségi versenyjoggal. E tekintetben a GVH versenyfelügyeleti eljárást készít elő, mely során - a brüsszeli versenyigazgatósággal egyeztetve - megvizsgálendő a HTM-ek versenykorlátozó hatása, illetve hogy az azzal járó előnyök ellensúlyozzák-e a versenykorlátozásból eredő hátrányokat.

40. A rendszer jelenlegi formájában a feljogosított fogyasztók piacának lezárásához vezet és változatlan formában hagyva a versenypiaci szegmens kiszáradását eredményezi. A fogyasztó választási szabadságát különösen korlátozza a jelenlegi struktúra. Ezek a tényezők jelentősen lelassítják, ha egyáltalán teljesen meg nem állítják a versenypiaci szegmens fejlődését a magyar piacon. A versenyjogi elemzés egyik kulcs mozzanata annak megítélése során, hogy a HTM kompatibilis-e a versenyjogi elvekkel, a piaci hatalom foka, amivel a megállapodást kötő felek rendelkeznek. Minél erősebb a megállapodásban szereplő valamely vállalkozás piaci pozíciója, annál kevésbé valószínű, hogy a korlátozásokat/megkötéseket tartalmazó megállapodás versenyjogilag elfogadható.

A kapacitástöbblet piacra vitelének kikényszerítése

41. Az MVM Rt a veszteségei csökkentése érdekében abban kell, hogy érdekelt legyen, hogy a lekötött kapacitások többletét átlátható módon piacra vigye. Ellenkező esetben a lekötött és igénybe nem vett kapacitások díjtételei az MVM Rt-t terhelik, és veszteséget okoznak. A vonatkozó kormányrendelet⁶ előírásai éppen azt hivatottak biztosítani, hogy az MVM a lekötött, de felesleges kapacitásait a szabad piacon értékesítse. A vizsgálat alapján az derült ki, hogy az MVM Rt nem szabadított fel annyi kapacitást, mint amennyi lehetőség erre mutatkozott, hanem közel annyit, mint amennyire a befagyott költségek

⁶ A 183/2002. (VIII. 23.) kormányrendelet 6-7. §-ának előírásai.

visszaigényléséhez forrás képződött. A MEH vizsgálja meg, hogy a szabadpiaci értékesítés elmaradása milyen többletköltségeket okozott és adjon jelzéseket az árhatóságnak arról, hogy ennek a hatósági árakban ne legyen meg a fedezete.

A regionális piac kialakításának kezdeményezése

42. Figyelmet kell fordítani az Európában induló regionális piacok kialakítását célzó kezdeményezésekre és célszerű azokat támogatni. Ennek során a fogyasztók (ideértve valamennyi gazdasági szereplőt) és nem csupán az energiaszektor érdekeire kell tekintettel lenni. Az MVM-mel kapcsolatos stratégiai kormányzati döntéseket (például az MVM privatizációja, az MVM és a MAVIR tulajdonosi szétválasztása) a regionális piacon való magyar szerepvállalás és érdekek perspektívájából nézve kell meghozni, vagyis azt kell szem előtt tartani, hogy a regionálizálódás következtében az import reális alternatívát nyújtson a magyarországi fogyasztóknak és így komoly verseny-nyomást legyen képes gyakorolni a villamosenergia szektor hazai vállalataira.

A kettős vertikumból adódó diszkriminációs lehetőségének versenyfelügyeleti vizsgálata

43. A GVH versenyfelügyeleti eljárást készít elő a verseny torzulására vezető körülmények vizsgálatára, beleértve az azonos tulajdonoshoz tartozó közüzemi nagykereskedő/szolgáltató és a szabadpiaci kereskedő közötti esetleges versenytorzító kapcsolatok létezését is.

A határkeresztező kapacitások használatának új szabályrendje

44. Vizsgálatra javasoljuk a MEH-nek, hogy hogyan lehetne megteremteni a határmetszések használatának a mainál nagyobb mértékű átláthatóságát, beleértve azt is, hogy a rendszerirányítók megegyezései(MAVIR) kapjanak teljes nyilvánosságot.

45. Célszerűnek látszik a határkeresztező kapacitás-árverés és az MVM kapacitás-fel szabadítás aukció szabályrendjének áttekintése és a tapasztalatok alapján megváltoztatása a versenyhelyzet javítása érdekében. Az MVM-et kötelezni kell arra, hogy a közüzem számára nem szükséges kapacitások előre kiszámítható és a kereskedelmi portfóliókba ésszerűen beépíthető módon kerüljenek értékesítésre.

46. A még több szabad piaci energia hozzáférés érdekében meg kell vizsgálni a meglévő határkeresztező kapacitások és a hazai hálózat bővítésének kereskedelmi feladatot ellátó szerepbe való átalakításának lehetőségét.

A fogyasztók piaci tájékozottságának növelése

47. Az ágazati vizsgálat alapján előre jelezhető, hogy a piac megnyitásának későbbi fázisai során a fogyasztói piaci ismeretek hiánya hatványozottan fog jelentkezni. Amennyiben a nagyobb piaci tudatosságú ipari fogyasztók részéről is tapasztalható egyfajta "kényelmes" megközelítés a fogyasztói jogok megfelelő kihasználása irányába, akkor nehezen várható el az, hogy a kisebb vállalkozások vagy a lakossági fogyasztók nagyobb aktivitást fognak mutatni eziránt. Feltétlenül szükséges lenne ezért – nemzetközi gyakorlat alapján - az

állam és más szervezetek (például érdekképviseltek, kamarák) szerepvállalásával a tájékozottságot növelni.

Versenypiaci elemzések készítése

48. Tekintettel arra, hogy a jelen ágazati vizsgálat csak a piacnyitás kezdő évének részletesebb és a második év korlátozottabban felmért tapasztalataira alapozott, szükséges, hogy a MEH irányításával éves, rendszeres, független jelentés összegezze a szabadpiac alakulásának folyamatait, beleértve a szabadpiaci kereskedők tevékenységének elemzését, a kapacitásaukciók mennyiségi és áradatait, a feljogosított fogyasztók piaci tapasztalatait, a szabályozás piaci versenyt korlátozó elemeit.

Rendszerszintű szolgáltatási piac megteremtése

49. A piacnyitás első féléve után, részben a szerződés-újrátárgyalások sikertelensége, részben a Kereskedelmi Szabályzat 2003. december 31-ig érvényes átmeneti szabályai miatt nem lehetett rendszerszintű szolgáltatás piacról beszélni Magyarországon. Az MVM egy csomagban adta tovább a MAVIR felé a hosszú távú szerződésekbe integrált rendszerszintű szolgáltatásokat, a MAVIR pedig lényegében „hatósági áron” (a Kereskedelmi Szabályzatban rögzített adminisztratív /nem piaci/ áron) értékesítette a mérlegkör felelősök felé. Az alapprobléma a hosszú távú szerződésekben van és Kereskedelmi Szabályzat szintjén nem kezelhető. A teljesen önkéntes újrátárgyalás jól láthatóan nem vezet eredményre és a kiegyenlítő piac szempontjából a másodlagos aukció sem megoldás. Figyelembe véve azt a tényt, hogy a vizsgált időszakban a MAVIR tölti be azt a funkciót, amelyen minőségben az integrált MVM szerződött a rendszerszintű szolgáltatásokra, továbbá figyelemmel a rendszerszintű szolgáltatási piac fontosságára, meg kell vizsgálni annak lehetőségét, hogy az MVM HTM-ek hogyan lennének piacosíthatók e célra a befektetői biztonság megőrzésével.

Budapest, 2006. május 15.

TARTALOMJEGYZÉK

I. ÖSSZEFOGLALÁS	2
II. JAVASLATOK	10
I. A VIZSGÁLATI JELENTÉS	14
Bevezetés	14
1.1 A vizsgálat megindításának körülményei	14
1.2 A törvényi háttér	15
1.3 A vizsgálattal átfogott időszak	15
1.4 A vizsgálat módszertana	16
1.5 A verseny lehetősége a magyar villamosenergia ágazatban	16
2. A villamosenergia ágazat piaci teljesítményét meghatározó tényezők	19
2.1 A villamosenergia-piac szerkezete	19
2.2 Erőművek	22
2.3 Hálózat	27
2.4 Rendszerirányító	28
2.5 Fogyasztók	30
2.6 Szolgáltatók	32
2.7 Kereskedők	33
3 A villamosenergia piac szerkezetét meghatározó alapvető feltételek	34
3.1 Kormányzati politika és a szabályozási környezet	34
3.2 Belépési korlátok	40
3.3 A villamosenergia ára és egyéb díjtételek	42
3.4 Adók és támogatások	47
3.5 Fogyasztói kereslet a villamosenergia piacon	49
3.6 A kereslet rugalmassága	51
3.7 A fogyasztás folyamatossága, előrejelezhetősége és a szezonális	52
3.8 Hazai villamosenergia termelés	55
3.9 Rendszerirányítás	57
3.10 Villamosenergia import	58
3.11 Belföldi villamosenergia kereskedelem	63
3.12 A közüzem működése	65
3.13 A versenypiac működése	70
4 A villamosenergia szektor működésének néhány további jellemzője	90
4.1 Beruházások és műszaki fejlődés	90
4.2 Teljesítmény	91
4.3 Termelési és elosztási hatékonyság a vállalati szektorban	94
4.4 Profit	95
4.5 Fogyasztókat érintő hatások	97
5 Egyéb megjegyzések	98
6. Következtetések	103

I. A VIZSGÁLATI JELENTÉS

Bevezetés

Törvény írja elő a Gazdasági Versenyhivatal (a továbbiakban: GVH)nak a gazdasági verseny védelmét, a gazdasági versenyt korlátozó piaci magatartások feltárását és megszüntetését. A villamosenergia a lakossági fogyasztáson túlmenően olyan termék, amelyet a gazdaság szinte valamennyi szektora felhasznál, és amelynek ára költségként megjelenve jelentősen befolyásolhatja egyes ágazatok, illetve a nemzetgazdaság egészének versenyképességét. A villamosenergia-piaci versenyhelyzet megteremtésével a fogyasztók választási szabadságukkal élve előmozdíthatják a villamosenergia hatékonyabb, olcsóbb előállítását és kereskedelmét.

1.1 A vizsgálat megindításának körülményei

A villamosenergiáról szóló 2001. évi CX törvény (a továbbiakban: VET, illetve villamosenergia törvény) 2003. január 1-től hatályba lépő rendelkezései révén megkezdődött a magyarországi villamosenergia szektor liberalizációja. Bár a számszerű adatokat tekintve a lehetőség adott a versenypiac további fejlődéséhez és a villamosenergia törvény lehetővé teszi a szervezett piac létrehozását, ez 2005-ig mégsem történt meg. A részleges piacnyitás óta a feljogosított fogyasztóknak⁷ módjukban állt megválasztani, hogy kitől vásároljanak villamosenergiát. 2003-ban az akkor feljogosított fogyasztók közül a várakozásokhoz képest kevesebben léptek át a szabad piacra. Később e versenyre épülő piaci szegmensből a korábban átlépők közül többen visszatértek az ún. közüzemi rendszerbe.

A szektorban a verseny egyik fő forrása lehetne az import. 2003-ban azonban a lefolytatott aukciók során a szabadpiaci szereplők által megszerezhető határkeresztező kapacitásokra vonatkozó jogok mennyisége elmaradt a várakozásoktól. Továbbá a GVH érzekelte azt is, hogy a versenypiac kiterjesztésének lényeges akadályát képezi a villamosenergia piacon meglévő hosszú távú szerződések változatlansága – ugyanakkor nem rendelkezett kellő információval ennek okairól. A GVH számára nem voltak ismertek annak okai sem, hogy miért került a versenypiacra a versenypiacra kilépő vállalkozások korábbi közüzemi villamosenergia szükségleténél lényegesen kevesebb energia. Túl azon, hogy a GVH fenti kérdésekre szeretett volna választ kapni, a versenyhivatal meg kívánta tudni azt is, hogy a fentiekén kívül megjelentek-e egyéb, eddig kellő nyilvánosságot nem kapott okok, melyek visszatartották a fogyasztókat a szabad piacra való kilépéstől.

Ezek a jelenségek, a piacnyitásról korábban alkotott elképzelések és feltételezések, valamint a GVH számára rendelkezésre állt információk alapján nem voltak megmagyarázhatóak. Az okok feltárása, a szektorban zajló folyamatok jobb megértése, az esetleges problémák, piackudarcok azonosítása érdekében a GVH tájékozódására volt szükség. Ez a feltétele annak, hogy a versenyhivatal megfelelően értékelhesse a különféle piaci történéseket, illetve, hogy a szabályozás javítására tehessen javaslatot. Ilyen általános tájékozódásra szolgáló eszköz az

⁷ A villamosenergia törvény végrehajtásáról szóló 180/2002. (VIII. 23.) kormányrendelettel egységes szövegbe foglalt VET 3. § 13. bekezdése szerint *feljogosított fogyasztó* az a fogyasztó, aki (amely) a külön jogszabályban megállapított felhatalmazás szerint, saját döntése alapján villamosenergia-termelői engedélyestől vagy villamosenergia-kereskedelmi engedélyestől nem közüzemi szerződés keretében vásárol villamos energiát, illetve az általa igénybe vett hőenergiával kapcsolatban termelt villamos energiát vásárolja meg.

ágazati vizsgálat, amely tehát nem konkrét vállalkozások adott magatartásának versenytörvénybe ütköző voltát vizsgálja, hanem annál általánosabb, célja a piaci folyamatok megismerése.

A Gazdasági Versenyhivatal – a 2004. március 12-i nyilvános bejelentést követően – 2004. március 29-én AV-1/2004 számon indította meg az ágazati vizsgálatot a magyar villamosenergia ágazatban annak érdekében, hogy mélyebben feltárja és értelmezze a szektorban a 2003. január 1-jei piacnyitás óta történeteket, felderítse a szabályozott piac hatékonyabb működését akadályozó tényezőket, mindezekből levonja a tanulságokat és javaslatokat fogalmazzon meg.

Mindemellett fontosnak tartjuk annak kiemelését, hogy a vizsgálat célja a GVH gazdasági életben betöltött szerepével összhangban a versenyhelyzet alakulásának felmérése, az esetleges versenyproblémák feltárása volt, amely magával hozta az iparági szabályozásban rejlő, a verseny fejlődését akadályozó tényezők feltárását is

1.2 A törvényi háttér

A tisztességtelen piaci magatartás és a versenykorlátozás tilalmáról szóló 1996. évi LVII. törvény (továbbiakban: Tpv.) előírásai szerint a Gazdasági Versenyhivatal elnökének lehetősége van arra, hogy ha a versenypiac rendellenes működését tapasztalja, a piacon működő vállalkozásoktól felvilágosítást kérjen a piac működését zavaró vállalkozás(ok) piaci tevékenységével kapcsolatos tényekről, körülményekről, adatokról.⁸ A GVH elnöke ezt ún. ágazati vizsgálat keretében teheti meg. Az ágazati vizsgálat nem versenyfelügyeleti eljárás, ám önálló hatósági eljárásnak minősül, amelyre főszabályként az államigazgatási eljárás általános szabályairól szóló, többször módosított 1957. évi IV. törvény rendelkezései az irányadóak.⁹

1.3 A vizsgálatral átfogott időszak

Az ágazati vizsgálat a 2003. január 1. és 2004. május 24. közötti időszakra terjedt ki. A jelentésben tudatosan szerepelnek a vizsgálat alatt még érvényben lévő, de azóta megváltoztatott körülmények, mert fontosnak tartottuk jelezni, hogy a vizsgált időszakban alkalmazott megoldások miként befolyásolták a verseny fejlődését. Ugyanakkor az azóta bekövetkezett, későbbi időszakra vonatkozó piaci folyamatokat sem hagytuk teljesen figyelmen kívül, ám ezekre vonatkozóan szisztematikus adatgyűjtést nem folytattunk.

⁸ A Tpv. 36/A. § (1) bekezdése szerint a Gazdasági Versenyhivatal elnöke egy adott gazdasági ágazat vállalkozásaitól - a piaci folyamatok megismerése és értékelése céljából - határozattal, határidő megjelölésével felvilágosítást kérhet, amennyiben az ármozgások vagy más piaci körülmények arra utalnak, hogy az adott piacon egy vagy több vállalkozás a versenyt megakadályozza, korlátozza vagy torzítja, illetve gazdasági erőfölényével visszaél.

⁹ Amennyiben az érintett vállalkozás a határozatban előírt adatszolgáltatást megtagadja, vagy valótlan, illetőleg megtévesztő adatot szolgáltat, ez esetben, valamint a határozatban megjelölt határidő túllépése esetén bírság kiszabásának van helye. E hatósági eljárásban hozott határozat ellen külön jogorvoslatnak van helye, amely jogorvoslati kérelmet a Fővárosi Bíróság kizárólagos hatáskörrel és illetékességgel nemperes eljárásban, soron kívül bírálja el. A Fővárosi Bíróság végzése első és végső fokon zárja le a vitát, ugyanis a határozat ellen további jogorvoslatnak helye nincs.

1.4 A vizsgálat módszertana

A villamosenergia piac jelen vizsgálatában a GVH alapvetően a hagyományos piacelemzés technikáját követte és a piaci szerkezet – magatartás – teljesítmény megközelítést választotta. E hagyományos megközelítés szerint egy iparág teljesítménye a vállalkozások piaci viselkedésétől (magatartásától) függ, ami pedig a piacszerkezeten (és a piacszerkezetet meghatározó külső tényezőkön) múlik. Egy iparág piacszerkezete olyan alapvető feltételeket jelent, amilyen a vevők, eladók száma, a belépési korlátok, a vertikális integráció foka, az alkalmazott technológia és a termék iránti kereslet, állami szabályozás, stb.

A kérdés az, hogy az adott piacszerkezetben milyen árszint, szolgáltatási színvonal alakul ki, hogyan változik a fogyasztói jólét, illetve a termelők helyzete rövid és hosszú távon.

Az ágazati vizsgálat során a versenyhivatal a kínálati oldal összes engedéllyel rendelkező 13 erőművét, a Magyar Villamos Művek Rt-t (a továbbiakban: MVM), a Magyar Villamosenergia-ipari Rendszerirányító Rt-t (a továbbiakban: MAVIR), 6 áramszolgáltatót, 15 kereskedőt, valamint 39 fogyasztót, összesen tehát 75 vállalkozást keresett meg kérdéseivel. A villamosenergia ipar folyamatainak szakmai értékelésében a versenyhivatal, az erre rendelkezésre álló keretek között, a Magyar Energia Hivatallal (a továbbiakban: MEH) is együttműködött. A tényfeltáráshoz felhasználtunk számos nyilvános információforrást is. Fontosnak tartjuk megjegyezni, hogy a kérdésekre érkezett válaszok közül jellemzően a megkérdezettek többségének véleményét tükröző észrevételeket jelenítjük meg a jelentésben. Nem kizárt, hogy némelyik gondolat vitára adhat okot, de emiatt nem kívántuk azokat elhagyni. **A villamosenergia piac komplex verseny- és szabályozás-gazdaságtani értékelését eredetileg sem vállalta fel az ágazati vizsgálat**, de a feldolgozott és megjelenített információk fontos adalékul szolgálhatnak egy ilyen jellegű munkához, amennyiben egy új villamosenergia piaci modell és a ráépülő szabályozás kerül kidolgozásra. Úgy látjuk, hogy ez a piaci verseny élénkítése végett nem lenne teljesen haszontalan.

1.5 A verseny lehetősége a magyar villamosenergia ágazatban

A villamosenergia piacon a forgalmazott termék a villamosenergia. A villamosenergiának nincs ésszerű helyettesítője, mert a villamosenergia sajátosságaival a gyakorlatban egyetlen más termék sem rendelkezik.

A magyar villamosenergia rendszer a 8.000 MW-ot meghaladó beépített kapacitásával és évi 41 TWh-t meghaladó villamosenergia termelésével és importjával is Európa legkisebb villamosenergia rendszerei közé tartozik. Az **1. táblázat** mutatja néhány európai ország erőművi beépített kapacitását. Megjegyezzük azonban, hogy a magyar villamosenergia rendszer több ponton is kapcsolódik a szomszédos országok villamosenergia rendszereihez.¹⁰ Ez a hazai rendszer működését illetően több szempontból is fontos. A piacra való belépés fizikai lehetőségének biztosítása mellett fontos megjegyezni azt is, hogy az együttműködő villamosenergia rendszerek esetében követelmény egy-egy országgal szemben a piaci kereslet és kínálat egyensúlyának a fenntartása.

¹⁰ Ilyen például az UCTE, vagy a CENTREL. Az előbbi az európai villamosenergia rendszer, az utóbbi a visegrádi országok villamosenergia rendszereinek együttműködése.

1. táblázat

Erőműi beépített teljesítőképesség néhány európai országban 2002-ben és 2004-ben

ORSZÁG	ERŐMŰI BEÉPÍTETT TELJESÍTŐKÉPESSÉG [MW]			ARÁNYSZÁM Mo.-hoz viszonyítva	
	2002.év	2004.év	(eltérés)	2002.év	2004.év
Magyarország	8 398	9 798	+1 400	1,0	1,0
Szlovákia	8 081	7 873	- 208	0,96	0,80
Portugália	11 339	12 059	+ 720	1,4	1,2
Görögország	12 064	12 340	+ 276	1,4	1,3
Dánia	13 166	13 678	+ 512	1,6	1,4
Csehország	16 174	16 895	+ 721	1,9	1,7
Belgium	15 595	15 599	+ 4	1,9	1,6
Finnország	16 499	16 682	+ 183	2,0	1,7
Ausztria	17 838	18 566	+ 728	2,1	1,9
Lengyelország	30 694	31 890	+1 196	3,7	3,3
Svédország	33 557	33 604	+ 47	4,0	3,4
Németország	123 891	129 122	+5 231	14,8	13,2

(Forrás: Villamosenergia Statisztikai Évkönyv. 2003 és 2004.)

A villamosenergia ágazatban, ezen a nemzetközi mércével mérve kicsi, de a magyar gazdaságon belül mégis viszonylag nagy piacon, a versenyt - az ágazatra jellemző sajátosságokra figyelemmel - ugyanúgy értelmezzük, mint más szektorokban. A vizsgált ágazat sajátosságai közé tartozik például az, hogy az ágazat ún. hálózatos iparág, az elektromos energia nagy mennyiségben gazdaságosan nem tárolható, jó esetben a kereslet a kínálatnál nem lehet nagyobb egy pillanatra sem, a fogyasztók a hálózattal vannak fizikai kapcsolatban. A kereslet naponként és évszakonként sztochasztikusan változik.

2003 eleje óta a közüzemi piaci szegmens mellett Magyarországon létezik már egy olyan részpiac, ahol – legalább elvileg – a szabad piac erői juthatnak érvényre. A villamosenergia versenypiacon termelők, illetve kereskedők versenyeznek a feljogosított fogyasztók ellátásáért. Az erőműépítés, természeténél fogva szakaszosan történik, míg az igényváltozás többé-kevésbé egyenletes, ezért mindig lehetnek a rendszerben olyan többletkapacitások, amelyek ösztönözhetik a versenyt, ha erre a piac szerkezete is alkalmas és a szabályozás elősegíti a többlet-kapacitások értékesülését. A kereskedők az erőműi portfóliók kialakításával a különböző erőművek eltérő költség szintjét, termelési rugalmasságát, eltérő kínálatát a fogyasztók igényeinek megfelelően tudják alakítani. Az árampiaci verseny alapvetően a független erőművek termelési és értékesítési *szabadságának* mértékétől, a hálózat működésének *minőségétől* és az alkalmazott *szabályozástól* függ.

Amint azt említettük, a villamosenergia piac egyik nagyon fontos sajátossága az, hogy a fogyasztók villamosenergia igényének kielégítéséhez hálózatra van szükség, amin keresztül a megtermelt villamosenergia eljut a fogyasztókhoz. A villamosenergia szektor ezért ún. hálózatos iparág. A villamosenergia hálózatból csak egy van, mert gazdaságosan nem

működhetne két párhuzamos hálózat egymás mellett. Továbbá, szükséges az egész villamosenergia rendszer egyensúlyának fenntartása, vagyis felmerülnek az erőmű és fogyasztó közötti energiaellátási kapcsolathoz kötődő és azon túli költségek is, melyek tehát a rendszer egésze egyensúlyának biztosításával kapcsolatosak. A fogyasztónak nem csupán az általa vásárolt energiáért kell fizetnie.

A hálózat kapcsán említjük meg azt a magyar sajátosságot, amely a verseny szempontjából egy későbbi időszakban, elvégezve rajta a szükséges módosításokat még igen hasznos lehet. A korábbi KGST rendszerben megépült 750 kV-os távvezeték kereskedelmi forgalomra és nem üzemviteli kiegészítésre készült. A 750 kV-os távvezetéken beérkező villamos energiát tovább szállító távvezetékek is kereskedelmi célokat szolgáltak. Ausztria irányában a Nagymarosi Vízerőműhöz kapcsolódó kereskedelmi villamosenergia-szállítások biztosítására épült 400 kV-os távvezeték, osztrák végpontján az akkor függetlenül üzemelő rendszerek összekapcsolását szolgáló kapcsoló elemmel (u.n. egyenáramú betét).

A magyar villamosenergia szektorban jelen van az összes olyan piaci szereplő és jogilag kiépült az az intézményrendszer, amely elvben lehetővé tenné a verseny kiterjesztését. A szabályozók szétválasztották a monopoltevékenységet a versenypiacról. A vertikálisan teljesen integrált iparági szerkezetet feldarabolták.¹¹ Ezen a piacon a piac jellegzetességeihez mérten jelentős a vállalkozások száma. Legalább öt jelentősebb tulajdonosi kör (magyar, német, francia, USA-beli és svájci) birtokolja a különböző vállalkozásokat. Normatív előírással lehetővé tették a viszonylag szabad ki- és belépést.

A verseny erői azonban mégsem fejtik ki maradéktalanul áldásos hatásukat. Mi akadályozza a versenypiac továbbfejlődését? A GVH az egyik fő akadályt a villamosenergia szektor működését meghatározó választott modellben és az erre épülő szabályozásban látja. Az új modell nem szakított a korábbi, közüzemi ellátásra épülő filozófiával, hanem csak átalakította és kibővítette azt a verseny megteremtésének lehetőséget biztosító feltételekkel. Nem szüntette meg, illetve nem alakította át a korábban nem piaci körülmények között kötött, a 2000-2004. évi termelői piac 87-81 %-ának garantált átvételi mennyiségére kiterjedő hosszú távú megállapodásokat (a továbbiakban: HTM), hanem deklarálta, hogy közüzemi célra lekötöttnek minősülnek¹². A közüzemi nagykereskedőt – aki a HTM-ek szerződő partnere – **kizárólagos** közüzemi ellátási kötelezettséggel ruházta fel. Továbbá az állam fenntartotta magának a jogot a közüzemi hatósági árak megállapítására, illetve megváltoztatására. Tény, hogy a szabályozás a szabad piac felé nyitott. Tehát, ha a közüzemből a szabad piacra történő kilépés miatt csökken a közüzemi energia igény, akkor a közüzemi nagykereskedő a felesleget a szabad piacra bocsáthatja. Azonban a közüzemi nagykereskedő erőfölényes helyzete (mondhatni jogi monopóliuma) és a szabályozás egyéb megoldásai (hat hónap múlva vissza lehet lépni a közüzembe a visszalépés bejelentésétől számítottan (a vizsgálat óta ez az időtartam 60 napra csökkent), és oda vissza is kell venni a korábban kilépőt, a szolgáltatók nem adnak pontos menetrendet, megszűnt a teljesítménygazdálkodás, stb.) olyan helyzetet

¹¹ Vertikális integrációról akkor beszélünk, ha valamely vállalkozás a termelés, elosztás és szolgáltatás több egymást követő lépcsőjében részt vesz.

¹² VET 3.§: 23. *közüzemi célra lekötött villamos energia*: azon villamos energia, amelynek értékesítésére a villamosenergia-termelői engedélyes (jogelődje), vagy a villamos energia határon keresztül történő beszállítására jogosult (jogelődje) 1999. augusztus 18. előtt megkötött hosszú távú szerződéssel, ilyen szerződés jelen törvény kihirdetésének napját megelőző módosításával rendelkezik, illetve ilyen szerződés megkötésére az erőmű-licenstörvény alapján vált jogosulttá, a szerződésben foglalt garantált átvételig;

hoztak létre, amelynek közepette a közüzemi nagykereskedő képes, vagy kénytelen a szabad piaci szegmens fejlődését korlátozni ha érdekei azt úgy kívánják, vagy ha a szabályozás erre rákényszeríti. A GVH véleménye szerint esetenként gondot okoz az is, hogy a szektornak vannak vertikálisan integrált szereplői, bár ezek legalább számviteli elválasztásra vannak kötelezve. A versenyhatóság úgy látja, hogy a gyakorlatban a verseny szegmensben hiányzik a szervezett piac, azaz a villamosenergia tőzsde intézménye, pedig létrehozásához a törvényi feltételek biztosítottak. Komoly létrehozási kísérletről sem jutott tudomásunkra információ.

2. A villamosenergia ágazat piaci teljesítményét meghatározó tényezők

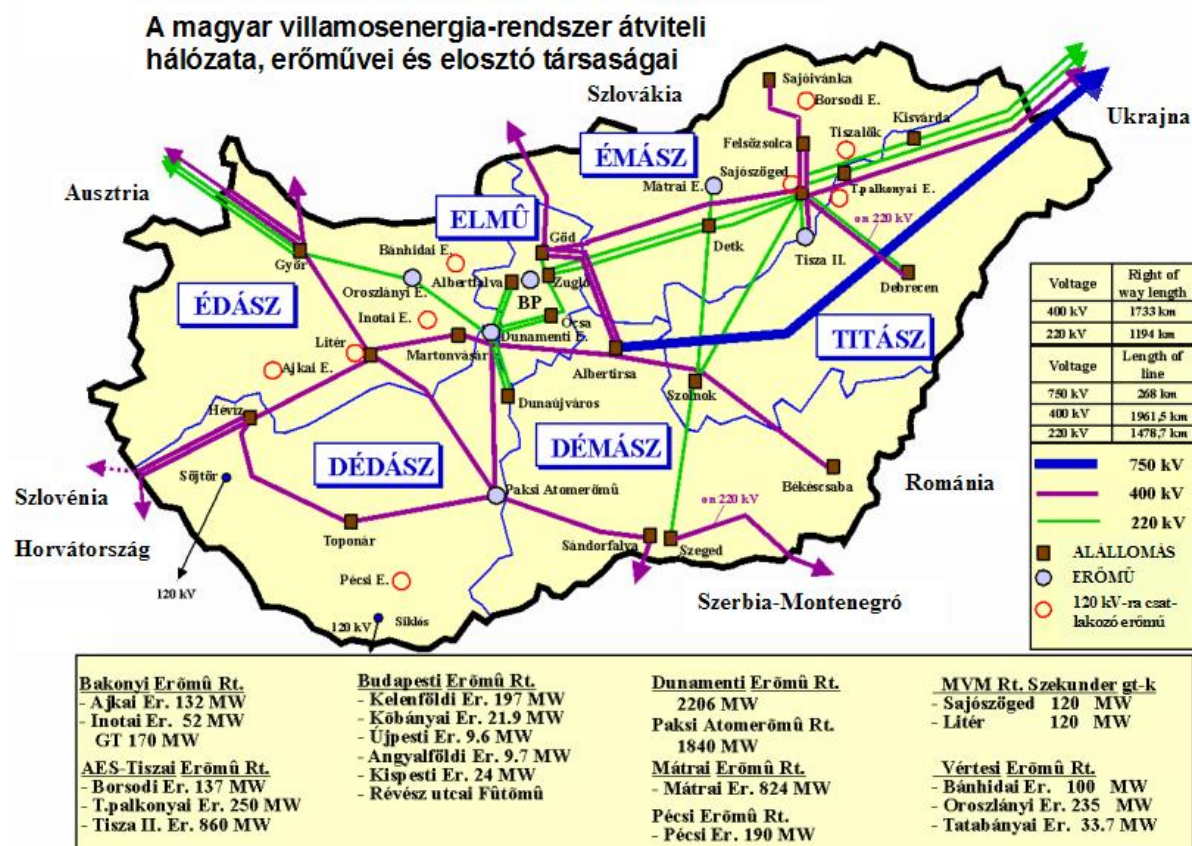
Ebben a fejezetben bemutatjuk a villamosenergia piaci verseny mértékét meghatározó tényezőket, úgymint a piac szerkezetét, az azt jelentősen meghatározó kormányzati politikát és szabályozási környezetet, fogyasztói keresletet, és a termelés (import) tényezőit. Bemutatjuk a piaci szereplők magatartását is és a rendelkezésünkre álló adatok alapján megkíséreljük felvázolni a villamosenergia szektor piaci teljesítményét. Ahol tudtuk és szükségét láttuk, ott rámutattunk bizonyos általunk fontosnak tartott összefüggésekre, jelenségekre, azok okaira és következményeire.

2.1 A villamosenergia-piac szerkezete

Magyarországon kötelező ellátás van a villamosenergia piacon. A fogyasztók a közüzemben közüzemi szerződés keretében vásárolják a villamosenergiát a szolgáltatói engedélyesektől. A közüzemi nagykereskedői engedélyes, az MVM Rt. a felelős azért, hogy minden közüzemi fogyasztónak legyen villamosenergiája. A jogszabályok és a felek közötti szerződések a HTM-mel rendelkező termelőket arra kötelezik, hogy az általuk előállított villamosenergiát a közüzemi nagykereskedőnek adják el, amely aztán eldöntheti, hogy kíván-e élni a vételi lehetőséggel. A szolgáltatók kötelesek a nagykereskedőtől vásárolni. A piac új szereplői – 2003 január 1-jétől – a villamosenergia kereskedők. Ebben a szerkezetben a központi szereplő a közüzemi nagykereskedő. Ő köré szerveződik az ellátás. A fogyasztó a közüzemből léphet ki a szabad piacra, és akkor a kereskedői engedélyestől vásárolja az energiát. A villamosenergia a termelőtől a fogyasztóig a villamosenergia hálózaton jut el. A fogyasztó a hálózathoz kapcsolódik. A hálózati engedélyesek energiaszállítási és egyéb (például transzformálási, vagy a fogyasztók kiszolgálásához kapcsolódó bekötési, leválási mérési, szerelési, illetve javítási és hasonló) szolgáltatásokat nyújtanak. Az **1/A. ábra** mutatja a magyar villamosenergia-rendszer kínálati oldalának egészét a 2002. évi állapot szerint.

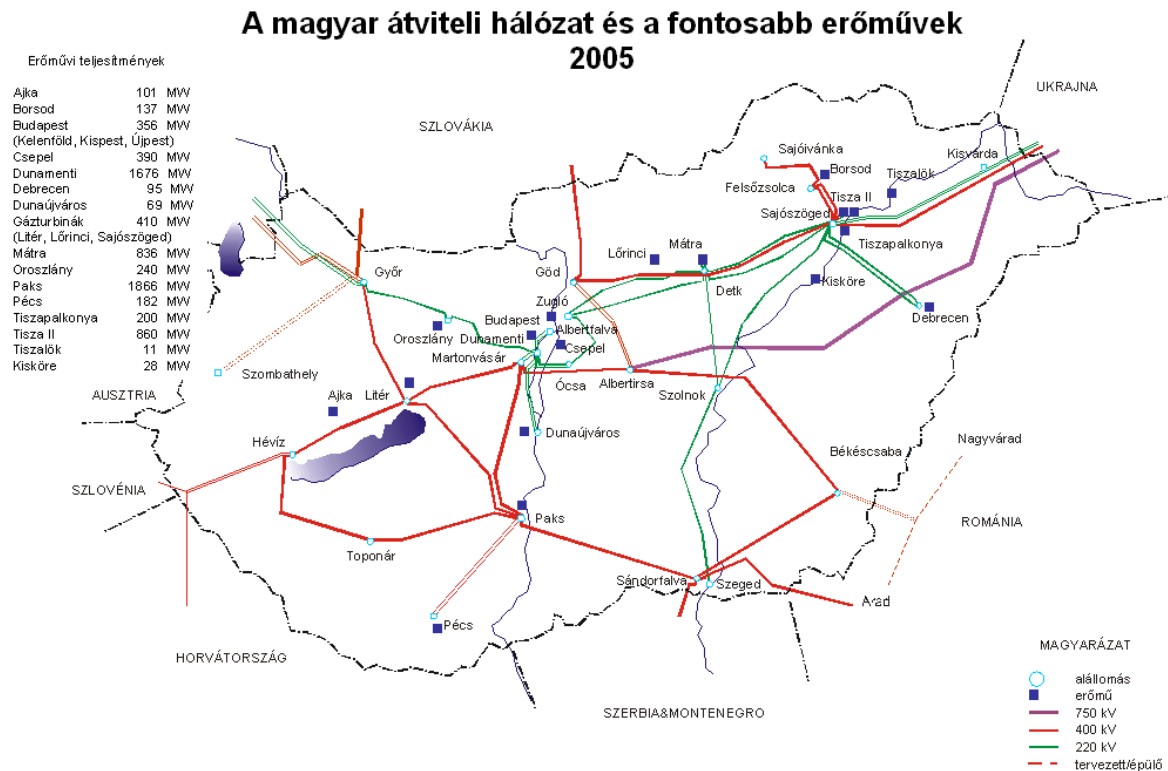
1/A. ábra

A magyar villamosenergia-rendszer 2002-ben.

(Forrás: Magyar Energia Hivatal)

Az ágazati vizsgálat jelentés-tervezetének 2005. december 22.-ét követő és 2006. február 28.-ával lezáruló nyilvános vitára nyitvaálló időszakában jelezte a Magyar Villamos Művek ZRt., hogy az *aktuális átviteli hálózatról* a jelentés rendelkezésére bocsát egy ábrát, mert 2002. óta sok változás történt a rendszerben. Alább ez látszik az **1/B. ábrán**.

(Forrás: Magyar Villamos Művek ZRt., 2006. május) 1/B. ábra

A **2. táblázat** a magyar villamosenergia szektor szereplőinek, valamint tulajdonosi köreinek számát mutatja részpiacokonként.

2. táblázat

A magyar villamosenergia szektor tulajdonosi köreinek és vállalkozásainak száma 2003-2004-ben

RÉSZPIACOK	TULAJDONOSI KÖR	VÁLLALKOZÁSOK SZÁMA	MEGJEGYZÉS
Termelés	10	13	~180 kiserőmű
Import	18	22	
Kereskedelem	14	15	
Átvitel	1	1	
Elosztás	3	6	
Szolgáltatás (kiskereskedelem)	3	6	

(Forrás: a vizsgálatban benyújtott válaszok, Villamosenergia Statisztikai Évkönyv, 2003.)

A villamosenergia szektorban gyakori a különböző tevékenységi körök tulajdonosi összekapcsolódása. Ezek a vertikális (és részben horizontális) integrációk egyrészt régebbi keletűek, másrészt újonnan létrejöttek. Termelő és kereskedő integrációja a Mátrai Erőmű Rt – Mátrai kereskedői szervezet (számviteli szétválasztással működik), a Dunamenti Erőmű Rt – Electrabel Magyarország Kft, a Csepeli Áramtermelő Kft – ATEL Energia Tanácsadó Kft, a Pannonpower Rt - Pannontrading Kft együttese. Termelő, átviteli hálózat, közüzemi nagykereskedő és kereskedő integrációja az MVM Rt - Paksi Atomerőmű Rt - Vértesi Erőmű Rt - MVM Partner Rt kapcsolódása. Termelő, elosztó hálózat, szolgáltató és kereskedő összekapcsolódása a Debreceni Erőmű Rt – E.ON TITÁSZ Rt - E.ON Energiakereskedő Kft együttese. Elosztó és kereskedő összefonódása az ELMŰ - ÉMÁSZ Rt - Magyar Áramszolgáltató Kft, a DÉMÁSZ Rt – D-Energia Kereskedelmi Kft együttese. Ezen tulajdonosi összefonódások esetében is szét vannak azonban választva az egyes tevékenységek jogilag és számvitelileg.

A villamosenergia törvény (lásd a 2001. évi CX tv. 103. §-t) törvényi szinten is fenntartott alapvető szerkezetmódosítást tiltó szabályokat. Az engedélyes vállalkozás szétválásához, más társasági formába történő átalakulásához, más gazdasági társasággal való egyesüléséhez vagy alaptőkéjének, illetve törzstőkéjének legalább egynegyed résszel történő leszállításához a Magyar Energia Hivatal végrehajtható, jóváhagyó határozata szükséges. Bármely engedélyes vállalkozásban történő jelentős befolyás, többségi vagy közvetlen irányítást biztosító befolyás szerzéséhez és az ehhez fűződő jogok gyakorlásához szintén határozat szükséges. A Magyar Energia Hivatal a jóváhagyást megtagadhatja, illetőleg feltételhez kötheti, ha a gazdasági társasági események végrehajtása a villamosenergia-ellátás biztonságát veszélyeztetné. A többségi vagy közvetlen irányítást biztosító befolyás szerzéséhez és az ehhez fűződő jogok gyakorlásához a Gazdasági Versenyhivatal engedélye szükséges. Bizonyos koncentráció megfigyelhető a magyar piacon, amikor egy-egy tulajdonosi csoporthoz tartozó vállalkozások esetén tevékenység-racionalizálás okán jelentős összevonások történtek. Ezek a döntések inkább a versenyt segítik elő. Azt az ágazati vizsgálat időpontjában nem, csak előbb lehetett megfigyelni, hogy csak erőművet birtokoló tulajdonos kivonult a piacról, vásárlója pedig valamely áramszolgáltatót tulajdonló vállalkozás volt.

2.2 Erőművek

A magyar villamosenergia rendszerben atomerőmű, fosszilis tüzelő anyagú erőmű, vízerőmű, fűtőerőmű, gázturbina, gázmotor egyaránt működik, amelyekkel a termelés lehet kapcsolt villamosenergia- és hőtermelés (kapcsolt termelés), valamint kombinált ciklusú (összetett körfolyamatú) villamosenergia termelés¹³ is. Magyarországon 18 engedéllyel rendelkező nagy erőmű és mintegy 200 nem engedélyköteles (azaz 50 MW alatti kapacitású) kiserőmű termel villamosenergiát eladásra, illetve saját fogyasztásra. A **3. táblázatban** alább látható, hogy milyen technológiák vannak beépítve a magyar villamosenergia rendszerbe. A kép változatos.

¹³ A villamos erőmű célja lehet kizárólag villamos energia termelése (kondenzációs erőmű), vagy a villamos energia mellett fűtési, (táv)hőellátási célú hőenergia-szolgáltatás is (kapcsolt villamos energia-termelés). *Kapcsoltan termelt* energiának nevezzük a közös technológiai berendezésben, azonos tüzelőanyagokkal, legalább 65%-os energetikai hatásfokú energiaátalakítási folyamattal előállított villamos- és hőenergiát. Gázturbinás erőműben a gázturbina lehet nyílt ciklusú, amelynél a kiáramló gáz energiáját tovább nem hasznosítják, vagy kombinált ciklusú, amelynél a kiáramló gáz energiáját a hatásfok növelése érdekében hagyományos gőzerőműben vagy hőcserélőn keresztül fogyasztók hőellátására hasznosítják.

3. táblázat

A magyar villamosenergia rendszerbe beépített technológiák és fő piaci tulajdonságaik 2003-ban

	Energiahordozók szerinti technológiák				
	Szén alapú	Folyékony szénhidrogén	Földgáz	Hasadó anyag	Megújuló és hulladék
Erőművek	Dorogi , Vértesi, Bakonyi, AES-Borsodi, Pannonpower, Mátrai	Dunamenti, Dorogi, AES-Tisza, Nyíregyházi, Debreceni, Csepeli, Pannonpower,	Dunamenti, Dorogi, AES-Tisza, Nyíregyházi, Debreceni, Csepeli, Budapesti,	Paksi	Bakonyi, AES-Borsodi, Pannonpower.
Energia (kt) hordozófel- használás	13 179	473	3 946 (mrd mcc)	-	-
(%)	109 299	19 274	130 038	118 555	8 807
Min.-max terhelés közötti teljesítménytartomány (MW)	28,3	5	33,7	30,7	2,3
Termelési rugalmasság (MW/perc/blokk)	55-97; 38-60; 15-30; 60-85 és 100-212 Mátrai;	110-231; rugalmasan; hőszolgáltatástól függ;	110-231; rugalmasan; hőszolgáltatástól függ;	Nem jellemző	
Beépített kapacitás-egységek (MW)	1; 1,4; menetrendtartó (Mátrai)		15-20 Csepel; AES Tisza nagy	nem jellemző	
	2;5;10;12;19;22; 25;30;35;37;60; 90;100;212.		25;60;145;156; 90;110;191	467...471	10;30;

(Forrás: Villamosenergia Statisztikai Évkönyv. 2003, 78. o., és a vállalkozások adatközlései az ágazati vizsgálat során.)

Az erőművek tüzelőanyaga olyannyira fontos a villamosenergia termelésben, hogy a villamosenergia törvény is kiemelten foglalkozik vele. Tüzelőanyag Magyarországon ma kellő mennyiségben gazdaságosan nem áll rendelkezésre, ezért importból kell biztosítani a szükséges mennyiség nagyobb hányadát. A nem megújuló erőforrásokból villamosenergiát termelők igen kismértékű befolyással bírnak az egyik legfontosabb költségtényező áralakítására. A rendszerváltás előtti *energiapolitika* több különböző ok miatt a diverzifikált primerenergia felhasználásra építette a villamosenergia termelést. Ennek megfelelően *szénbázisú, szénhidrogén bázisú és hasadóanyag bázisú áramtermelés* valósult meg. Ezt mutatjuk be számszerűen is a **4. táblázatban**. Ez a termelési szerkezet lényegében a 2003. évi részleges piacnyitáskor is fennállt. Az erőművek igen eltérő árú terméket állítanak elő, amely árak valamilyen átlaga képezte és képezi ma is az országosan egységes közüzemi „átalány” hatósági árakat.

4. táblázat

A villamosenergia bruttó termelés-megoszlása energiahordozók szerint 1970-2004

(GWh)

Megnevezés Év	Szén	Szénhidrogén		Atom- energia	Vízenergia	Hulladék és megújuló	Összesen
		Folyékony	Földgáz				
1970	8 927	2 296	2 075	0	88		13 386
1980	10 847	5 609	6 174	0	112		22 742
1983	10 397	2 985	8 584	2 473	155		24 594
1990	8 154	914	4 486	13 731	178		27 463
2000	8 888	4 267	6 907	14 180	178		34 420
2001	8 835	4 196	8 345	14 126	186		35 688
2002	8 663	2 074	10 043	13 953	195		34 928
2003	9 254	1 640	11 987	11 013	171	80	34 145
Megoszlás 2003-ban %-ban	27,1	4,8	35,1	32,3	0,50	0,23	100
2004. év	8 229	744	11 847	11 915	206	764	33 708
Megoszlás 2004-ben %-ban	24,4	2,3	35,1	35,3	0,62	2,26	100

(Forrás: Villamosenergia Statisztikai Évkönyv. 2003, 81. o., 2004, 81.o. és saját számítás)

Nagyságrendileg 1/3 – 1/3 – 1/3 arányt képvisel a szén – szénhidrogén – atomenergia. A szén részaránya igen hosszú ideje stabilnak tekinthető, úgyszintén 1990 óta az atomenergia részaránya is. (Az atomenergia esetében a 2003. évi 2940 GWh-s csökkenés a 2-es blokk április 11-i meghibásodását követő termelés kiesés miatt következett be, a termelés-kiesés egy részét a szén és a szénhidrogén erőművek termelése pótolta.) A földgáz részaránya 1990 óta jelentősen növekszik. A víz-, hulladék- és egyéb megújuló energia alapú termelés 2003-ban még nem érte el az 1 %-ot, 2004-ben azonban már jóval meghaladta ezt az értéket. Versenyszempontból azonban ez még mindig nem jelentős mennyiség. Azonban piactorzító hatásukat a magas átvételi ár miatt folyamatosan elemezni kell. A szén hazai, a földgáz és a hasadóanyag (import), a fűtőolaj alapanyaga a kőolaj szintén import. E miatt *az importfüggőség nagyobb, mint 70 %*.

A villamosenergia termelése több erőmű esetében kapcsolatosan történik, ahol az erőmű jelentős mennyiségű távhőt értékesít. Az érvényes szabályozás diszkriminatív, csak a távhő célú kapcsolt energiatermelést támogatja a piaci árnál magasabb átvételi árral, az ipari célút nem. Van a rendszerben ~350 MW összkapacitású gázmotor is. Az erőműi blokkok kapacitás nagysága igen nagy változatosságot mutat, 1 és 470 MW között szinte minden előfordul. A rendszer stabilitása miatt nagy erőműveknek lennie kell a rendszerben.

A felhasznált fűtőanyag tekintetében is a változatosság jellemző (fa, szén, földgáz, fűtőolaj, hasadó anyag), azonban három primer energia-hordozó dominált 2003-ban, a szénhidrogén (39,9 %, amelyből a földgáz részesedése 35,1%), az atomenergia (32,3 %) és a szén (27,1 %), a hulladék és a megújuló energia részaránya (0,23 %) még kis részesedésű volt. A hasadó anyag teljesen, a földgáz döntő mértékben hosszú távú megállapodáson alapuló orosz import volt. A termelők tulajdonosi köre változatos képet mutatott, mert az engedélyes erőművekben hét tulajdonosi csoport volt azonosítható, a kiserőművekben pedig sok tulajdonos van. A villamosenergia termelő az engedélyében foglaltak alapján a közüzemi-, illetve a

verseny piacon is megjelenhet. Az erőművek nagy többsége értékesít lakossági fűtési célú hőt is.

Piaci szempontból szintén fontos még a termelés méretét jellemző minimális-maximális terhelések közötti teljesítménytartomány, továbbá a termelési rugalmasság, azaz a terhelés változtathatósága. Az erőművek terhelése kapacitásuk kb. felétől felfelé lehetséges. E tartományon belül különböző mértékben viselik el az igényváltozást. Látható a 3. táblázatból, hogy a szenes erőműveknél kicsi a termelési rugalmasság, míg a gáz (fűtőolaj) erőművek rugalmassága mindkét irányban nagyon jó. Az atomerőmű teljes terhelésnél hatékony, termelési rugalmassága nagyon kicsi. Összevetve az adatokat a 4. és az 5. ábrával, azt lehet mondani, hogy a beépített erőművek technológiailag alkalmasak a szabadpiaci működésre.

A piaci értékesítés több mint 90%-át adó erőművek többségi részvénytársaságjainak tulajdonosi megoszlása a következő: Paksi Atomerőmű az MVM (és így a magyar állam), Csepeli Erőmű az ATEL (Svájc), Dunamenti Erőmű a Tractebel (Belgium), a Tiszai Erőmű az AES (USA) és a Mátrai Erőmű az RWE (Németország) tulajdonában van. Lásd erről részletesebben a 5. táblázatot.

5. táblázat.

A vizsgált erőművi engedélyesek tulajdonviszonyai 2003-ban.

A tulajdonosi Csoport	Az erőmű neve	További jelentős tulajdonos	A magyar állam szerepe
Belga-Francia – Electrabel-Suez	Dunamenti,	24,51 % MVM Rt	1 db aranyrészvény
Francia – EDF	Dorog-Esztergom, Budapesti Erőmű	-	1 db szavazatszámú részvény a Bp.-i Erőműben
Német – E.ON	Debreceni Erőmű, Nyíregyházi Erőmű	10 % E.On TITÁSZ a D.-i Erőműben	
Német – RWE	Mátrai Erőmű	25,49 % MVM Rt	1 db aranyrészvény
USA-AES	Tisza, Borsod, Tiszapalkonya		
Svájc – Atel	Csepeli Áramtermelő		
European Holding	Pannon Power		
Ciprus	Bakonyi Erőmű		
Magyar – MVM	Vértesi Erőmű, Paksi Atomerőmű	29,96 % ÁPV Rt	11,28 % 1 db részvény
Sok különböző	~300 kiserőmű	-	-

(Forrás: saját adatgyűjtés a vizsgálat során beadott anyagokból.)

A magyar villamosenergia igények kb. 32-35 %-át a Paksi Atomerőmű Rt. elégíti ki. A Mátrai Erőmű Rt az ország éves villamosenergia fogyasztásának kb. 15 %-át adja. A Dunamenti, és az AES Tisza 3.000 MW-os kapacitásával az éves igény 10 %-át fedezi, míg a kombinált ciklusú erőművek (Csepel, Dunamenti G2, Budapest, stb.) mintegy 20%-át.

Az első 5 erőmű részesedése összesen 77 % a kapacitásadatok alapján számolva.

A termelői piacon 2003. évi adatok szerint a következő koncentrációkat számoltuk a legnagyobb, illetve az első négy és nyolc legnagyobb erőmű termelése alapján: CR1: 32,55; CR4: 74,5 %, CR8: 93,7 %.
--

A Herfindhal-Hirschman index (HHI) értéke pedig 1773,5 volt.

Az USA versenyhatóságai által alkalmazott, és nemzetközileg is általában elfogadott hüvelykujjszabályok alapján, a HHI-nek ez az értéke viszonylag, de nem szélsőségesen koncentrált piacot jellemez. Ugyanakkor a HHI és egyéb koncentrációs mérőszámok mechanikus használata az erőműi szektorban általános szakmai megítélés szerint félrevezető, mivel a szektor sajátos viszonyai között egy viszonylag kis piaci részesedésű szereplő is könnyen rendelkezhet igen jelentős árbefolyásoló képességgel. A GVH véleménye szerint a magyar villamosenergia-szektor erőműveinek pusztá szerkezete, méretbeli adottságai és tulajdonosi háttere – figyelembe véve az import lehetőségét is – a szektort alkalmassá teszi a versenyre. A piac egészének viszonylag kis mérete és az igények kis léptékű változása, valamint a tüzelőanyagok árai közötti jelentős különbség azonban nem kedvez a versenynek. A verseny alacsony intenzitásának oka máshol – például a hosszú távú áramvásárlási szerződésekben – keresendő.¹⁴

A rendszerirányító a kiegyenlítést optimálja a rendszerszintű szolgáltatások igénybevételével, a 'teherelosztást' a mérlegkörök végzik.

A vizsgálat során beadott anyagok szerint az erőművekben jellemzően több áramtermelő blokk dolgozik egymás mellett párhuzamosan. A legmodernebb és legjobb hatásfokú erőművek a földgáz tüzelőanyaggal működő, környezetkímélő kombinált ciklusú erőművek. A csepeli és a százhalombattai szabályozó és menetrendtartó, a többi (a debreceni, a kelenföldi, a kispesti, az újpesti, a BorsodChem, a TVK, stb.) pedig elsősorban hőszolgáltató erőműként üzemel. Menetrendtartóként és szabályozóként is dolgozik az AES Tisza (4x215 MW), amelyet szintén közvetlenül irányít a MAVIR a csepeli és százhalombattai erőművekkel együtt. A szabályozáshoz szükséges két fontos kritérium a szabályozási tartomány nagysága, és a teljesítmény-változtatás sebessége (ami viszonylag gyors és nagy energiaigény változás esetén úgy 15-20 MW/perc). Az alaperőművek nagy teljesítményű blokkokból állnak, ám kicsi a teljesítmény-változtatási képességük. Ebbe a csoportba tartozik Paks (4x470 MW), a Mátrai (3x212 MW), a Vértes, de a Pannon, az AES Borsod és a Dunamenti egyes blokkjai is. A hőigény határozza meg a villamos teljesítményt a Bakonyi, a Nyíregyházi, a Debreceni, a Budapesti erőmű esetében és a Pannon bizonyos blokkjainál. Ez utóbbiak a mai szabályozási körülmények között nem, vagy alig tudnak kilépni a versenypiacra. A GVH úgy látja, hogy a szervezett piac (villamosenergia tőzsde) beindulását követően ezek az erőművek nagyobb mozgásterrel rendelkeznének. Az előbbieknél többségének hosszú távú megállapodása is van az MVM-mel, amit nem is kívánnak megszüntetni. A kondenzációs szén blokkok az AES Borsodi, a Pannon, a Vértes, a Bakonyi és a Mátrai. Ezen erőművek egy része a technológia kiváltásában - főleg földgáz tüzelésre, illetve *biomassza üzemanyagra* való átállásban - gondolkodik, mely utóbbi árama kötelező átvétel alá esik. A Borsodi és Pannon már üzembe is helyezte az első ilyen blokkokat.

Itt említjük meg, hogy a villamosenergia szektor szereplői is élhetnek a termelés, termékpaletta szélesítésének lehetőségével. A diverzifikálás a termelő vállalat gyártási profiljának a várható vagy meglévő piaci lehetőségek jobb kihasználására irányuló tudatos

¹⁴ A jelentés-tervezet 2006. év eleji vitája során az MVM Rt. nyilatkozata szerint a szolgáltató váltás alapján rangsorolt verseny-intenzitás 2006. év elején európai összehasonlításban közepes szintű.

bővítése. A termelői piacon a diverzifikálás a technológiák célirányos megválasztásával, átalakításával történhet bizonyos határok között, természetesen a végfogyasztói igényekre tekintettel, esetleg több termék előállításával kombinálva (villamosenergia, hőenergia).

A most bemutatott erőműi termelési kapacitás jelentős hányada hosszú távú szerződésekkel van lekötve a közüzem számára. A vizsgálatban több erőműi engedélyes is hangot adott annak, hogy valamiféle hosszabb távra szóló megállapodással kell rendelkezni az erőműnek, mert különben a fűtőanyag piacon nem tud olyan szerződést kötni, amely révén kiszűrhetővé válik a termék árat leginkább befolyásoló input árának ingadozása. A gyakorlat szerint az erőműveknek többnyire hosszú távú szerződések vannak a fűtőanyag szállítókkal. Ezek a szerződések igazodnak a villamos energiatermelők és a közüzemi nagykereskedő között fennálló szerződések időtartamaihoz. Ezeket a hosszú távú szerződéseket – nyilatkozatuk szerint - az ellátásbiztonság miatt, valamint a fűtőanyagok hektikus árváltozásainak a kivédése miatt (kockázatkezelés) kötik az erőművek. A HTM léte érthető és indokolható. Az általuk lefedett kapacitások volumene és azok egyetlen vásárló kezében történő koncentrálódása és egyéb tartalmi eleme azonban nem az.

2.3 Hálózat

A villamosenergia ipar a hálózatos iparágak közé tartozik. A termék – a villamos áram – szállításához és szolgáltatásához villamos vezetékek szükségesek. A hálózat Magyarországon kiépített, oda új belépő nem várható, legfeljebb tulajdonos váltás történhet. Elegendő azonban egyetlen hálózat, amely mindenhová eljut. (Ez utóbbit szolgáltatási kötelezettségként szokták a szabályozók előírni.) Éppen ezért a villamosenergia piacon az átviteli és elosztó hálózat ún. nélkülözhetetlen eszköz. Mint ilyen, megkettőzése közgazdaságilag irracionális, tulajdonosa monopóliumként viselkedhet, ezért szabályozással kell biztosítani hatékony működését. A hálózathoz kapcsolódnak a termelők az egyik oldalon, és a fogyasztók a másik oldalon. A kereskedő vállalkozások fizikailag közvetlenül nem kapcsolódnak a hálózathoz.

A nagy villamos teljesítőképességű, az országos villamosenergia-ellátás szempontjából meghatározó jelentőségű erőművek a primer energiaforrás rendelkezésre állása és a környezeti szempontok miatt nem telepíthetők a fogyasztók közelébe. Ez szükségessé teszi a nagy teljesítményű villamosenergia-átvitelt. Nem célerőmű esetében tehát a fogyasztó nem a termelővel van fizikai kapcsolatban, hanem a hálózattal. Számára a termelő elhelyezkedése közömbös. A villamosáram műszaki specifikumaiból adódóan a nagyobb távolságra történő szállításhoz magasfeszültségű, úgynevezett átviteli hálózatra van szükség, míg a villamos áram szolgáltatásához alacsony feszültségű, úgynevezett elosztó hálózatokra. A villamosenergia-rendszer üzemét alapvetően az határozza meg, hogy az erőművek által megtermelt villamosenergia nem tárolható váltakozó áram formájában.

Magyarországon az országon belül az átviteli illetve elosztási hálózati infrastruktúrát jellemzően nem terhelik szűk keresztmetszetek. A fogyasztóknak a rendszerhez való hozzáférését a villamosenergia törvény előírásai biztosítják. *A közüzemi fogyasztók esetében a szolgáltatók kizárólagos joggal¹⁵ rendelkeznek meghatározott területen, ezért cserében ellátási kötelezettségük van az ottani fogyasztók felé.* A feljogosított fogyasztók hálózatra bárhol rákapcsolódhatnak, áramvásárlásuk pedig nincsen helyhez kötve. Egy kikötés van, az elszámolás szempontjából mérlegkörhöz kell csatlakozniuk.

¹⁵ Lásd a VET 65. § (1) bekezdésének a) pontjának 3. alpontját.

A magas feszültségű átviteli hálózat és kapcsolódó berendezései az MVM tulajdonában, míg az elosztóvezetékek hálózata és az ahhoz tartozó berendezések az áramszolgáltatók tulajdonában vannak. Az elosztás a villamosenergiának az elosztó hálózati engedélyes (a továbbiakban: elosztó) által, az elosztó hálózatokon történő továbbítása a fogyasztói csatlakozó berendezésekhez. Az elosztó hálózat hat vállalkozás tulajdonában van és ez a hat vállalkozás kapott elosztói hálózati engedélyt is. Ezek az E.ON DÉDÁSZ Rt, az E.ON ÉDÁSZ Rt, az E.ON TITÁSZ Rt, az ELMŰ Rt, az ÉMÁSZ Rt, és a DÉMÁSZ Rt.

A vezetékhez történő hozzáférés kritikus kérdés, ezért mind az EK, mind a magyar jogalkotó a szabályozásban pontosan meghatározza annak keretrendszerét, feltételeit, garanciáit. *A szabályozás szerint a vezeték tulajdonosnak, üzemeltetőnek (az ún. hálózati engedélyesnek) valamennyi rendszerhasználó számára diszkriminációmentes feltételek mellett kell biztosítani a hálózathoz való szabad hozzáférést az ártörvénnyel összhangban megállapított hatósági áron.* A klasszikus értelmezés szerint tehát sem az átviteli, sem az elosztói vezeték használata nem olyan piaci tevékenység, ahol a piac erői szabadon érvényesülhetnének. A magyar szabályozás – az EK szabályozással összhangban – ilyen esetekben is törekedett a versenysemlegesség biztosítására még a piacnyitás első ütemében azzal, hogy szigorúan elválasztotta a közüzemi tevékenységet a versenypiaci tevékenységtől.

Az átviteli hálózat fejlesztése szűk átviteli keresztmetszetek feloldásával elősegítheti a verseny erősödését. A villamosenergia mint termék áramlási, fizikai tulajdonságaiból fakadóan azonban a hálózatbővítés más területeken szűk keresztmetszetek kialakulását, és akár a verseny korlátozását is eredményezheti. Az indokolatlan hálózatbővítés annak a fogyasztókra terhelése révén növeli a végfogyasztói árakat.

Véleményünk szerint a piac számára ideális az lenne, ha az átviteli hálózat tulajdonosa és a rendszerirányító egy, a piaci szereplőktől független szereplő lenne. A független szereplő számára a hálózat bevétele adná a piaci működés lehetőségét. A vizsgálat idején az elválasztás rossz. 2005-ben a MAVIR Rt-t visszaintegrálták az MVM Rt-be, semlegességét jogi eszközök biztosítják.¹⁶

2.4 Rendszerirányító

Az összekapcsolt villamosenergia-termelés, -szállítás, -elosztás, -fogyasztás bonyolult fizikai rendszert alkot. Megfelelő működéséhez több szintű dinamikus egyensúly fenntartása szükséges, ami jó minőségű folyamatirányítással valósítható meg. A magyar villamosenergia-rendszer üzemirányítási hierarchiájának csúcán a MAVIR áll. *A rendszerirányítás a törvény szerint a rendszerirányítási engedélyes (rendszerirányító) által folytatott, a villamosenergia-rendszer üzemvitelének, karbantartásának, fejlesztésének - beleértve a hálózatok egységes kezelését -, a rendszerszintű szolgáltatások, nemzetközi összeköttetések rendelkezésre állásának, erőművek működtetésének biztonságát, szabályosságát, minőségét, környezetkímélő voltát szolgáló célirányos tevékenységek összessége.* A rendszerirányító, azaz a MAVIR feladata a rendszerszintű mérleg elkészítése, továbbá az általa gyűjtött adatok alapján az ágazatot felügyelő miniszter és a Magyar Energia Hivatal tájékoztatása a mérleg, az erőműi teljesítmény, a közcélú hálózatok, valamint a fogyasztás várható jövőbeli

¹⁶ A jelentés-tervezet nyilvános vitája során az MVM Rt. úgy nyilatkozott, hogy 2006. január 1-től az átviteli rendszert a MAVIR Rt. tulajdonolja az MVM Rt.-én belül.

alakulásáról. A MAVIR figyelemmel kíséri a termelés, szállítás, elosztás folyamatát. A MAVIR információ feldolgozásával, a kapott adatok publikálásával segíti a villamosenergia-kereskedelem zavartalan működését.

A MAVIR rendelkezik a rendszer irányításához szükséges minden technikai eszközzel (amivel nem, annak használatára szerződést kötött az MVM-mel) és ezek segítségével birtokában van minden adatnak, információnak. A MAVIR biztosítja rövidtávon a villamosenergia rendszer zavartalan működését, további bővítését, összegzi a villamosenergia-ellátás szereplőitől kapott adatokat, tájékoztatja a piac szereplőit, gondoskodik a biztonságos energiaellátásról, tartalékokról az erőművekben és a hálózaton, összehangolja a magyar villamosenergia-rendszer működését a szomszédos hálózatokkal, a jövőbe tekintve javaslatokat tesz a hálózat és az erőműpark fejlesztésére.

A MAVIR kapcsolatot tart az UCTE rendszeregyesülés más tagországainak rendszerirányítóival is, továbbá a főelosztó hálózatot irányító körzeti diszpécser szolgálatokkal (KDSz). A rendszerirányító vezényli az átviteli hálózat és a nagy erőművek üzemét. A KDSz-ek üzemirányító központokat (ÜIK) vezényelnek, amelyek feladata a közép feszültségű elosztóhálózat felügyelete. A kiefeszültségű hálózat üzeméért az ÜIK-k felelősek.

A határkeresztező kapacitások felett a magyar szabályozás szerint szintén a rendszerirányító rendelkezik jogosítványokkal. A határkeresztező kapacitásokat a rendszerirányító méri fel, dönti el, hogy mely határmetszéken és irányban milyen nagyságú kapacitások jeleníthetők meg¹⁷. A rendszerirányító a kormányrendeletben¹⁸, valamint a Kereskedelmi Szabályzatban meghatározott módon és tartalommal *kapacitás-aukciókat* köteles szervezni az allokálásra, a meghirdetett kapacitás felosztására, a szabad határmetszéki kapacitások kihasználtságának növelésére, melyen a vonatkozó engedéllyel bíró piaci szereplők szabadon pályázhatnak kapacitásokra. A versenyeztetés intézményét a versenyhatóság nyilvánvalóan előrelépésnek tekinti.

A rendszerirányítói feladatok közül említést érdemel az információ gyűjtés és -szolgáltatás, a fogyasztói árakra vonatkozó adatok gyűjtése, rendszerszintű mérleg és tervekészítés, a villamosenergia-értékesítési szerződések integrálása, az átviteli és az elosztó hálózatok fejlesztése, az értékesítések összehangolása, a *rendszerszintű szolgáltatások* tervezése, biztosítása, szabályozása, elszámolása, közreműködés a szervezett piac működtetésében, zavar esetén korlátozás és részvétel az összekapcsolt villamosenergia rendszerek nemzetközi szervezeteiben. Ezen túlmenő feladat: a villamosenergia forgalom mérése, adatok szolgáltatása a számlázásokhoz minden szinten. *Az ellátási szabályzatok a következőképp osztályozzák a rendszerszintű szolgáltatásokat: a) feszültség- és meddő teljesítmény szabályozás, b) üzembiztonsági szolgáltatások, c) kiegyenlítő szabályozás, d) hálózati átviteli keresztmetszetek, metszékek kezelése.* E szolgáltatások túlnyomó részét volumenben a *kiegyenlítő szabályozáshoz* szükséges, különböző válaszidejű, ill. hatásmechanizmusú rész-szolgáltatások jelentik. E rész-szolgáltatások a következők: *a) primer szabályozás, b) szekunder szabályozás, c) perces szabályozás és d) órás szabályozás.* A kiegyenlítő energia a

¹⁷ Rendelkezésre álló átviteli kapacitás a két szabályozási zóna között meglévő, további kereskedésre felhasználható teljesítménycsere lehetőség.

¹⁸ Lásd a 182/2002. (VIII. 23.) számú kormány rendeletet a villamos energia határon keresztül történő szállításának szabályozásáról.

rendszerirányító által a kiegyenlítő szabályozás során a mérlegkör-felelősnek biztosított villamosenergia.

A VET előírásából eredő kötelezettség alapján (legkisebb költség) feladatai ellátásához a MAVIR szolgáltatásokat vásárol az erőművektől: szabályozható teljesítményt, a feszültség szabályozásához szükséges ún. meddő energiát, tartalék teljesítményt, gyors generátor-indítási képességet (mely szolgáltatásokat a HTM-ek miatt csak az MVM-en keresztül tudja megvásárolni), valamint az átviteli hálózati veszteség pótlására villamosenergiát, aminek beszerzésére rendszeres időközönként nyílt pályázatot hirdet meg.

2.5 Fogyasztók

A fogyasztók két csoportját különböztethetjük meg az új villamosenergia modellben. Az egyik csoportba a közüzemi fogyasztók, a másikba az ún. feljogosított fogyasztók tartoznak. A közüzemi fogyasztó az a fogyasztó, aki (amely) a közüzemi szolgáltatási engedélyestől, közüzemi szerződés alapján vételez villamosenergiát. 2002. december 31-én minden magyar fogyasztó ebbe a kategóriába tartozott. Jogilag 2003. január 1-jétől a piac mintegy 33-35 %-ára tehető fogyasztással bíró nagyfogyasztók lehetőséget kaptak arra, hogy kilépjenek a szabad piacra. 2003 februárjában a BORSODCHEM Rt elsőként kilépett a szabadpiacra (kereskedője az Entrade Kft. volt), majd követte több nagy vállalkozás. 2004. július 1-jétől kezdődően minden nem lakossági fogyasztót feljogosítottak a vonatkozó jogszabályok arra, hogy kilépjenek a szabad piacra. E szerint a magyar villamosenergia szektor jogilag mintegy 65,5 %-ban nyitottnak tekinthető. 2003-ban a magyar piacon 5 235 000 fogyasztót regisztráltak, ebből 4 812 230 volt a háztartási fogyasztók száma (92 %), és 422 837 az egyéb fogyasztók száma (8 %). (lásd még a **6. táblázatot**) Az egyedi - néhány kW-tól néhány 100 kW-ig terjedő fogyasztású - kis fogyasztók ellátása a 0,4 kV-os kisfeszültségű hálózatról történik.

6. táblázat

A közüzemi nem háztartási fogyasztók tarifacsoportonkénti összetétele és száma 2003-2004-ben

Megnevezés	Fogyasztók db		Megoszlás %	
	2003	2004	2003	2004
Teljesítménydíjas árszabású fogyasztók (6 tarifacsoport szerint vételeznek)	17 017	16 922	4,02	4,02
Alapdíjas árszabású fogyasztók (5 tarifacsoport szerint vételeznek)	333 556	333 717	78,88	79,31
Háztartási árszabás szerint vételező, nem háztartási fogyasztók(3 tarifacsoport)	67 328	62 919	15,92	14,95
Ideiglenes vételezés szerinti árszabású fogyasztók (2 tarifacsoport)	4 936	7 224	1,16	1,72
ÖSSZESEN	422 837	420 782	100	100

(Forrás: Villamosenergia Statisztikai Évkönyv. 2003, 104. o., 2004,107.o. és saját számítás.)

A feljogosított fogyasztó az üzletszabályzatban meghatározott feltételekkel, szabad megállapodás alapján vásárolhat villamosenergiát. A fogyasztókat piacralépési döntéseikben

alapvetően ár és kockázati tényezők vezérlik. A feljogosított fogyasztói jogállással kötelezettségek is keletkeznek, így például a feljogosított fogyasztó köteles a villamosenergia-vásárláshoz kapcsolódó rendszerszintű szolgáltatásokat igénybe venni és megtéríteni. A vizsgált időszakban a közüzemi szerződésnek a naptári hónap első napjára történő felmondásával, *hat hónapos felmondási idő* elteltét követően léphetett ki a szabad piacra. Az üzletszabályzatban meghatározott feltételek mellett kezdeményezhette a közüzemi fogyasztói körbe történő visszatérését, közüzemi szerződés kötését. A szerződést az adott területen engedéllyel rendelkező közüzemi szolgáltató *a bejelentést követő hat hónapon belül* volt köteles megkötni. Időközben az előírás úgy változott meg, hogy *a kilépés maximum 30 nap után*, míg *a visszalépés a közüzembe 60 napon belül történhet* meg. Aki kilép a szabad piacra, annak menetrend¹⁹ kell készítenie a szükséges áramigényéről, valamint mérlegkörben²⁰ kell részt vennie, hogy vételezése és az esetleges eltérés mérhetővé és elszámolhatóvá váljon.

2003. január 1-jével 222 fogyasztó kapta meg a lehetőséget, hogy feljogosított fogyasztóként kilépjen a szabadpiacra. Év végére 123 fogyasztási hely volt a szabadpiacon, majd 2004. január 1-től 35-en visszaléptek (lejárt egy 6 hónapos periódus). A kilépett fogyasztók 3.903.925 MWh energiát fogyasztottak, amely a 2003. évi országos összes felhasználás 9,5 %-a.

A **7. táblázat**ban bemutatjuk 2003 és 2004-re vonatkozóan a megalakított mérlegkörök és a piacra kilépett feljogosított fogyasztók számát. Látható, hogy a feljogosított fogyasztók jelentős számban próbálták ki a szabadpiaci viszonyokat.

7. táblázat

Mérlegkörök és a szabad piacon szereplő feljogosított fogyasztó száma 2003-2004-ben

Megnevezés Év	Mérlegkörök száma [db]	Piacon lévő feljogosított fogyasztók száma [db]
2002. december 31.	0	0
2003. december 31.	18	88 (39,6 %*)
2004. december 31.	24	187 (84%*) (0,04%**)

*: A 222-ből (lásd fent) **: a 422 837-ből (lásd a 6.sz. táblázatban)

(Forrás: Villamosenergia Statisztikai Évkönyv. 2003,104. és 109. o., és 2004)

A fogyasztói oldalon másfél éves tapasztalatok alapján két jellemző csoportra lehetett felfigyelni: (1) akik tudatosan készültek a piacnyitásra, folyamatirányítási rendszerüket úgy fejlesztették, hogy a villamosenergia fogyasztás szabályozható, az ¼ órás fogyasztási adatok

¹⁹ A *menetrend* egy adott naptári napra vonatkozó elszámolási mérési időegységenkénti villamos átlagteljesítmény adatsor. A nem egyenletesen fogyasztók esetében a menetrend készítése összetettebb feladat.

²⁰ A *mérlegkör* a kiegyenlítő energia igénybevételének okozathelyes megállapítására és elszámolására, illetve a kapcsolódó feladatok végrehajtására a vonatkozó felelősségi viszonyok szabályozása érdekében létrehozott elszámolási szerveződés. A mérlegkör felelős olyan engedélyes, kiserőmű üzemeltetője vagy feljogosított fogyasztó, aki a kereskedelmi szabályzatban meghatározott mérlegköri feladatokat ellátja. A termelő, a kiserőmű üzemeltetője, a villamosenergia-kereskedő, a feljogosított fogyasztó, a közüzemi szolgáltató, az elosztó és a szervezett villamosenergia-piacot működtető engedélyes köteles mérlegkört alakítani, vagy valamely mérlegkörhöz csatlakozni, ha egyik mérlegkörhöz sem csatlakozik, önálló mérlegkörnek minősül. A közüzemi nagykereskedő köteles közüzemi mérlegkört alakítani. Minden csatlakozási pontnak tartoznia kell egy mérlegkörhöz, és egy adott csatlakozási pont egyidejűleg csak egy mérlegkörhöz tartozhat.

mérhetőek legyenek. Az első adódó lehetőséget megragadva kiléptek a szabadpiacra. Felkészült szakembergárdával rendelkeznek, akikkel könnyen együtt lehet működni. (2) a bizonytalanabb, várakozó álláspontot képviselő fogyasztók, akik a felkészülési időszakban vannak, versenyképes kereskedői ajánlatok megjelenésével várhatóan egy éven belül ők is a piaci vételezés mellett döntenek. Megjelentek a piacon a fogyasztók kiléptetésére szakosodott tanácsadó szakértő cégek, akik pályázattal nyerhetik el a munkát a feljogosított fogyasztóknál.

A vizsgálatba bevont fogyasztók energiafelhasználása a saját összköltségüknek kb. 10 %-a. Energia beszerzéssel náluk általában 1-6 fő foglalkozik. A vállalkozások jellemzően nem hoztak létre új divíziót szervezetükön belül az energia ellátás ügyeinek intézésére, azok a szakemberek végzik a közüzemből történő kilépés után ezt a tevékenységet, akik korábban, a közüzemtől vételezés idején is.

A kért feljogosított fogyasztók fogyasztási profilja nagymértékben a tevékenységük jellegétől (gyártott termék fajtája; a termelési folyamatok éppen aktuális teljesítményigénye; áruházláncnál az üzletek nyitvatartási ideje; vízműnél az, hogy mekkora vízmennyiségre van szükség; stb.) függ. A fogyasztást a napszak és az időjárási tényezők (téli és nyári időszak) is befolyásolják. Olyan üzemeknél, amelyeknél egy kisebb meghibásodás az egész gyártási folyamat leállítását is eredményezheti, az energia fogyasztásra annak a körülménynek is jelentős hatása van, hogy mennyire gyakran hibásodnak meg a gyártósorok. Vannak bizonyos időszakokként esedékes, ún. technológiai leállások, tervszerű karbantartás miatti leállítások, illetve technológiai fejlesztések, amelyek szintén jelentősen befolyásolják a vállalatok energiaigényét.

2.6 Szolgáltatók

A magyar piacon 2003-ban, a piacnyitás évében hat, kizárólagos jogosítvánnyal bíró közüzemi szolgáltató tevékenykedett, lefedve az ország egész területét. A magyarországi áramszolgáltatók három nagy tulajdonosi csoporthoz tartoznak; az E.ON érdekeltségébe három áramszolgáltató (ÉDÁSZ, DÉDÁSZ, TITÁSZ) tartozik, az RWE érdekeltségébe kettő (ELMŰ, ÉMÁSZ), míg az EDF érdekeltségébe egy (DÉMÁSZ). (Az ágazati vizsgálatban adott válaszok alapján megállapítottuk, hogy az azonos tulajdonosi csoportba tartozó áramszolgáltatók azonos módon viselkednek. Ezért nem indokolt áramszolgáltatónként vizsgálni a vállalkozásokat.) *A közüzemi szolgáltatók két tevékenységre kaptak engedélyt: villamosenergia elosztására és szolgáltatására.* A két tevékenységet számvitelileg elválasztották. Az elosztói tevékenységi kör kiterjed a villamosenergia szállítására, elosztására, az erősáramú vezetékek, átalakító és kapcsoló berendezések tervezésére, kivitelezésére, üzemeltetésére, karbantartására, felújítására és fejlesztésére. A közüzemi szolgáltatói tevékenységi kör kiterjed a villamosenergia beszerzésére, a társaság működési területén a közüzemi fogyasztók részére villamosenergia értékesítésére. A közüzemi fogyasztók esetében nem válik szét a két tevékenység, a közüzemi fogyasztó számláján csak az jelenik meg, hogy mennyi villamosenergiát fogyasztott és azért mennyit kell fizetnie.

Az áramszolgáltató társaságok részben olyan piaci tevékenységet végeznek, amit a szabad piacon a kereskedő társaságok. Ez a tevékenység a fogyasztók ellátásához szükséges villamosenergia beszerzése, fogyasztókhöz eljuttatása, szolgáltatása, mérése, elszámolása, valamint kapcsolódó tevékenységek, például menetrendadás a nagykereskedő felé. Klasszikus értelemben mégsem villamosenergia kereskedőkről van szó, mert kötött a beszerzési és az értékesítési irány is számukra, és az érintett piacterület is. A vételi és eladási ár közötti árrés biztosítja a fedezetet a szolgáltatók működéséhez.

Bár nagykereskedői és kiskereskedői tevékenységet lehet együtt is, illetve külön-külön is végezni, a szolgáltatók esetén is jogszabályi kötöttség, hogy a szabad piacon közvetlenül nem, csak önálló jogi személy kereskedő útján vehetnek részt. A kereskedelmi társaság mindenkori jegyzett tőkéje legalább 50 millió forint kell legyen. Mindegyik szolgáltató tulajdonosa megalakította szabadpiaci (kis)kereskedelmi vállalkozását.

2.7 Kereskedők

A piacnyitást követően – a termelők mellett – a villamosenergia kereskedők a villamosenergia versenypiac új kulcsszereplői. Gyorsan és nagy számban léptek a piacra, összesen 15 vállalkozás 2003-ban, számuk 2006-ban 25. Mint említettük, mindegyik szolgáltató engedélyes alapított kereskedelmi vállalkozást (Magyar Áramszolgáltató Kft, D-Energia Kereskedelmi Kft, e.ON Energiakereskedő Kft), az MVM szintén (MVM Partner Rt), négy erőmű vállalkozás (Atel Csepel, Mátrai, Dunamenti, AES Borsod) ugyancsak létrehozta kereskedő cégét (a Mátrai Erőmű csak számviteli szétválasztással hozta létre kereskedői szervezetét, nem alapított külön céget), egy közülük olyan, amely már külföldön korábban is ezzel foglalkozott (Atel), és négy független vállalkozás is belépett erre a piacra (Enker-Team Kft, System Consulting Rt, Entrade Hungary Kft, JAS Budapest Ker.-és Szolg. Rt).

Egy másik csoportosítás szerint a szabadpiacon jelen levő kereskedői engedélyesek 3 csoportba sorolhatók: (1) Az energetikai szektor privatizációja során a hazai energetikai vállalatok megvásárlásával külföldi érdekcsoportok jelentek meg. A piacnyitáskor a tulajdonosok létrehozták a saját energiakereskedő társaságukat. Az áramszolgáltatókhoz kapcsolódó kereskedők a szolgáltatási területükön lévő feljogosított fogyasztókat célozták meg elsősorban a piacnyitáskor. (2) A nyugat-európai energiapiaci liberalizációt követően létrejött kereskedőtársaságok is megalapították magyarországi leányvállalatukat. Közvetlenül a fogyasztókkal nem kívánnak kapcsolatot kiépíteni, gyakran saját mérlegkörük sincs. Jellemző rájuk a „nagykereskedelmi tevékenység”. (3) Független magyar tulajdonú cégek. A hazai kis- és közepes fogyasztókat célozzák meg, és teljes ellátás alapú szerződésekkel integrálják a feljogosított fogyasztókat saját mérlegkörükbe.

A piacnyitást megelőzően egy vállalat - az MVM - monopóliuma volt a villamosenergia külkereskedelme. Az új VET szerint a villamosenergia határon keresztül történő szállítása nem tartozik a hagyományos külkereskedelmi engedélyezési rendszer szabályai alá. A törvény liberalizálta a villamosenergia külkereskedelmi tevékenységet, így bárki a megadott tevékenységi engedélye alapján végezhet ilyen tevékenységet.

3 A villamosenergia piac szerkezetét meghatározó alapvető feltételek

A piacszerkezetet a szabályozás, a fogyasztói kereslet, a termelés és a hálózat tényezői alapvetően határozzák meg. Ezen tényezők részleteiről lesz szó a következőkben.

3.1 Kormányzati politika és a szabályozási környezet

A magyar villamosenergia piac szabályozott piac. A piac szabályozásának elveit és gyakorlatát nyilvánvalóan a gazdaság- és társadalompolitikai elvekből és gyakorlatból lehet levezetni. Az állam igényt tart arra ebben a szektorban, hogy közhatalmi eszközökkel beavatkozzon a mellérendelt szereplők viszonyaiba, meghatározza cselekvési lehetőségeiket, mozgásterüket. Az állami beavatkozás ebben a szektorban is igen szerteágazó, a kötelező érvényű szabályok előkészítése és megalkotása mellett kiterjed azok betartásának ellenőrzésére, szankcionálására is.

Az állami feladatvállalás teljesítésében több szint jelenik meg. Az Európai Unió tagságból eredően bizonyos elveknek és iránymutatásnak az energia szektor irányításának, működésének meg kell felelnie. Az Országgyűlés általános érvényű kereteket és feladatokat határoz meg a magyar kormány számára. A Kormány szintén bizonyos stratégiai jellegű feladatokat lát el, mint például az energiapolitika megalkotása. A Gazdasági és Közlekedési Minisztérium a szektor mindennapi működését meghatározó releváns jogszabályok megalkotója és egyben árhatóság is. A kormánynak alárendelt szervek közül a Magyar Energia Hivatal a szektorális felügyeleti- és szabályozó hatóság feladatait gyakorolja. A Hivatal önálló feladattal és hatáskörrel rendelkező, országos hatáskörű közigazgatási szerv, amelynek irányítását a Kormány, felügyeletét a miniszter látja el. A Műszaki Biztonsági Főfelügyelet és az Országos Atomenergia Hivatal bizonyos műszaki jellegű kérdésekben bírhatósági jogosítványokkal. A szektorban teljesen kiépült a fogyasztóvédelem intézményrendszere. A versenyjog érvényesülését a kormánytól független Gazdasági Versenyhivatal felügyeli. Az állami intézményrendszer működésének törvényes garanciája pedig a független bíróság szervezete, amely az alá-fölérendelt viszonyrendszer törvényességének biztosítója, valamint a mellérendelt felek közötti viták rendezésének fóruma.

Magyarország energiapolitikájának meghatározásához a Magyar Köztársaság és az Európai Közösségek és azok tagállamai közötti társulás létesítéséről szóló, Brüsszelben, 1991. december 16-án aláírt Európai Megállapodás (az 1994. évi I. törvény) adta meg a fő keretet a vizsgálatba vont időszakra. Ez előírta a hazai jogszabályoknak az Európai Közösségek jogszabályaival összeegyeztethető szabályozás megvalósítását is. A vonatkozó magyar jogszabályok az összeegyeztethetőségről konkrét jogszabályokra való hivatkozással deklarációt tartalmaznak. Megjegyezzük, hogy ekkor már érvényben volt a *96/92/EK irányelv*, amely a piacnyitást helyezte a középpontba, elősegítve a villamosenergia piacon is az áruk szabad áramlását.

Az EU gazdaságpolitikája az EU versenyképességének növelését állította a középpontba, és e cél elérése érdekében az energia-szolgáltatások piacain is fokozni kell a versenyt. Előtérbe került ugyanakkor a környezetvédelem támogatása is, amelyből az energia piacoknak is ki kell venniük a részüket. Ilyen például a megújuló energiák felhasználásának támogatása. Ez a két elv azonban részben gátolja egymás érvényesülését. A vizsgálat idején érvényes energia árak mellett a környezetbarát eljárással termelt energia csak korlátozottan versenyképes.

A magyar villamosenergia-politika figyelembe veszi a vonatkozó EK irányelvek előírásait. Az első, a villamosenergia belső piacának közös szabályairól szóló *96/92/EK irányelv a tagállamok részére a piac megnyitását 1999. februárjától tette kötelezővé*, és előírta, hogy ettől az időponttól a fogyasztók legalább 25 %-a számára lehetővé kell tenni a beszerzési források közötti választást. Az Európai Unió tagállamai legalább az Irányelv által meghatározott ütemű és mértékű fokozatos piacnyitást kötelesek végrehajtani²¹. A rendszerhez való szabad hozzáférés mellett biztosítani kell az integrált villamosenergia-ipari vállalkozások tevékenységeinek szétválasztását és a kizárólagos jogosultsággal rendelkező vállalkozások objektív, átlátható és diszkriminációmentes működését. *Az Irányelv a piacnyitással nem érintett fogyasztók vonatkozásában lehetőséget adott a közüzemi szolgáltatási kötelezettség fenntartására*. Egészen pontosan az irányelv arra teremt lehetőséget, hogy a tagállam ún. közszolgálati/közszolgáltatási kötelezettségeket rójon ki villamosenergia-ipari társaságokra. Ezen kötelezettségek lehetséges formáját és körét azonban nem tisztázza, így nehezen megítélhető, hogy a hazai közüzemi szolgáltatási kötelezettség jelen formájában is terjedelmében belefér-e a fenti kategóriába. A tagállamok a villamosenergia-iparágban működő vállalkozások részére alapvető gazdasági érdekből közszolgálati/közszolgáltatási kötelezettséget írhatnak elő, amely kiterjedhet az ellátás biztonságának és minőségének magas szintű fenntartására, illetve a fogyasztói árak meghatározott szintjének garantálására is (ez utóbbi azt jelenti, hogy a lakossági fogyasztókat - és a tagállam döntésétől függően a kiskereskedőket - megilleti a meghatározott minőségű és elfogadható árú villamosenergia-ellátáshoz való jog), valamint a környezet védelmére. Az Irányelv széles szabályozási struktúrát ölel fel, egyaránt tartalmazza a hosszú távú szerződések nélküli, spot piacon alapuló, szabad hálózati hozzáférések már működő gyakorlatát és az állami tulajdonú integrált monopólium melletti piacnyitást. *A második, az Európai Parlament és a Tanács 2003/54/EK irányelve a belső villamosenergia-piacra vonatkozó közös szabályokról szól*. Az irányelv további lépéseket fogalmaz meg a piacnyitás és a verseny bevezetése érdekében 2007. július 1-jei határidővel.

Az Országgyűlés 1993-ban fogadta el az a Kormány energiapolitikájáról szóló tájékoztatót²². A parlamenti határozat - többek között - a következőket tartalmazta: „A Kormány az energiapolitika megvalósítása során gondoskodik arról, hogy a gazdaság és a lakosság energiaigényei mindenkor kellő biztonsággal, a környezetvédelmi szempontok figyelembevételével, gazdaságosan kielégítésre kerüljenek. A fejlesztéspolitika megvalósítása során törekedjék az ország egyoldalú energiaimport-függőségének fokozatos feloldására. A Kormány terjessze az Országgyűlés elé az Európai Közösség jogrendjével harmonizáló energetikai kerettörvény koncepcióját.”. A tájékoztató a *villamosenergia tekintetében az ellátásbiztonságra és az erőműépítésre helyezte a hangsúlyt*, ez utóbbit összekötve az erőteljes korszerűsítéssel.

²¹ (1999/02/27: 25% [tény piacnyitás átlagban 64%], 2001/02: 28%, 2003/02: 32%). 2004-ben 100 %-os jogi piacnyitást valósított meg: Ausztria, Dánia, Finnország, Németország, Hollandia, Portugália, Spanyolország, Svédország, Anglia, 90 %-os: Belgium, 78 %-os: Olaszország, 76 %-os: Lettország, 76 %-os Szlovénia, 70 %-os: Franciaország, 67 %-os: Magyarország, 65 %-os: Szlovákia, 62 %-os: Görögország, 57 %-os: Luxemburg, 56 %-os Írország, 52 %-os: Lengyelország, 47 %-os: Csehország, 35 %-os: Ciprus és 10 %-os: Észtország.

²² Lásd az Országgyűlés 21/1993. (IV. 9.) számú határozatát a magyar energiapolitikáról.

Az 1989. évet követően az Országgyűlés 1994-ben újította meg a villamosenergia törvényt.²³ Mint arra már utaltunk, azért csak megújításról beszélünk, mert a törvény alapfilozófiájában továbbra is megmaradt a teljes körű, közüzemi szerződésen alapuló, kötelező villamosenergia ellátásnál. A VET 43. § (1) bekezdése szerint a szolgáltatót az engedélyben körülhatárolt működési területen szolgáltatási kötelezettség terhelte. A szolgáltatás ára hatósági árként lett meghatározva. A közüzemi célú termelést kötelezően fel kellett ajánlani a szállítónak: A törvény 41. § (1) bekezdése szerint a közcélú villamosenergia-termelők kötelesek termelőkapacitásukat a szállító számára felajánlani. A jogalkotó később deklarálta is, hogy a törvény a '90-es években az energiaiparban bekövetkezett átalakulásnak adott jogi keretet. *Újdonság volt a törvényben, hogy bevezette a piacra lépéshez szükséges engedélyezés és a fogyasztóvédelem intézményét. Az államról az engedélyesekre helyezte át a kötelező ellátás felelősségét, cserébe területi monopóliumot biztosított számukra.* A VET 21. § (1) bekezdése értelmében „a működési engedély a) a villamos energia szállítására, b) meghatározott területen a villamos energia közcélú szolgáltatására kizárólagos jogot biztosít.” A törvény 38. § (1) bekezdése szerint „a közcélú villamosműveket együttműködő villamosenergia-rendszerben kell üzemeltetni. Ugyanazon törvényhely (2) bekezdése szerint „a szállító köteles a termelőkkel és a szolgáltatókkal egyeztetve kidolgozni a) a villamosenergia-rendszer együttműködési feltételeit tartalmazó üzemi szabályzatot”, és a törvény a *mindenkori keresletkínálat egyensúlyának biztosítását fő felelősségként szintén a szállítóra telepítette.* A VET 42. § (1) bekezdése szerint ugyanis a szállítót ellátási kötelezettség terhelte a szolgáltatóval szemben. „Ennek érdekében a szállító köteles [volt] hosszú távon felmérni a szolgáltatók villamosenergia-igényét, és megfelelő időben kezdeményezni a termelőkapacitás szükséges bővítését, illetve import villamos energia biztosítását.” *A teljeskörű állami ellenőrzést és engedélyezést az 1994. évben létrehozott szabályozó hatóságra, a Magyar Energia Hivatalra bízta.* Definiálta a törvény a természetes monopólium fogalmát²⁴, és előírta a hatékonyság javításának szükségességét. Némi piacralépési könnyítést is bevezetett, mely szerint nem tartozott a törvény hatálya alá az 50 MW teljesítmény alatti, villamosenergiát kizárólag saját célra termelő erőmű és vezetékhalózata. Azonban továbbra is állami feladatként²⁵ határozta meg a 199 MW-nál nagyobb teljesítményű erőmű létesítésére való javaslatot.

Az energiapolitika megújítására és az **új piaci modell** kialakítására és elfogadására 1999 augusztusában került sor²⁶, amelyben az EU csatlakozásra történő felkészülés okán 2002-ig konkrét intézkedéseket fogalmazott meg a Kormány, a továbbiakra nézve pedig kijelölte az elérni kívánt célokat. A bevezető szerint *az akkori merev rendszer* nem tudta figyelembe venni a „technológiai fejlődésből, illetve a meglévő európai többletkínálatból adódó alacsonyabb árú kapacitás-, és energia kínálatot. Ebből következik, hogy az energia-előállítás

²³ A villamosenergia fejlesztéséről, átviteléről és elosztásáról szóló 1962. évi IV. törvényt a villamos energia termeléséről, szállításáról és szolgáltatásáról szóló 1994. évi XLVIII. törvény váltotta fel.

²⁴ A törvény szerint természetes monopóliumhelyzet olyan piacszerkezet, amikor a villamosenergia szállítására, szolgáltatására irányuló tevékenység végzése során a piaci törvények nem vagy nem megfelelően érvényesülnek, mert a fogyasztónak nincs választási lehetősége.

²⁵ 1994. évi XLVIII. törvény a villamos energia termeléséről, szállításáról és szolgáltatásáról: Állami feladatok VET 4. § A magyar energiapolitika végrehajtása érdekében az ipari és kereskedelmi miniszter (a továbbiakban: miniszter) a) tesz javaslatot aa) az Országgyűlés részére a 600 MW-nál nagyobb teljesítményű erőmű (alaperőmű), illetőleg - az Ország Atomenergia Bizottsággal egyetértésben - az atomerőmű, ab) a Kormány részére a 200 MW-600 MW teljesítményű erőmű létesítésére, b) jóváhagyja a 200 MW-nál nem nagyobb teljesítményű erőmű energiahordozójának kiválasztását,

²⁶ Lásd a Kormány 2199/1999. (VIII. 6.) számú határozatát a magyar energiapolitika alapjairól és az energetika üzleti modelljéről.

magas költségei más területeken terhelik a nemzetgazdaságot és nehéz azokat átlátható módon elkülöníteni és csökkenteni. Ezért *indokolt a versenypiac mielőbbi szélesebb bevezetése a szektor szereplői között.*” Az új üzleti modell nem szakított a korábbi keretekkel, hanem csak kiegészítette azt. Fenntartotta a közüzemi szolgáltatási modellt és mellé bevezette a szabadpiacra történő kilépés lehetőségét mindazokkal az átalakításokkal (hozzáférés a hálózathoz, a tevékenységek szétválasztása, szállítási tarifák kialakítása a természetes monopóliumokra, hosszú távú szerződések újratárgyalásának előírása, az export-import monopólium feloldása, átlátható piaci viszonyok megteremtése), amelyek lehetővé teszik a piacszerű működést is, a fogyasztók szabad energiaellátó választását.

A változások ellenére a magyar villamosenergia politikát két tényező határozta meg alapvetően: az árak befolyásolásának igénye és lehetősége, valamint az ellátásbiztonságra való törekvés.

A következő villamosenergia törvényt²⁷ 2001. december 24-én fogadta el az Országgyűlés, de a törvény csak 2003. január 1-én lépett hatályba. Megalkotásánál már figyelembe vették az Európai Parlamentnek és a Tanácsnak a villamosenergia piac belső szabályairól szóló 92/96/EK irányelvét. 2003-ban megjelent a 2003/54/EK Irányelv (mely egyébként 2004 július 1-től hatályos). Részleges harmonizációja 2005-ben folyamatban van. A piacnyitásra vonatkozóan a Kormány döntött és 2004. július 1-től Magyarországon minden nem háztartási fogyasztó feljogosítottá vált²⁸. A 2001. évi CX. törvény továbbra is megmaradt a teljeskörű, közüzemi szerződésen alapuló kötelező villamosenergia ellátás filozófiáján, és erre alapítva szabályoz. E mellett azonban folytatta a versenypiac kiépítését is. A törvény preambuluma deklarálta, hogy „az Országgyűlés a fogyasztók biztonságos, megfelelő minőségű és alacsony költségű villamosenergia-ellátása céljából, ... a villamosenergia-versenypiac kialakulásának elősegítése” érdekében alkotott törvényt.

Sajátossága, hogy a jogi szabályozás párhuzamosan kezeli a fokozatosan bővülő versenypiac és az ezzel arányosan visszaszoruló közüzemi szolgáltatás együttélését.

A törvény 46. §-a kimondja, hogy a versenypiacról „a feljogosított fogyasztó az üzletszabályzatban meghatározott feltételek mellett kezdeményezheti a közüzemi fogyasztói körbe történő visszatérését, közüzemi szerződés kötését. A szerződést az adott területen engedéllyel rendelkező közüzemi szolgáltató a bejelentést követő hat hónapon belül köteles megkötni.” A közüzemi fogyasztók érdekeit a közüzemi ellátási kötelezettség és a szabályozott végfelhasználói árak fenntartásával védi a törvény. A közüzemi ellátás láncolatában a közüzemi nagykereskedőt a közüzemi szolgáltatóval szemben, a közüzemi szolgáltatót pedig a közüzemi fogyasztóval szemben ellátási kötelezettség terheli. A törvény megalkotása idején meglévő erőművek a közüzemi fogyasztók ellátása érdekében kötelesek voltak a termelésüknek korábban közüzemi szerződéssel lekötött részét közüzemi célra felajánlani.

A villamosenergia szektor tehát két párhuzamosan működő ellátási rendszert foglal magába. Az egyik rendszer a közüzemi szegmens, a másik a versenypiac. A közüzemi szegmens

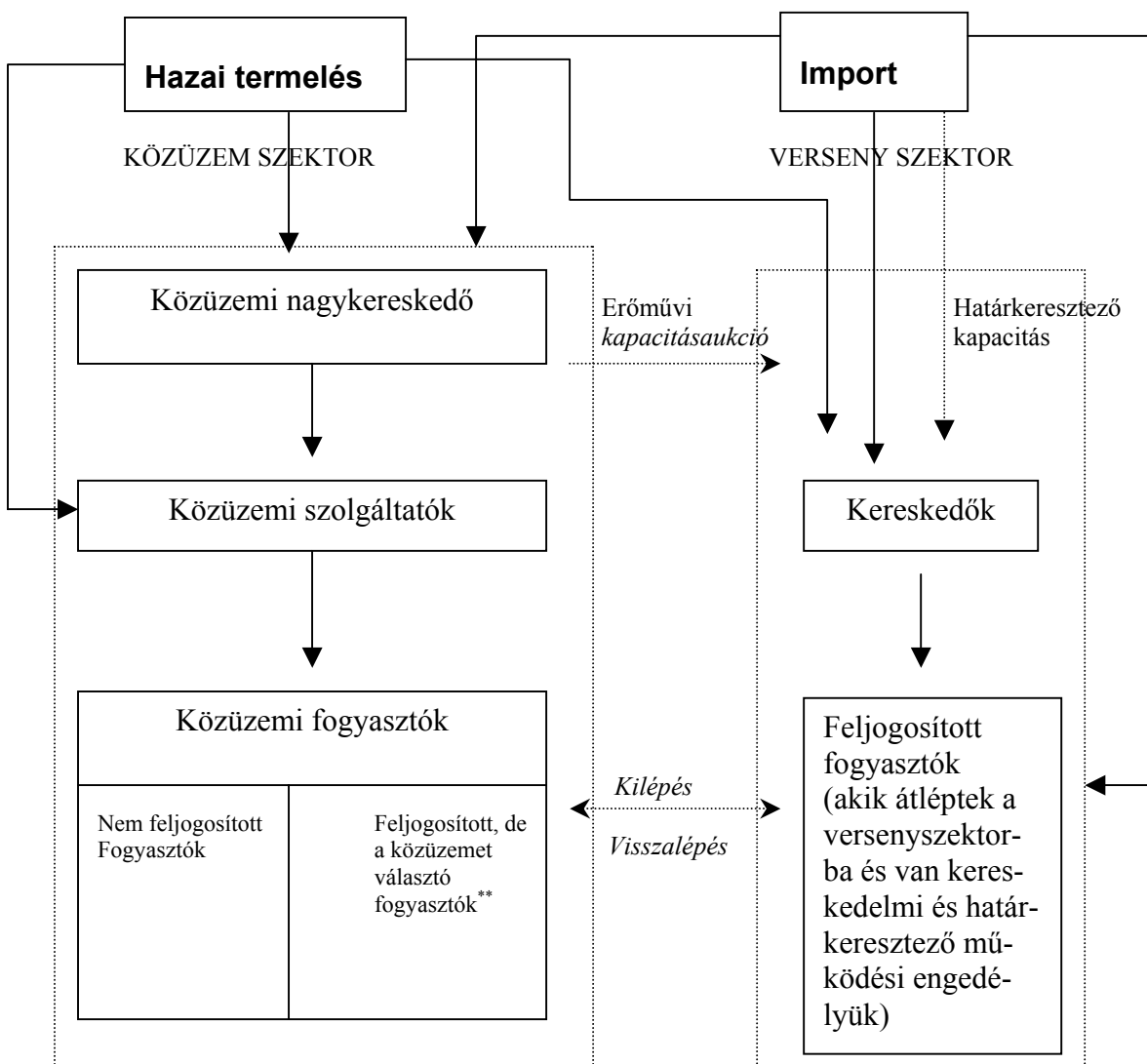
²⁷ Lásd a villamos energiáról szóló 2001. évi CX. törvényt.

²⁸ Lásd erről a villamosenergia-fogyasztók feljogosításáról szóló 181/2002. (VIII. 23.) számú kormányrendelet 3. §-át, melyet a 107/2004. (IV. 27) számú kormányrendelet 4. §-a állapított meg.

értékesítési láncra kötött, jogszabályilag rögzített. A piacnyitással kettős piac jött létre elkülönült szereplőkkel és szabályozással. Az alábbi **2. ábra** áttekintő képet ad a szektor egészéről.

2.ábra

A villamosenergia-szektor kettős modellje a vizsgálat idején

** Ezek a fogyasztók nem élnek azzal a jogukkal, hogy a villamos energiát szabad áron, az általuk választott szolgáltatótól vásárolják.

(Forrás: Magyar Energia Hivatal és Pénzügyminisztérium)

A törvény a versenypiac kialakulásának elősegítésére az alábbi szabályokat határozta meg:

- Azon fogyasztók, akik szabadon megválaszthatják, hogy melyik termelőtől, kereskedőtől vásárolják meg a villamosenergiát a már említett ún. *feljogosított fogyasztók*.
- A feljogosított fogyasztók körét az *éves fogyasztásuk mértéke* alapján kormányrendelet határozza meg. A vizsgált időszakban *a nagyfogyasztók és a közvilágítás szolgáltatói*, valamint bizonyos feltételekkel *az önkormányzati intézmények* válhattak feljogosítottá. Ezek *együttes fogyasztása a hazai éves fogyasztás mintegy 32-35 %-át tette ki. 2004. július 1-től minden nem háztartási fogyasztó feljogosítottá vált, aminek eredményeként a piacnyitás mértéke 65-67 %-os jogi értelemben.*
- A feljogosított fogyasztók által vett villamosenergia árában a felek szabadon megállapodhatnak.
- A villamosenergia ellátás a villamosenergia-rendszerben történik, a működést ellátási szabályzatok biztosítják és a rendszerirányító felügyeli²⁹. A rendszer üzemvitelének technikai irányítása a független rendszerirányító hatáskörébe tartozik.
- *A törvény szerint bárki szabadon létesíthet erőművet üzleti alapon. Az új termelő kapacitás létesítése engedélyezési eljárás alapján történik.* Az eljárás általános elveit és feltételeit a törvény, részletes szabályait a Kormány rendelete tartalmazza. A jogszabályokban meghatározott feltételek teljesítése esetén a Magyar Energia Hivatal köteles az engedélyt kiadni. Szabad kapacitásával az erőmű megjelenhet a verseny piacon.
- *A kereskedelem új elemként jelent meg a törvényben.* A verseny piacon termelők, illetve kereskedők³⁰ versenyeznek a feljogosított fogyasztók ellátásáért.
- Az átviteli és elosztó hálózatok üzemeltetésére az ellátás biztonsága érdekében hálózattal rendelkező vállalkozásokat jelöltek ki, amelyek tevékenységük végzésére működési engedélyt kaptak. A hálózati engedélyeseknek valamennyi rendszerhasználó számára diszkriminációmentes feltételek mellett kell biztosítani a hálózathoz való hozzáférést.
- A villamosenergia-ipari vállalkozásoknak a törvény szerint *engedélyköteles tevékenységeiket jogilag szét kell választani.* A főszabálytól a törvény két irányban tér el: a rendszerirányító vonatkozásában szigorúbb, tulajdonosi szétválasztást írt elő (*Ismét megjegyezzük, hogy a GVH jelentős visszalépésnek tekinti azt, hogy 2006 januárjától a MAVIR és az MVM fúziója miatt e tulajdonosi szétválasztás nem jut érvényre.*), a közüzemi kereskedelmi és a hálózati tevékenységek vonatkozásában enyhébb, belső számviteli szétválasztást írt elő (amit a GVH álláspontja szerint a teljes piacnyitáskor tovább kell vinni). A rendszerhasználók az ártörvénnyel összhangban megállapított hatósági áron szabadon hozzáférhetnek a villamosenergia hálózathoz. A törvény kimondta, hogy környezetvédelmi követelmények érvényesítése, valamint a felhasznált energiaforrások bővítése érdekében *elő kell segíteni – támogatások biztosításával - a megújuló energiaforrások (a geotermikus, a nap-, a szél-, a bio-, a vízenergia) és a hulladék, mint energiaforrás felhasználását. (Ez a szabályozási elem a versennyel ellentétes előírás, ám más közérdek érvényre jutása miatt a versenyhatóság nem emel kifogást ellene, amennyiben a támogatás rendszere megfelel a környezetvédelmi támogatásokra vonatkozó uniós ajánlásnak).*
- Meghatározott feltételek teljesítése esetén bárki számára megnyitja a lehetőségét a villamosenergia határon keresztül történő szállításának és lehetővé teszi a *szervezett villamosenergia-piac* működtetését, ahol szabványosított szerződések útján történhet a kereskedelem.
- A törvény számos szabályzat megalkotását írja elő (Kereskedelmi Szabályzat, Üzletszabályzatok, Üzemi Szabályzatok, Elosztói Szabályzat).

²⁹ Lásd erről a VET 36. § és 13. §-át.

³⁰ A VET 3. § 20 bekezdése szerint a villamosenergia kereskedelem a villamosenergia rendszeres és üzletszerű, a villamosenergia-kereskedelmi engedélyes (villamosenergia-kereskedő) által végzett, nem saját felhasználási célra történő vásárlása és értékesítése.

Nagyon fontos új eleme a villamosenergia törvénynek a *mérlegköri elszámolási rendszer bevezetése és a menetrendadás*. A részletszabályokat a kereskedelmi szabályzat tartalmazza. A mérlegkör-felelős köteles szerződést kötni a rendszerirányítóval és a mérlegkör tagjaival.

A villamosenergia piacon az amúgy is hosszú törvényen és végrehajtási rendeleten kívül további 40 kapcsolódó jogszabály és számos szabályzat (üzemi-, kereskedelmi-, elosztói-, üzlet-) tartalmazza a piac működésének részletes feltételeit és az azokkal kapcsolatos ismereteket. (Szakértői becslések szerint ezen a piacon egy-egy vállalkozás tevékenységének irányításához kb. 1500 oldalnyi szabályt kell legalább naprakészen ismerni. A szolgáltatóknál pedig még egyszer ennyi további szabály ismerete szükséges.)

3.2 Belépési korlátok

A villamosenergia piacra való belépés korlátai jogszabályban rögzítettek. A VET szerint bárki szabadon létesíthet erőművet üzleti alapon. Új, 50 MW-nál nagyobb termelő kapacitás létesítése engedélyezési eljárás alapján történik. Kiserőmű (50 MW alatt) és közvetlen vezeték létesítése nem volt engedélyköteles.³¹ Az 1 MW alatti erőmű esetén tájékoztatási, 1-50 MW közötti erőmű esetén bejelentési kötelezettség terheli a piacra lépőt. Minden más piaci tevékenység esetében a piacra lépés, így a villamosenergia átvitele, a villamosenergia elosztása, a rendszerirányítás, a bármely formában folytatott villamosenergia-kereskedelem, a közüzemi villamosenergia-nagykereskedelem, a közüzemi villamosenergia-szolgáltatás, a szervezett villamosenergia-piac működtetése, a villamosenergia határon keresztül történő szállítása engedélyhez van kötve. Az eljárás általános elveit és feltételeit a törvény, részletes szabályait a végrehajtási rendelet tartalmazza³². A jogszabályokban meghatározott feltételek teljesítése esetén a Magyar Energia Hivatal köteles az engedélyt kiadni. A piacon való megjelenés a piac sajátosságai miatt meglehetősen összetett feladatok megoldását igénylik, ezért a piacrалépés nem könnyű. Ennek ellenére 2004. folyamán a kereskedők száma 26-ra nőtt. Történt piacrалépés a termelői piacon is, létesült mintegy 350-400 MW kogenerációs és megújuló kapacitás, valamint 110 MW HTM-mel garantált kapacitás. A kogenerációs kapacitások létesítését a kötelező átvétel rendszere segíti, tehát ezen kapacitások nem tisztán piaci körülmények között létesülnek.

Az erőműi kapacitás létesítések adminisztratív korlátainak leépítése ellenére az erőműi, vagy termelői piacra a gyakorlatban nem könnyű a belépés. Ma és még egy jó ideig a termelői kör alapvetően zárt a közüzemi piacon lévő hosszú távú megállapodások, az árak és a szabályozás miatt.

A termékre vonatkozó műszaki fejlesztés, választékgazdaságosság, design és egyéb piacélénkítő eszközök ezen a piacon nem relevánsak. Ráadásul, a villamosenergia piacon az UCTE előírások szerint minden országban a kereslet-kínálat egyensúlyát kell fenntartani. Továbbá az MVM Rt. jelentős arányú HTM szerződésekkel rendelkezik. Ez elméletileg azt

³¹ Ez változott a VET 2005. évi módosításával. (2005. évi LXXIX. Törvény) Visszaállították az 50 MW kapacitás alatti erőművek engedélykötelezettségét.

³² Lásd a villamos energiáról szóló 2001. évi CX. törvény egyes rendelkezéseinek végrehajtásáról szóló 180/2002. (VIII. 23.) számú kormány rendeletet.

jelenti, hogy egyik piacon sincs szabad hely az új belépők számára. Azonban a piacon lévő erőműveket a selejtezésük idején, vagy a technológia fejlesztésével elérhető olcsóbb árral, illetve környezetvédelmi célú megújuló energiát felhasználó termeléssel mégis ki lehet szorítani. A belépést jelentősen nehezítő körülmény még, hogy az ágazat vállalatának működtetése magas szaktudást igényel és ez viszonylag sok pénzbe kerül. Az alábbi **8. táblázat** számszerűen is érzékelteti, hogy milyen nagyságrendű befektetésekről beszélhetünk, ha új, termelő vállalkozás kíván piacra lépni, vagy már a piacon lévők kívánnak bővíteni.

8. táblázat

Termelői befektetések fajlagos költségei, újrapótlás, bővítés, új erőmű létesítése 2003-, 2004-ben

Piacralépés	Fajlagos költség	Tüzelőanyag szerinti technológia				
		Szén	Szénhidrogén	Atom	Szél	Biomassza
Újrapótlás	MFt/MW	250 - 320	126 – 300	~500	-	-
Intenzifikálás	MFt/MW	~20 - 100	100 – 350	~40	-	70
Új beruházás	MFt/MW	-	180 – 420	-	-	300 - 400
Kiserőmű (1 MW)	MFt/MW	-	250	-	185-330	

(Forrás: a vállalkozások adatközlései az ágazati vizsgálat során és egyéb saját adatgyűjtés)

Becslések szerint a ma meglévő erőművek újrapótlási értéke, illetve, teljesen új erőmű építése erőműtípustól és komplexitástól függően kilowattónként 100 és 420 ezer forintba kerülne. Az 1 MW (1000 kW) nagyságrendű kiserőmű építése 250 ezer forintba kerül kW-onként. Arra a kérdésre, hogy intenzifikálással mennyiért lehet 1kW kapacitás többletet nyerni, egy nagyságrenddel kisebb értékeket jelöltek meg a cégek, nevezetesen 20 és 60 ezer forint közzé tették a bekerülési összeget. *Úgy tűnik, hogy az intenzifikálás révén támadható a piac leginkább.* Az elmúlt három év magyarországi erőműépítéseiről, benne szél-erőműparkokról összegyűjtött információink szerint a konkrét bekerülési összegek 185 és 330 ezer forint közé estek 1kW kapacitásra vetítve.

De nem csak a termelői oldalon való megjelenés költségigényes. A közüzemi szolgáltatói, a villamosenergia közüzemi nagykereskedői és a *villamosenergia-kereskedői engedélyes* köteles az éves villamosenergia forgalma 1/12-ed részének megfelelő összeget - de *legalább húszmillió, legfeljebb ötszázmillió forintot* - ügyleti biztosítékként erre a célra elkülönített alszámlára befizetni. A villamosenergia-kereskedő mindenkori jegyzett tőkéjének összege nem lehet kevesebb 50 millió forintnál. A közüzemi nagykereskedő mindenkori jegyzett tőkéjének összege nem lehet kevesebb 100 millió forintnál. A közüzemi szolgáltató mindenkori jegyzett tőkéjének összege nem lehet kevesebb 100 millió forintnál. A villamosenergia tőzsde működtetésére vonatkozó engedély kiadásának feltétele, hogy a kérelmező alaptőkéje nem kevesebb, mint 100 millió forint.

A feljogosított fogyasztói kör mellett a kereskedelem az a piaci szegmens, ahol új piaci szereplők jelenhetnek meg. A kereskedelmi piacra való belépés feltételei szintén normatívák. Ha valaki a jogszabályokban előírt feltételeket teljesíti, akkor számára az engedélyt meg kell adni. 2003-ban teljesen új piaci szereplőként tizenötven kaptak kereskedői engedélyt. Közülük heten tudták elkezdni tevékenységüket. A többieknek vagy árut vagy fogyasztót nem sikerült

szerezni, vagy tudatosan nem is kívántak az első évben kereskedni.³³ Többek egybehangzó véleménye szerint kereskedelmi oldalról a hazai villamosenergia piacra könnyű belépni kereskedőként. Megjegyezték azonban, hogy a jogszabályban előírt jegyzett tőke és pénzügyi biztosíték mértéke nem elég magas ahhoz, hogy tényleges biztosítékot nyújtson a fogyasztók számára a kereskedői pénzügyi bizonytalanságok esetére. Természetesen kereskedni akkor lehet, ha rendelkezésre áll megfelelő mennyiségű termék a szabad piacon hazai forrásból, vagy importból. 2003-ban sem hazai, sem import forrásból nem állt rendelkezésre megfelelő szabad árualap.

Végül említést érdemel itt még egy potenciális belépési korlát. A menetrendi rendszer működésének mércéje a kiegyenlítő energia ára. A kiegyenlítő energia árának ösztönöznie kell a menetrend-tartásra. Fontos, hogy a kiegyenlítő energia költsége ne képezzen piacra lépési korlátot, amelynek megvalósításában a szabályozásnak kulcsszerepe van. A vizsgált időszakban a Kereskedelmi Szabályzatban határozták meg a kiegyenlítő energia árát.

3.3 A villamosenergia ára és egyéb díjtételek

2002. december 31-ig minden árkategóriában hatósági maximált ár volt érvényben. Az árváltoztatásra irányuló kérelmeket a vállalkozások kezdeményezésére a Magyar Energia Hivatal vizsgálta felül, az új árakat a szektort felügyelő miniszter hirdette ki. Az árképzés a legkisebb költség elvén alapult.

A nagykereskedelmi ár magában foglalta a teherelosztás, az alaphálózat üzemeltetés, a teljesítménygazdálkodás díját. A végfelhasználói ár tartalmazta az elosztás és a szolgáltatás díját. A három tevékenységi körön belül természetesen további differenciálás volt lakossági (általános, vezérelt, alkalmazotti) és nem lakossági, azon belül volt differenciálás feszültség szerint (nagyfeszültség, közepfeszültség, kismfeszültség) és árszabásfajták szerint (teljesítménydíjas, közvilágítási és alapidíjas árszabás).

Az 1074/1995. (VIII. 4.) számú határozatban a kormány kötelezettséget vállalt arra, hogy 1997. január 1-től a „vizsonteladói és végfelhasználói áraknak az indokolt működési költségeken túl 8 %-os tőkearányos nyereséget kell tartalmazniuk.” Ez gyakorlatilag azt jelenti, hogy a HTM-mel rendelkező termelők tulajdonosai kormánygaranciát kaptak a tőkemegtérülésükre. Az első árszabályozási ciklusban, 1997. január 1. és 2000. december 31. között az árak a gyakorlatban legalább ezt a 8 %-os tőkearányos megtérülést biztosították. A kormányhatározatot időközben hatályon kívül helyezték. A 2001. január 1-től kezdődő árszabályozási ciklusban az erőművek esetében 9,8 %-os eszközarányos megtérülést tartalmaznak a vizsonteladói árak.³⁴ (A két megtérülés bázisa nem azonos. A korábbi 8 %-os tőkearányos megtérülés esetében a hitelek kamatköltsége elismert költség volt.) A százalékban történt emelkedés azonban nem jelent összegszerű emelkedést. Az árak követték az infláció alakulását. A HTM-ek azonban ettől függetlenül tartalmaznak egy indexálási mechanizmust, amely alapján folyamatosan kiszámolásra került a szerződés szerinti ár. 2004.

³³ A vizsgálat során sok fogyasztó jelezte, hogy félnek az olyan kereskedőkkel történő szerződéskötéstől, akik úgy léptek piacra, hogy korábban nem tevékenykedtek a villamosenergia piacon, vagy pedig ismeretlenek előttük. Ezért első kilépéskor igyekeznek olyan kereskedőt választani, aki rendelkezik villamosenergia termelői háttérrel, vagy közüzemi szolgáltatói háttérrel, vagy pedig elegendően nagy pénzügyi háttérrel és gazdálkodási tapasztalattal ahhoz, hogy legyen benne bizalmuk.

³⁴ A 45/2000. (XII. 21.) GM rendelet alapján.

január 1-től megszűnt az erőművek hatósági alapú árszabályozása, így a közüzemi nagykereskedő és a termelők között ártárgyalások folytak. A szerződések többségében az utolsó hatósági ár volt a változatlan tartalmú szerződésben az ár-meghatározási tárgyalások alapja.³⁵ Néhány esetben az MVM-nek jelentős költségmegtakarítást sikerült elérnie az éves szerződés során lefolytatott ártárgyalásokon a képletek tartalmának pontosításával.

A termék árát alapvetően befolyásolja a termék előállításához felhasznált inputok árának nagysága, illetve az inputárok változása. Az energiahordozók (például a szén, földgáz, fűtőolaj, dúsított urán, fa,) kereskedelme és ára, a földgázt kivéve liberalizált. A földgáz piacon ugyan minden nem lakossági fogyasztó kiléphet a szabad piacra 2004. január 1-je óta, de aki bennmarad a közüzemben, annak hatósági maximált áron nyílik lehetősége a földgáz beszerzésre. A hosszú távú áramvásárlási szerződéssel rendelkező erőművek mindegyikének van az input energiahordozók vonatkozásában is hosszú távú szerződése. A szerződések árképlete az árváltozást automatikusan továbbviszi, amely aztán megjelenik az áram árában. Igaz, hogy az erőműi árak a szabad árkategóriába tartoznak 2004. január 1-jétől, de mégis más lehet egy olyan vállalkozás alkupozíciója, amely az áremelésnél hatósági árváltozással indokolhatja saját áremelését.

Megjegyezzük itt azt is, hogy az átvételi kötelezettség alá eső hulladékból nyert energiából termelt villamosenergia, a kapcsoltan termelt villamosenergia, megújuló energia felhasználásával termelt villamosenergia, valamint egyéb módon termelt villamosenergia árai szintén hatósági árak³⁶, melyek magasabbak az érvényes közüzemi áraknál. A kihirdetett árak befektetésvonzó árak.

Az újonnan nevesített monopol szolgáltatások díja, úgy mint a villamos energia átvitele, elosztása, a rendszerirányítás (benne az átállási költség díja), valamint a közüzemi nagykereskedő és a közüzemi szolgáltató közötti kereskedelem, és a közüzemi fogyasztó részére értékesített villamosenergia árának meghatározása 2003. január 1-je után is a hatósági árszabályozás körében maradt.³⁷ Az árszabályozás elve az, hogy az indokolt költségek

³⁵ Az átállási költségek fedezetéül a rendszerhasználati díjak keretében fizetett átállási díjemet szolgál. Az átállási díj, melynek nagyságát a gazdasági miniszter határozza meg, a fogyasztók által fizetett díjemet, amelyet a rendszerirányító (MAVIR) az átállási költség alapján elkülönített számlán kezel. Ebből az alapból történik a felmerülő, a MEH által javasolt, és a Miniszter által jóváhagyott átállási költség összeg kifizetése. Az átállási költségek meghatározásának és kezelésének részletes szabályairól lásd a 183/2002. (VIII. 23.) számú kormány rendeletet.

³⁶ 56/2002. (XII. 29.) GKM rendelet az átvételi kötelezettség alá eső villamos energia átvételének szabályairól és árainak megállapításáról (a villamos energiáról szóló 2001. évi CX. törvény 5. § b) pontjában és a 125. § (3) bekezdésében foglaltak végrehajtásáról.)

³⁷ A fogyasztói árak az országban mindenütt egyformák. Az 'átlagoló árrendszer' is okozhat teljesítményértékelési problémákat. A szabályozó-rendszer az országosan egységes tarifákon keresztül meghatározza minden engedélyes számára az árbevétel mértékét. Az egységes tarifák képzésének alapja az ármegállapítási periódusok (4 éves) előtt a Magyar Energia Hivatal (MEH) által megbízott független szakértők által elvégzett eszköz- és költség-felülvizsgálat. A felülvizsgálat során az egyes engedélyesek indokolt és a MEH által elvégzett korrekciókkal módosított költségtömege (értékcsökkenés, működési költségek, hálózati veszteség, tőkeköltség) kerül meghatározásra. Ez az engedélyesenkénti költségtömeg kerül összegzésre engedélyesi körönként, s ezeket a költségeket a MEH szakértői a várható értékesítési (tarifánként) illetve rendszerhasználati (feszültség szintenkénti) mennyiségeket felhasználva visszaosztják az egyes fogyasztói szegmensekre. Az így képzett díjak, árak minden engedélyes számára a kötelezően alkalmazott maximált hatósági árszintet jelentik. Mivel az egyes engedélyesek eltérő működési hatékonysággal, tőkelekötéssel és fogyasztói struktúrával rendelkeznek, ezért az elismert és indokolt költségek összegéből képzett egységes elosztói és közüzemi tarifákból származó bevétel összegszerűen nem pontosan a jogosulthoz kerül vissza. Így az egyes engedélyesek

térüljenek meg, valamint az, hogy az *általános rendszerhasználati díjakat* mindenki fizesse meg, aki a rendszert használja, és tegye ezt annak mértékében, amilyen mértékben a rendszert igénybe veszi. Az árképzés a rendelkezések szerint a legkisebb költség felszámításán alapul.³⁸ Feljogosított fogyasztók a tervezet 2005. december 22. – 2006. február 28. közötti vitája során kifogásolták, hogy a rendszerhasználati díj³⁹ egyre inkább azon költségek gyűjtőhelyévé válik, melyeket a díjrendelet alkotói az ipari fogyasztókra kívánnak ráterhelni (átállási költségek, szénfillér, zöld energia költségek, stb.).

A közüzem részére lekötött termelői kapacitás által előállított villamosenergia ára még hatóságilag megállapított maradt 2003. december 31-ig, utána szabadáras lett. Azonban a hosszú távú szerződésekben van egy árkialakító előírás⁴⁰, és a termelők ezt alkalmazzák. A hatósági árszabályozást követően alkalmazott induló árakat és áralkalmazási szabályokat az MVM mindegyik szerződés esetén újratárgyalta az éves szerződéskötéseket megelőzően, amelynek keretében pontosították a fogalom használatot és újraértelmezték a leírtak tartalmát. Az MVM jelentős költségmegtakarítást realizált az újratárgyalás következményeképpen megvalósult árcsökkenéssel. A GVH véleménye szerint a hosszú távú szerződésekben lévő ármeghatározási képletek miatt tényleges szabadárakról mégsem beszélhetünk, az áralakítást továbbra is a beruházás megtérülési rátája vezérli.

A hatóságilag megállapított nagykereskedelmi ár már csak a villamosenergia (mint termék) árát jelenti, a szolgáltatási elemek kikerültek az árból, külön állapítják meg azok árát.

között - bár az elismert költségek megállapításánál a tőkeköltség egységesen került meghatározásra (eszközérték x %-ban) - különböző megtérülés adódhat, de semmiképpen nem az átlagosan elismert mértékű. Az országosan egységes tarifák átlagos hatékonysággal, hálózati veszteséggel, értékcsökkenéssel és tőkelekötéssel rendelkező engedélyes számára nyújtana az elismert tőkemegtérülést. Az átlagtól való eltérés korrekciójára a jelenlegi árszabályozás nem tartalmaz semmiféle kiegyenlítő mechanizmust vagy kötelezettséget. E mechanizmus miatt az átlagtól lefele eltérők olyan teljesítményt is realizálnak, amiért nem dolgoztak meg, de a másik irányú eltérés is problémás. A módszer biztosan nem versenybarát, nem is teljesen fogyasztóbarát. Az egységes elosztói díjak rendszere tehát versenytorzító hatású lehet, egyúttal hálózat és szolgáltatás fejlesztés elmaradást okozhat. El kellene gondolkozni a fenntartásán újra.

³⁸ Lásd a VET. 96. §-át. Az árrendszer ismer teljesítménydíjas árszabást (ezen belül teljesítménydíjakat és áramdíjakat állapít meg 3x2 feszültség szinten csúcsidőre és csúcsidőn kívülre), alapdíjas árszabást (amely lehet nagyfeszültségű kéttarifás, közepfeszültségű kéttarifás, kismfeszültségű kéttarifás, kismfeszültségű egytarifás, valamint kismfeszültségű, vezérelt külön mért, melyen belül van alapdíj és áramdíj csúcsidőre, csúcsidőn kívülre és egész napra), közvilágítási árszabást (melyen belül megállapít teljesítménydíjat és áramdíjat), háztartási árszabást (lakossági általános, lakossági vezérelt és villamosenergia-ipari tarifával), és nagykereskedelmi árat, megkülönböztetve a csúcsidőszaki és a völgyidőszaki energiadíjakat.

³⁹ Például 2006 január 1-jétől a rendszerirányítási díj 1,237 Ft/kWh-ról 2,807 Ft/kWh-ra emelkedett (126,92%). Lásd a 113/2005. (XII. 23.) GKM rendelet 1. számú mellékletét.

⁴⁰ Az egyes HTM szerződésekben alkalmazott árképletek rendkívül bonyolultak és összetettek. Ezek az árképletek illetve árképzési alapok hasonlóak a MEH által, az árelőkészítés során, 2004. január 1-e előtt alkalmazott módszerhez, és az indokolt költségeket és működéshez szükséges eredményt tartalmazzák. A privatizáció során meghatározták a munkabér és a költségek arányát, valamint azt is hogy mekkora legyen a nyereség. Minden szerződés kétfajta díjelemet tartalmaz: kapacitásdíjat (fix költségek fedezése és profit), valamint energiadíjat (változó költségek fedezése). A kapacitásdíjak időszakos (év, negyedév, hónap) változása számos tényező függvénye: megvalósított retrofit beruházások aktiválása, különböző kamatkategóriák, devizaárfolyamok, inflációs indexek stb. Az energiadíjak alapvetően a tüzelőanyag-költségekkel és a fajlagos tüzelőhő felhasználással vannak összefüggésben. A HTM-ekben a fizetendő ár általában a legutóbbi hatósági áron alapul, amelyet az Energia Hivatal olyan módszerrel állapított meg, amely a tényleges költségeket tükrözi.

Ugyanakkor a közüzemi fogyasztói árak magukban foglalják a hálózati szolgáltatás díját is. A hatósági ár megállapítása során nem tisztán gazdasági megfontolások érvényesül(het)nek (például indokolt költségeket nem árasítanak, nincs fedezet az indokolt nyereségre, a kialakított tarifák nem a tényleges költségeket tükrözik), szemben a szabad piacon meghatározódó szabadpiaci árral.⁴¹ Az áramszolgáltatók a nagyobb fogyasztókkal egyedi közüzemi szerződéseket kötnek, melyek esetében a szolgáltató és a fogyasztó számára kölcsönösen előnyös energiagazdálkodási megállapodás kötése a cél, és a hatósági díjtételektől nem térnek el. Ez az a kör, amelyiknek lehetősége van kilépni a szabadpiacra. Mivel ugyanannak a tulajdonosnak van szabadpiaci kereskedője is, először az igyekszik megszerezni a potenciális feljogosított fogyasztót, akiről nyilván ismeretekkel is rendelkezik. A mögötte lévő közüzemi szolgáltató jó fedezetként szolgálhat a visszalépés esetére. A versenypiacra kilépni szándékozó fogyasztók a közüzemi árat viszonyítási pontnak tekintik és csak ezen árnál kedvezőbb esetén hajlandóak kilépni a piacra. A lakossági ügyfélkörben a maximált hatósági árnál alacsonyabb árakat is alkalmaznak előre kihirdetett normatív feltételek vállalása esetén. A leírt metódus valószerűsíti, hogy a jó hatósági ár kiharcolása alapfontosságú cél a szolgáltatások esetében, mert így nyílik mód bizonyos „gazdálkodásra”. Általánosan is igaz a tétel, hogy hatósági ár esetében az áremelést kezdeményezőnek a hatóságokra kell koncentrálnia és nem a fogyasztókra.

A termelő és a villamosenergia-kereskedő közötti, és a villamosenergia-kereskedők egymás közötti kereskedelme, a termelők közüzemi célra lekötött villamosenergia értékesítése, valamint a feljogosított fogyasztó részére értékesített villamosenergia ára szabad megállapodás tárgya.

A villamosenergia törvény a szabadpiaci szegmensen elválasztotta a terméket a hálózattól. A termék, azaz a villamosenergia fogyasztói ára a közüzemi szektorban államilag szabályozott, ám a piaci szegmensen szabadon alakítható, akárcsak az áram termelői ára. A hálózat használatára hatósági árat vezettek be. Ez a fogyasztó szempontjából ún. kétrészes ár megfizetésének kötelezettségét jelenti. Az egyik komponens maga a villamosenergia ára, míg a másik komponens maga a hálózathasználattal összefüggő díj. Ez utóbbi díjtétellel kapcsolatban megjegyezzük, hogy a szabályozás előírta a hálózathoz való diszkrimináció mentes hozzáférést. A 9. táblázat mutatja be a hatósági nettó villamosenergia árak alakulását.

9. táblázat

Hatósági (legmagasabb) nettó villamosenergia árak alakulása 1997-2004 között

Kategória	97. jan-	97. ápr-	97. júl-	97. okt-	98. jan-	98. júl-	98. aug-	99. jan-
Villamos energia (Ft/kWh)	9.87	10.23	10.69	11.40	11.96	11.96	12.93	13.81
Lakossági (átlag)	10.56	10.96	11.43	12.21	12.82	12.82	13.85	15.11
Nappali	12.86	13.32	13.91	14.87	15.61	15.61	16.87	18.35
< 50 kWh/hó	11.20	11.60	12.10	12.90	13.50	13.50	14.70	16.80

⁴¹ Fontos itt megjegyezni, hogy a kialakított közüzemi árrendszer nem konzisztens. A törésvonal a nagykereskedőnél jelentkezik. Az MVM ugyanis szabadon állapodik meg a termelőkkel a közüzemi célra lekötött villamosenergia áráról, viszont közte és a közüzemi szolgáltató között érvényes átadási árat már a hatóság állapítja meg, ugyanúgy mint a közüzemi fogyasztó részére értékesített árat. 2001-ben már keletkezett is egy nagy konfliktus, a szolgáltatók áremelés után egyeztetett magatartást tanúsítva 5 hónapig a régi áron fizették a számlát az MVM-nek. A következő árváltoztatásnál az állam, figyelemmel a szolgáltatók álláspontjára is, megoldotta a korábbi asszimmetrikus áremelésből keletkezett konfliktust a nagykereskedelmi tarifák korrigálásával.

50 – 300 kWh/hó	13.40	13.90	14.50	15.50	16.30	16.30	17.80	19.00
300 kWh/hó <	15.50	16.00	16.80	18.10	19.00	19.00	20.30	20.30
Éjszakai	6.01	6.21	6.50	6.92	7.25	7.25	7.84	8.66
< 200 kWh/hó	5.90	6.10	6.40	6.80	7.10	7.10	7.70	8.60
200 – 1000 kWh/hó	6.20	6.40	6.70	7.20	7.60	7.60	8.20	8.80
1000 kWh/hó <	6.60	6.80	7.10	7.60	8.00	8.00	8.40	9.00
Nem lakossági (átlag)	9.50	9.85	10.29	10.96	11.50	11,50	12.43	13.10
vasúti vontatás	7.10	7.40	7.75	8.30	8.70	8.70	9.40	10.25
közúti vontatás	8.80	9.15	9.55	10.25	10.75	10.75	11.65	12.20
közvilágítás	13.83	14.34	15.02	16.08	16.87	16.87	18.25	20.86
általános árszabás (átlag)	13.84	14.34	14.97	16.03	16.83	16.83	18.23	19.22
teljesítménydíjas (átlag)	8.59	8.91	9.32	9.90	10.39	10.39	11.22	11.74
nagyfeszültség (átlag)	7.09	7.36	7.69	8.03	8.42	8.42	9.08	9.46
középfeszültség (átlag)	8.82	9.14	9.57	10.25	10.76	10.76	11.81	12.15
kisfeszültség (átlag)	10.63	11.03	11.52	12.35	12.97	12.97	14.03	14.77

(Forrás: Magyar Energia Hivatal)

9. táblázat folytatása

Hatósági (legmagasabb) nettó villamosenergia átlagárak közvetlen adók (ÁFA, energiaadó) nélkül a közüzemben

Kategória	Ft/kWh							
	2000. januártól	2001. januártól	2002. januártól	2003. februártól	2004. aug.-tól	2004. januártól	2004. januártól	2005. februártól
Nagykereskedelmi ár	9,05	10,23	10,47	10,03	11,22	10,92	10,89	12,10
Végfelhasználói ár (ki-egészítő díjtételekkel)	14,66	15,55	16,33	17,96	19,40	19,40	20,74	22,77
Lakossági	16,49	17,48	18,32	19,90	21,70	21,70	22,09	23,60
általános („A”)	19,80	21,00	22,00	23,70	25,70	25,70	25,70	27,31
I.tömb*							25,70	26,80
II.tömb**							25,70	28,00
vezérelt („B”)	9,20	9,70	10,20	11,60	13,00	13,00	13,00	14,00
alkalmazotti („C”)	5,40	5,70	6,00	6,60	7,20	7,20	7,20	8,10
Nem lakossági	13,77	14,61	15,35	17,01	18,55	18,55	19,81	22,20
Feszültség szerint								
nagyfeszültség	9,27	9,82	10,36	11,62	12,70	12,70	13,94	15,84
középfeszültség	12,34	13,10	13,78	15,22	16,58	16,58	16,38	18,85
kisfesz.közvill.együt	18,14	19,24	20,20	22,35	24,33	24,33	23,35	25,80
Árszabásfajták szerint								
teljesítménydíjas	11,87	12,60	13,26	14,77	16,14	16,14	17,28	20,02
közvilágítás	24,17	25,60	26,90	29,03	30m82	30,82	30,79	35,00
alapdíjas	19,27	20,43	21,43	23,58	25,67	25,67	25,45	26,86
Lakossági átlag	18,47	19,57	20,52	22,29	24,30	27,13	27,61	29,50
általános („A”)	22,18	23,52	24,64	26,54	28,78	32,13	32,13	34,14
I.tömb*							32,13	33,50
II. tömb**							32,13	35,00
vezérelt („B”)	10,30	10,86	11,42	12,99	14,56	16,25	16,25	17,88

Megjegyzés: az utolsó öt sor ÁFA-val együtt tartalmazza a lakossági árakat.

* 1 320 kWh/év fogyasztásig

** 1320 kWh/év fogyasztás fölött

(Forrás: Magyar Energia Hivatal)

Az átviteli- és elosztóhálózat esetében kulcskérdés az, hogy a tulajdonos/üzemeltető gazdasági érdekeltsége megteremtődjön arra, hogy a hálózatot karbantartsa, azt fejlessze.

Ezért fontos a hálózathasználati tarifák mértéke. A hálózatok áteresztő képessége és biztonságos üzeme mellett igen fontos kérdés a hálózati veszteség nagysága, amely költségtételként jelentkezik az árképzésnél. A hálózathasználati díj hatósági ár és az ország egész területén egységes. Ebből következően a fogyasztók szempontjából alig van jelentősége a földrajzi elhelyezkedésnek.

A rendszerszintű szolgáltatást (a feszültség- és meddőteljesítmény-szabályozást, az üzembiztonsági szolgáltatásokat és a kiegyenlítő szabályozást) mindenkinek igénybe kell venni, aki kapcsolódni kíván a rendszerhez, és fizetnie kell érte. A szolgáltatás a termék (a villamosenergia) *minőségét és az ellátás biztonságát hivatott fenntartani*, valamint *a piac szervezését biztosítani*. Lévén ez a tevékenység, természetéből adódóan monopól jellegű, ezért a rendszerhasználati díj hatóságilag kerül megállapításra. Az ágazati vizsgálattal érintett 2003-2004. években a rendszerszintű szolgáltatás új intézményként jelent meg, ezért nem volt megfelelő összehasonlítási alap, hogy megfelelő mértékű-e a díjjelem. 2004. folyamán a díjak emelkedtek a fogyasztók számára.

3.4 Adók és támogatások

A vizsgálat idején érvényes szabályozás szerint a villamosenergiát és a szolgáltatását két adónem érintette: az energiaadó⁴² és az általános forgalmi adó⁴³.

Energiaadót 2004. január 1-től kell fizetnie minden vállalkozásnak, amely saját célra használ fel villamosenergiát. Az energiaadót az externális környezeti károk csökkentése és energiatakarékosági szempontok érvényre juttatása érdekében vetették ki. Az adó alapja az elhasznált villamosenergia mennyisége. Mértéke 186 Ft/MWh (0,186 Ft/kWh).

Általános forgalmi adót (ÁFA-t) minden végfelhasználónak fizetnie kell a teljesítés ellenértéke alapján. Az általános forgalmi adó kulcsa 0-12 százalék között volt a kilencvenes években. 1993 augusztus elsején az ÁFA-kulcs 6-ról 10 százalékra nőtt – a nem lakossági fogyasztók esetében. 1995 elejétől 12 százalékra emelkedett. Ez a kulcs maradt érvényben 2004 elejéig, amikortól 25 százalékos forgalmi adó terheli az áramfogyasztást.

A villamosenergia szektorban a *támogatások* típusait és mértékét jogszabályok rögzítik⁴⁴, ezek környezetvédelmi indíttatásúak. Ez a támogatás összhangban van az EU célkitűzéseivel.

Támogatásban részesül a megújuló energiaforrás (a geotermikus, a nap-, a szél-, a bio- és a vízenergia), valamint a hulladék, mint energiaforrás.

A megújuló- vagy hulladék tüzelőanyagból, illetve a külön jogszabályban meghatározott erőműben termelt villamosenergia átvétele nem tagadható meg, ha annak átadási teljesítménye 0,1 MW-nál nagyobb, a hálózatra adás műszaki feltételeit teljesíti, és az átvételi

⁴² Lásd az energiaadóról szóló 2003. évi LXXXVIII. törvényt.

⁴³ Lásd az általános forgalmi adóról szóló 1992. évi LXXIV. törvényt.

⁴⁴ Lásd a VET 19. §-át, 125. §-át, valamint az 56/2002. (XII.29.) számú GKM és az 57/2002. (XII.29) számú GKM rendeleteket.

ár a hatóság által megállapított értéket nem haladja meg⁴⁵. Az átvételi árat az árhatóság állapítja meg. 2003-ban a közüzemi nagykereskedő a kötelező átvétel alá eső villamosenergiát 15,94 és 17,00 Ft/kWh átlagáron vásárolta meg, míg az engedélyes erőművektől 11,61 Ft/kWh átlagáron vásárolt. A közüzemi szolgáltatók átlagosan 15,05 forintot fizettek 1kWh kötelező átvétel alá eső áramért, míg a közüzemi nagykereskedőnek átlagban 10,38 forintot fizettek 1kWh áramért.⁴⁶

A kötelező átvételi árat az új VET 23 Ft/kWh-ra emelte. A támogatottak forgalma még nem jelentős, de növekvő az EU előírásoknak (12 %) való megfelelés miatt. Magyarország 3,6%-os megújuló részarányra tett vállalást. 2003-ban az összes villamosenergia forgalom 0,23 %-át tette ki, 2004-ben pedig 2,26 %-át⁴⁷ (lásd a 4. táblázatot).

A megújuló és a hulladék energiák felhasználására szolgáló erőművek építői, jogszabályban meghatározott módon támogatásban részesülhetnek.⁴⁸ A támogatáshoz szükséges összeget az árakon keresztül, a rendszerirányítás díjába épített elemmel minden fogyasztó megfizeti a fogyasztásának arányában. Az ártámogatás mértéke és módja az egyes energiaforrások esetén eltérő, figyelembe véve az egyes energiaforrásokhoz kapcsolódó technológiák eltérő megtérülési idejét. Elvileg mindenféle megújuló energiaforrással megtermelt villamosenergiát ugyanolyan -kötelező- átvételi áron vesz át a közüzemi szolgáltató/nagykereskedő. Mivel a különböző energiaforrásokra alapozott kapacitások eltérő költséggel üzemelnek, ezért adott átvételi ár különböző technológiák esetén különböző mértékű támogatást eredményez: a viszonylag olcsóbban megvalósítható megújuló kapacitások esetében nagyobb, a drágább, költségesebb kapacitások esetében kisebb a támogatástartalom. Ez a rendszer azonban differenciálatlan/egységes átvételi árakon alapul. Az így termelt energiát magasabb hatósági áron kötelesek átvenni a közüzemi engedélyesek.

A rendszer csak részben van összhangban az Európai Unió szabályozási gyakorlatával, mert ott minden fogyasztó közreműködik a többletköltségek finanszírozásában, és így nem áll elő versenytorzulás a közüzemi fogyasztók hátrányára.

E támogatásokkal függ részben össze az, hogy bár a környezetvédelmi előírás változása miatt több erműi egységet le kellett volna állítani, ez mégsem következett be. Az érintett erőművek (AES Borsodi Energetikai Kft Borsodi Hőerőmű, Pannon Hőerőmű Rt) az erőművek tüzelőanyag váltását határozták el és termelésüket átállítják részben földgázra, részben biomasszára (rönkfa, fa, faapríték, fűrészpor, energetikai célú ültetvények).

Feltétlen említést érdemel, hogy a HTM-ek is beruházási ösztönzőként működnek, mérséklik a beruházási kockázatot.

⁴⁵ A jelentés-tervezet nyílt vitájában az Ipari Energiafogyasztók Fóruma közölte, hogy számításuk szerint 2006. január 1-től a **megújulók és kapcsoltak támogatása kb. 60 milliárd forint**. Ez fajlagosan 1,77 Ft/kWh költséget jelent a rendszerhasználatban. A 30 fillér/kWh Vértesi Erőmű támogatás és a befagyott költség hozzáadásával 2,60 Ft/kWh költség jelentkezik a rendszerhasználati díjban, ami értékelésük szerint rendkívül magas.

⁴⁶ Villamosenergia Statisztikai Évkönyv 2003., 151. o.

⁴⁷ A jelentés-tervezet vitája során az MVM Rt. előadta, hogy a torz közüzemi nagykereskedelmi tarifarendszer miatt a rendszer csúcsterhelése rendszerint a tarifális völgyidőszakokban alakul ki. Az MVM Rt., illetve a MAVIR Rt. többszöri együttes kezdeményezése ellenére a Magyar Energia Hivatal a tarifarendszer módosításával érdemben nem kíván foglalkozni.

⁴⁸ Lásd a VET 19. §-át.

Mind a kötelező átvétel, mind a HTM-ek új kínálati források megjelenését eredményezik, ugyanakkor ezek az átvételi garanciáknak megfelelően csak korlátozottan versenyeznek a már meglévő kapacitásokkal, és a szerződéses árak piaci áraktól való eltérése a versenyhelyzettől eltérő termelési összetételt fog eredményezni.

3.5 Fogyasztói kereslet a villamosenergia piacon

Az **10. táblázat**ban bemutatjuk a villamosenergia felhasználás alakulását fogyasztói csoportonként.

10.táblázat

A villamosenergia felhasználás fogyasztói csoportonként 1970 és 2004 között

Év	Országos összes felhasználás	Ebből: ipari fogyasztás		Összes nem ipari felhasználás		Ebből: Háztartási (lakás) Fogyasztás	
				(1 – 2)		(3-ból)	(%)
	(GWh)	(GWh)	(%)	(GWh)	(%)	(GWh)	
	1	2		3		4	
1970	17 937	9 340	52,1	8 598	47,9	1 817	10,1
1980	31 261	14 652	46,9	16 609	53,1	5 020	16,1
1990	39 583	14 803	37,4	24 780	62,6	9 189	23,2
2000	38 631	12 804	33,1	25 827	66,9	9 792	25,3
2001	39 588	13 039	32,9	26 549	67,1	10 130	25,6
2002	40 414	13 789	34,1	26 625	65,9	10 560	26,1
2003	41 084	14 195	34,5	26 890	65,5	11 096	27,0
2004	41180	14 854	36,1	26 326	63,9	11 032	26,8

(Forrás: Villamosenergia Statisztikai Évkönyv, 2003, 37. o. és 2004.kézirat.)

A táblázatból látható, hogy az országos összes fogyasztás 1990 óta nem nagyon növekedett. Az egész időszakban összesen 4,03 %-os növekedés éves átlagban 0,3 %-os változást jelent.

A növekedés a háztartási fogyasztásnál lényegesen jelentősebb (20,1 %-os, ami 1843 GWh többletfogyasztásnak felel meg) és a nem ipari felhasználás terén is magasabb az átlagosnál (6,2 %-os növekedés).

Az ipari fogyasztás a 13 év alatt lényegében változatlanok tekinthető. (A növekedés mértéke 0,34 %.) A jövőben a háztartási fogyasztás további mérsékelt növekedésével lehet számolni a klímaberendezések növekvő száma miatt.

Az egyes szolgáltatók szempontjából mindez azt jelenti, hogy a piac lassú növekedése miatt a piaci részesedést a fogyasztók versenytársaktól történő elhódításával (például ipari parki, kisvállalkozói kedvezmények biztosításával) lehet növelni, ami a verseny erősödését vonhatja maga után.

A magyar összfogyasztói piac 2000-2004 között átlagosan évente 2,3 %-os mértékű (718 GWh/év) növekedést produkált. (Ezt a növekedési igényt évi 5000 óra üzemidővel számolva egy 144 MW kapacitású termelő egység tudja kielégíteni, ami nem túl magas érték, ha arra gondolunk, hogy ezt az igényt három nem engedélyköteles kiserőmű is képes lenne kielégíteni.)

A növekedést a feldolgozóipar évi átlagos 426 GWh többlet igénye, a kereskedelem és javítás évente átlagosan 60 GWh-val megnövekedett kereslete, a háztartások évente átlagosan 248 GWh-val nagyobb fogyasztása és az egyéb fogyasztás évi átlagban 173 GWh-val több felhasználása eredményezte. A többi gazdasági ág fogyasztása vagy stagnált (hullámzott) vagy visszaesést mutatott. Számszerűen az adatokat az **11. táblázat** mutatja be.

Felhívjuk a figyelmet arra, hogy a táblázat utolsó sora alapján számolható a **szabad piacon értékesített mennyiség részaránya 2003. és 2004-re, ami 13,4, illetve 23,4 százalék volt.**

11. táblázat

Nettó villamosenergia-fogyasztás gazdasági áganként 2000-2004 között

Év	(GWh)									
	2000	<i>előző évihez %</i>	2001	<i>előző évihez %</i>	2002	<i>előző évihez %</i>	2003	<i>előző évihez %</i>	2004	<i>előző évihez %</i>
Megnevezés	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Mezőgazdaság, vad-, erdő- és halgazdálkodás	956	95,2	962	100,6	958	99,6	942	98,3	914	97,0
Bányászat	587	93,2	562	95,7	566	100,7	491	86,7	387	78,8
Feldolgozóipar	10417	103,4	10584	101,6	11203	105,8	11988	107,0	12549	104,7
Villamosenergia-, gáz-, hő- és vízellátás	1647	101,6	1737	105,5	1813	104,4	1348	74,4	1707	126,6
Építőipar	153	0,98	156	102,0	208	133,3	368	176,9	212	57,6
Kereskedelem, javítás	1839	145,9	1990	108,2	2054	103,2	2079	101,2	1916	92,2
Szálláshely- szolgáltatás és vendéglátás	492	104,2	503	102,2	516	102,6	523	101,4	570	109,0

Szállítás, raktározás, posta, távközlés	1778	104,2	1897	106,7	1867	98,4	1887	101,1	2019	107,0
Egyéb közösségi, személyi szolgáltatás	1842	90,5	1791	97,2	1548	86,4	1170	75,6	921	78,7
Háztartások	9792	99,6	10130	103,5	10355	102,2	11096	107,2	11032	99,4
Egyéb fogyasztás	1648	99,5	1884	114,3	2373	126,0	2439	102,8	2514	103,1
Nettó fogyasztás	31151	102,3	32196	103,4	33461	103,9	34330	102,6	34742	101,2
ebből:áramszolgáltatók értékesítése(közüzem)	30631	102,5	31830	103,9	32476	102,0	29702	91,5	26624	89,6
A közüzem részaránya %-ban		-		-		-	86,6		76,6	

(Forrás: Villamosenergia Statisztikai Évkönyv 2003, 2004. és saját számítás)

3.6 A kereslet rugalmassága

A villamosenergia esetében biztonsággal állítható, hogy kereslete rugalmatlan⁴⁹. A villamosenergia felhasználása alig változik, inkább a nem, vagy késlekedve fizetők száma növekszik meg egy-egy áremelést követően. Bár a villamosenergiának a gyakorlatban nincs ésszerű helyettesítője, az valószínűsíthető, hogy a termék – bizonyos korlátok között - lehet ön maga helyettesítője, ugyanis több zónaidőben más-más áron értékesítik. A szabad piacra kilépett fogyasztók megtehetik, hogy fogyasztásuk szerkezetét átalakítják és olyan napszakban vételeznek több energiát, amikor az már olcsóbb a piacon. A szervezett kereskedelem beindítása valószínűsíthetően felgyorsíthatná a folyamatot.⁵⁰ A fogyasztási mennyiség valószínűsíthetően nem, csak a fogyasztási profil változna, ami ugyanakkor befolyásolhatná a termelést, azon keresztül pedig az árakat (például völgyidőszaki olcsóbb energiatermeléssel váltva ki a drágább csúcsidőszaki termelést). Megállapítható ugyanakkor az is, hogy töretlen a műszaki fejlesztés is az energiatakarékosabb berendezések piacán. Ez arra ad lehetőséget, hogy a fogyasztók berendezés cserével védekezzenek az áremelés okozta többletköltség mérséklésére. Fontos megjegyezni, hogy a 2003 februári közüzemi áremelést néhány fogyasztó már a szabad piacra való kilépéssel védte ki.

A termék árrugalmasságát meghatározza az is, hogy a villamosenergiának, mint terméknek az a legjellegzetesebb tulajdonsága, hogy tartósan és gazdaságosan nem tárolható. Minden pillanatban annyit kell belőle előállítani, amennyi a pillanatnyi igény. A kereslet-kínálat fenntartásának egyensúlya meghatározza a minőségét is, amely a váltakozó áram esetében az 50 Hz-es frekvenciát jelenti. Ha valaki villamosenergiát árul, annak az előállításához szükséges primer energiahordozóból kell megfelelő készletszinttel rendelkeznie, hogy annak felhasználását az áramigényhez igazíthassa, illetve a rendszernek kapacitásból kell tartalékkal rendelkeznie. Vevői oldalon pedig aki azt szeretné, hogy neki legyen „raktáron” villamosenergiája, az termelő kapacitást köt le, illetve a kereskedőjének fogyasztási menetrendet ad meg előre, aki ennek alapján tud lekötni számára megfelelő kapacitást.

⁴⁹ Egy 2003-as vizsgálat szerint két éves időtávon a lakossági fogyasztás árrugalmassága árnövekedés esetén -0,15 és -0,25 közötti, árcsökkenés esetén -0,13 és -0,24 közötti, vagyis 1 %-os árváltozás csak ennek hatodával-negyedével változtatja meg az energiafogyasztás mértékét, ami erős árrugalmatlanságot jelent. A jelentés tervezet vitája során az MVM Rt. norvég és kaliforniai mérési tapasztalatokra hivatkozva közölte, hogy érzékelhető mértékű áremelésnél a fogyasztók mindössze 5%-a regált.

⁵⁰ Ezt a helyettesítési lehetőséget állami intézkedéssel fel lehet erősíteni. Ausztriában például nagyon sokféle áron lehet vásárolni a fogyasztási időszaktól függően. E mellett az érintett szabályozó hatóság felajánl egy számítási programot is, hogy a potenciális fogyasztó számításokat végezhesen, mielőtt döntést hozna.

3.7 A fogyasztás folyamatossága, előrejelezhetősége és a szezonális

A kereskedők ellátási alapú, illetve menetrend alapú szerződést köthetnek a fogyasztókkal. Az előrejelezhető illetve befolyásolható villamos energia kereslettel rendelkező vállalkozások képesek a várható fogyasztásukat félórás, újabban negyedórás blokkonként megadva menetrendet készíteni.

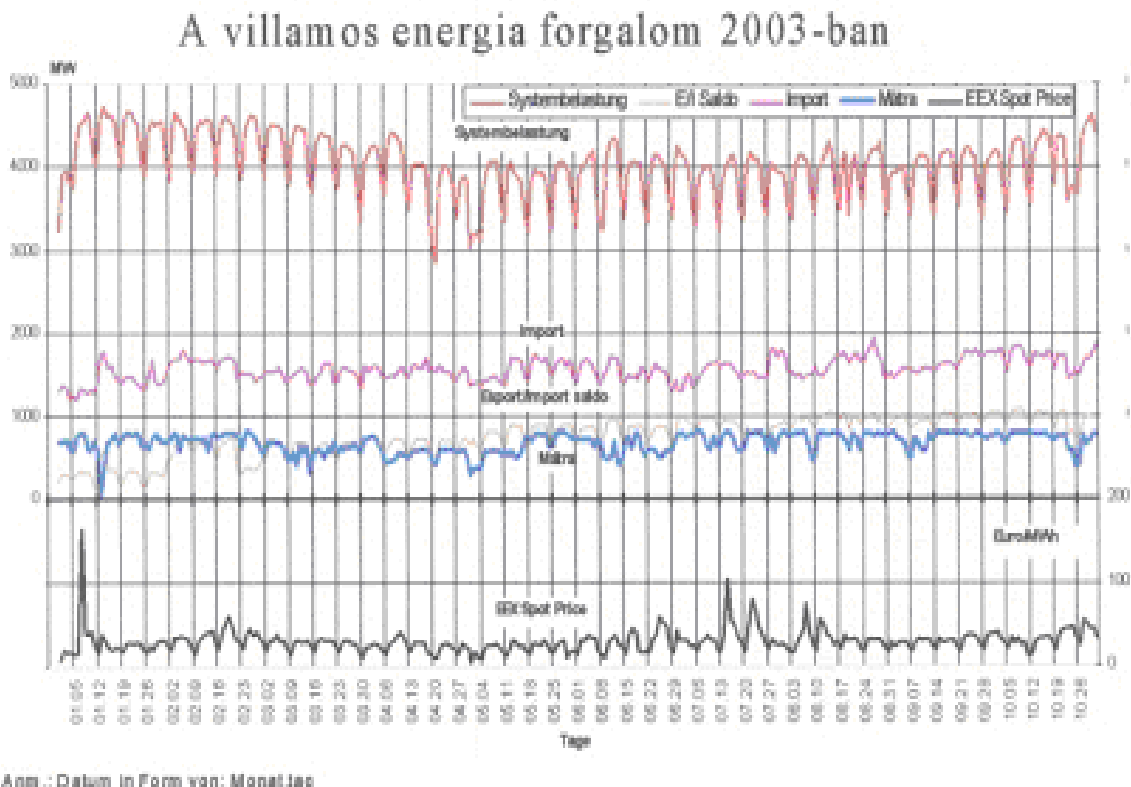
A fogyasztók jelentős része azonban erre nem képes, vagy a menetrendadás és – tartás aránytalan erőfeszítéssel járna a számukra. A fogyasztók nagyobb csoportjaira statisztikai módszerekkel megállapított szokásos fogyasztási görbék alapján *profil alapú elszámolásra* is lehetősége van a kisebb vállalkozásoknak.

Míg az ellátási alapú szerződésekben rejlő fogyasztási bizonytalanságot a szabadpiacon a fogyasztó és a kereskedő közösen viseli, addig a közüzemi szféra jellemzően ellátás alapú szerződéseiben a fogyasztási bizonytalanság a teljes villamosenergia rendszert terheli. A közüzemi kereslet előrejelezhetőségének javulása így a teljes piac érdekében áll.

Magyarországon téli és nyári szezont különböztetnek meg, azonban közöttük teljesítményigényben nincsen nagy különbség, a fogyasztás viszonylag egyenletesnek mondható. A napon belüli fogyasztásingadozás meghaladja az évszakos ingadozás mértékét. Az alábbi **3. ábrán** látható a 2003. évi villamosenergia forgalom alakulása, ami a fentebbi állítást jól bizonyítja.

3. ábra

Villamosenergia teljesítő képesség 2003-ban

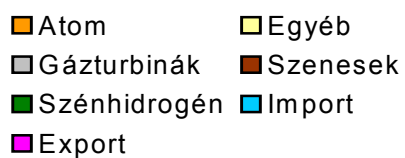
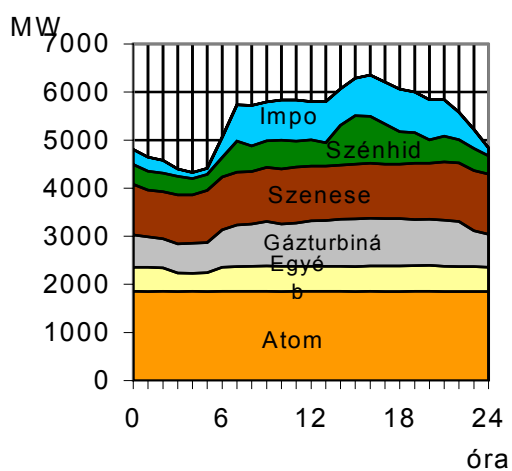

(Forrás: Az ágazati vizsgálat során beszerzett vállalati információ)

Megjegyzés: Az ábrát jobbról nézve a felső diagram mutatja a rendszerterhelést, alatta a második diagram az importot ezt követően a harmadik (vékony) diagram az export-import szaldót mutatja. A legalsó diagram pedig euró/MWh-ban mutatja az EEX tőzsdei spot árakat a jobboldali ordináta tengelyen feltüntetett értékek szerint.

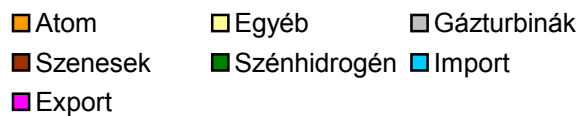
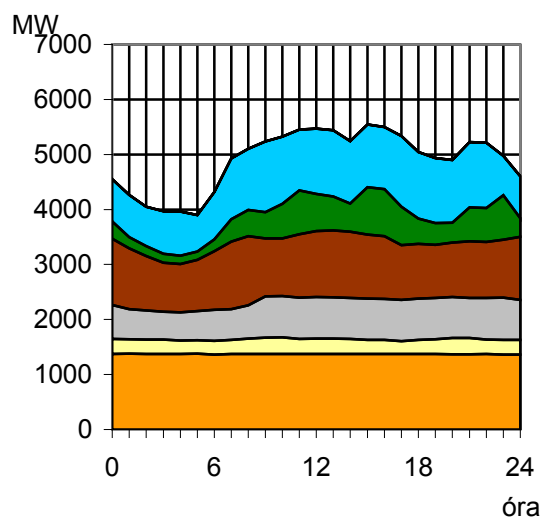
A havi teljesítménymérlegek között enyhe, 15 % körüli eltérés mutatkozik. A 2003. évi statisztikai adatok szerint a havi teljesítmény igény február hónapban volt a legnagyobb, 4375 MW, és májusban volt a legkisebb, 3726 MW.⁵¹ Közöttük az eltérés 649 MW (-14,8 %). Megfigyelik a heti fogyasztási profilokat is. Jól megkülönböztethető a téli és a nyári fogyasztási profil, és van egy átmeneti időszak is, amelyben együtt kezelik a tavaszi és az őszi átmenetet. Ezen belül jól megkülönböztethető heti viszonylatban a hétközi fogyasztási profil a hétvégeitől. Az alábbi **4.** és **5. ábrákon** bemutatunk két jellemző munkanapi villamos-teljesítmény szükségletet. A **4. ábra** egy téli (a 2004. december 15-ei) nap teljesítmény igényét ábrázolja. A minimális teljesítmény négy órákor 4324 MW, míg a maximális teljesítményigény 15 órákor 6357 MW. A különbség 2033 MW (-32 %). Az **5. ábra** egy nyári (a 2004. július 21-ei) nap teljesítményigényét ábrázolja. Ezen a napon a minimális teljesítményigény 3896 MW, a maximális igény 5543 MW, az eltérés 1647 MW (-29,7 %). Ezek az értékek igen jelentős eltérést mutatnak. Az ábrákról látható, hogy az atomerőmű folyamatosan egyenletes teljesítményt ad, a szenes erőművek teljesítménye egy meghatározott sávban változik, a gázturbinák, a szénhidrogén tüzelőanyagú erőművek és az import teljesítmény változtatásával igazodik a rendszer a szükséglethez. Látszik, hogy az import jelentős és télen kevesebb, mint nyáron.

⁵¹ Villamos Energia Statisztikai Évkönyv 2003, 72. o.

4. ábra
2004.12.15-i nap teljesítményigénye

(Forrás: Magyar Villamosenergia Rendszerirányító Rt)

5. ábra
2004.07.21-i nap teljesítményigénye

(Forrás: Magyar Villamosenergia Rendszerirányító Rt)

3.8 Hazai villamosenergia termelés

A **12. táblázat** mutatja a magyarországi erőművek elmúlt öt évi termelését és az import-export alakulását. A táblázatban feltüntettük az erőművek önfogyasztását és a hálózati veszteséget is.

12. táblázat

A magyarországi erőművek 2000-2004 közötti termelése és a külkereskedelem alakulása éves bontásban

	(GWh)				
Év	2000	2001	2002	2003	2004
Megnevezés					
Bruttó termelés	35 191	36 417	36 158	34 145	33 708
Erőműi önfogyasztás	2 747	2 716	2 684	2 513	2 455
Nettó termelés	32 444	33 701	33 474	31 632	31 252
Import	6 197	6 946	7 624	8 905	13 792
Export	2 757	3 775	3 367	1 966	6 320
Import-export szaldó	3 440	3 171	4 256	6 939	7 472
Hálózati veszteség	4 733	4 676	4 399	4 240	3 980
Nettó termelés + import	35 884	36 872	37 873	38 571	38 724
Hálózati veszteség / nettó termelés+import [%]-ban	13,2	12,7	11,6	11,0	10,3

(Forrás: Villamosenergia Statisztikai Évkönyv. 2003, 22. o., 2004. 27.o., és saját számítás.)

2003-ban a nettó termelés 1842 GWh-val, 2004-ben 380 GWh-val kevesebb volt az előző évinél. (5000 órás éves termeléssel számolva ez 368 MW, illetve 76 MW kapacitásnak felel meg.) Figyelemre méltó momentum, hogy a hálózati veszteség 159 GWh-s, illetve 260 GWh-s csökkenése is növelte a felhasználható energiát, és hatékonyságnövekedésre utal az ötéves töretlen csökkenése is.

Információink szerint a piacnyitás bekövetkezése hét termelőnél váltott ki olyan magatartást, hogy szervezeti változtatást végeztek (Borsodi, Budapesti, Pannon, Mátrai, Bakonyi, Dunamenti, Csepel) egy folyamatba tette (Vértes), öt vállalkozás pedig nem is gondolkodik ezen. Többségében hosszú távú megállapodásuk van, amivel meg vannak elégedve, vagy az általuk előállított termék kötelező átvétel⁵² alá esik (Paks, Tisza, Debrecen, Nyíregyháza, Dorog). Többen, főképpen akik rákényszerültek és a piacon akartak maradni, erőteljes költségcsökkentéseket hajtottak végre (Borsodi, Vértes, Pannon, Bakonyi), mások kereskedelmi egységeket hoztak létre (Borsodi, Budapesti, Mátrai) és aktív piacbefolyásolásba fogtak, megkeresték vevőiket, értékesebb portfóliót kínáltak több napra előre vállalt menetrendhez igazított termeléssel (Borsodi), folyamatosan figyelték a német tőzsdei árakat, és árazásukat e szerint alakították (például a Borsodi esetében). Az is kiváltotta a szervezeti változást és a pénzügyi vonal

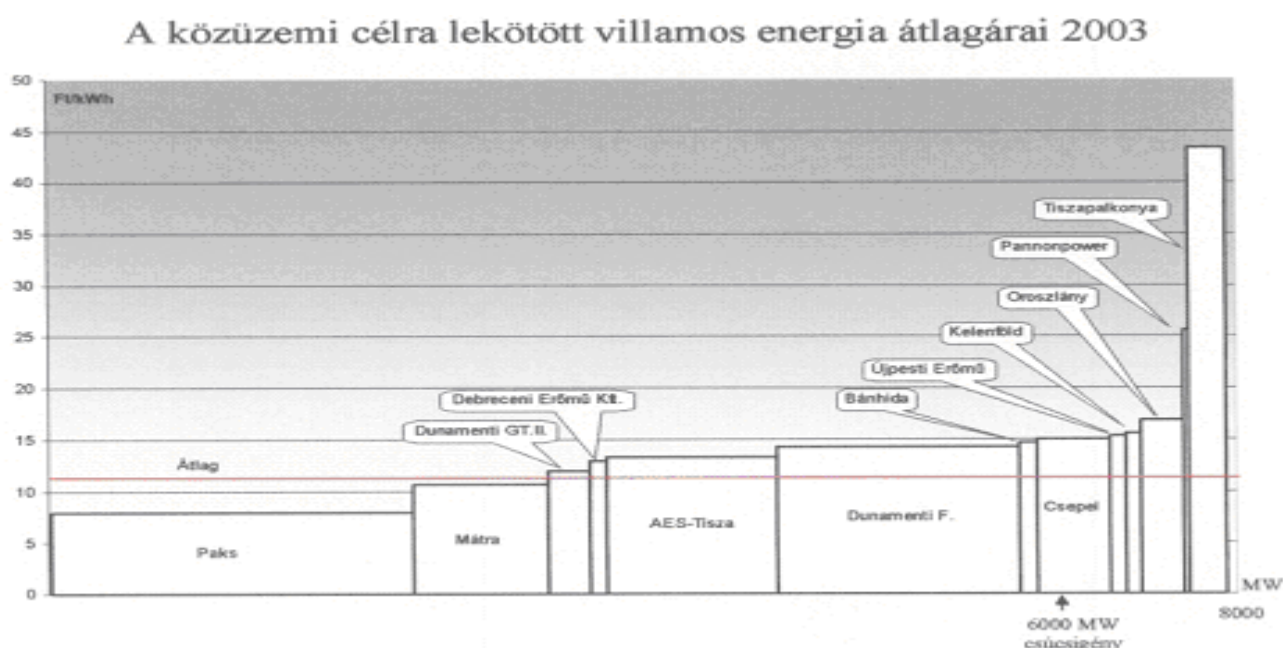
⁵² A kapcsolatosan termelt villamos energia az 56/2002.(XII.29.) GKM rendelet alapján kötelező átvétel alá esik a GKM által meghatározott hatósági áron.

megerősítését, hogy a 2004. január 1. után szabadárassá vált termelői árakat újra kellett tárgyalni, és nem volt mindegy, hogy ezek a tárgyalások hogyan végződnek (például Budapesti esetében). Még mások a létrehozott szabályozók elemzésére alakítottak csapatot, hogy megtalálják azokat a rövid és hosszabb távú lehetőségeket, amelyek lehetővé teszik pozíciójuk maradásukat, vagy annak javítását (Dunamenti, Csepel).

Az erőművek legfontosabb gazdasági mutatója a villamosenergia-termelés fajlagos költsége (Ft/kWh). A **6. ábra** mutatja a közüzemi célra lekötött villamosenergia-átlagárait erőművenként 2003-ban. (Az átlagár függ az erőmű kihasználásától. Az erőművek átlagos kihasználása alig több évi 4000 óránál. Arra nincsen adat, hogy mennyi a közüzemben a csúcs.)

6. ábra

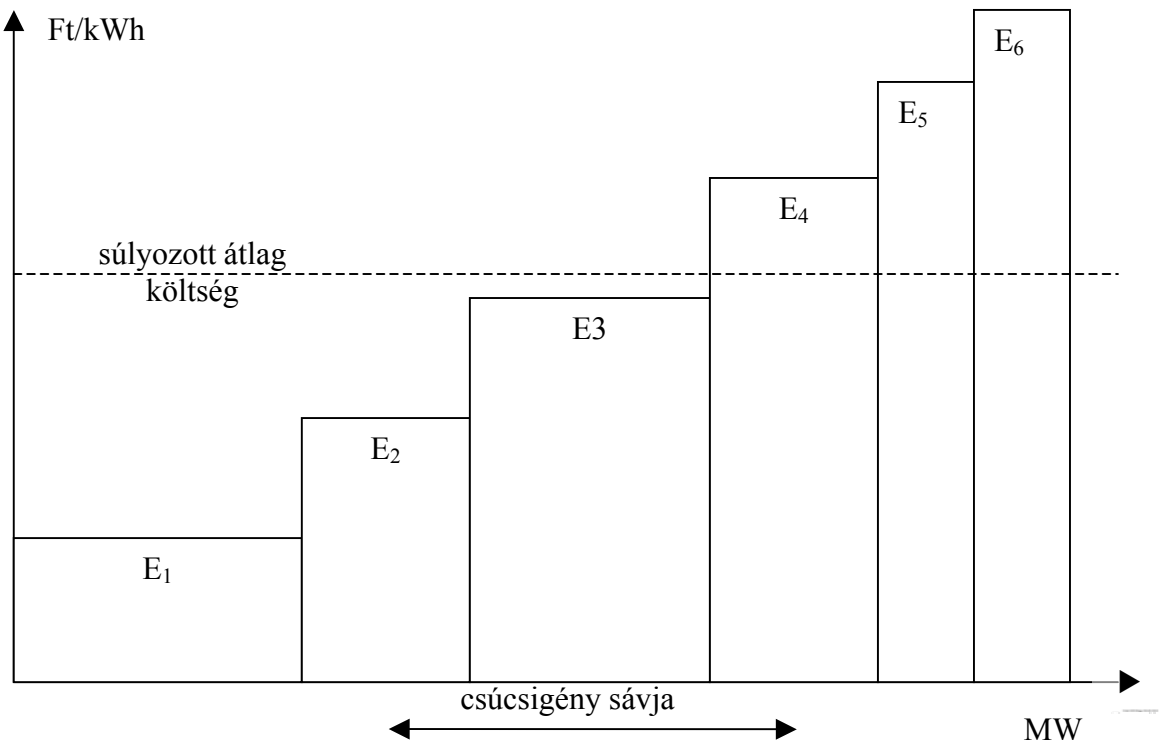
Közüzemi célra lekötött villamosenergia-átlagárai 2003-ban

(Forrás: Az ágazati vizsgálat során szolgáltatott vállalati információ)

A jelentés-tervezet nyilvános vitája során – 2005. december 22.-2006. február 28. között – az MVM ZRt.korábban a vizsgálatban szolgáltatott információját az alábbi diagrammal egészítette ki:

Egy villamos energia ellátó rendszer tipikus forrásösszetétele költség szempontból

- A sorrend és összetétel változik az egyes erőművek rendelkezésre állásától függően
- A *szolgáltatási típusú*, monopolisztikus ellátási rendszerben a nagykereskedelmi árat a fenti erőművi költségek súlyozott átlaga adja. *Versenypiaci* körülmények között az aktuális erőmű összetétel és a csúcsigény nagysága által kijelölt legdrágább erőmű költsége (marginális költség) határozza meg a piaci árat.

3.9 Rendszerirányítás

A magyar villamosenergia piacon 2003-ban és 2004-ben elvileg független rendszerirányító tevékenykedett. A fentebb felsorolt feladatait a MAVIR a GVH megítélése szerint eddig pártatlanul, részrehajlás nélkül végezhetette. Mint azt már többször jeleztük, 2005-ben ez a piac szempontjából kívánatos gyakorlat megváltozott a MAVIR és az MVM fúziója miatt.

Mivel az átviteli hálózat az MVM és nem a MAVIR tulajdonában van⁵³, ezért a rendszerirányítással együttjáró feladatok elvégzése érdekében szerződést köt a MAVIR az MVM-mel⁵⁴, amely többletköltséggel terheli a rendszert, és bizonyos mértékben idővesztést is okoz, amely szintén többletköltséggel jár. Ez a körülmény többlet munkaerőt köt le és némileg bonyolultabbá teszi a rendszerirányítást. Az így keletkező többletköltség szétterül és minden piaci szereplőt egyaránt érint. Mindkét fél úgy nyilatkozott, hogy a magas tranzakciós költség, és néha az eltérő érdekek megnehezítik az irányítási feladatot.

⁵³ Az MVM jelezte, hogy 2006. január 1-jével megalakult a magyarországi átviteli hálózati rendszerirányító mintegy 140 milliárd forintos alaptőkével. A Magyar Energia Hivataltól két működési engedélyt kapott: rendszerirányítói és átviteli működési engedélyt. Létszáma 182-ről 713 főre nőtt.

⁵⁴ A GVH tudomása szerint 2003-ban 27 ilyen szerződést kötöttek az érintettek.

Amint azt korábban említettük, a MAVIR az erőművektől feszültség- és meddőteljesítmény-szolgáltatást, üzembiztonsági szolgáltatásokat, kiegyenlítő szabályozást valamint az *átviteli hálózati veszteség pótlására villamosenergiát* vásárol. Ezek beszerzésére a MAVIR rendszeres időközönként nyílt pályázatot hirdet meg. A vizsgált időszakban három alkalommal hirdetett meg pályázatot. 2004. évig a meghirdetett szolgáltatásokra egyetlen egy érvényes jelentkezés sem érkezett, nem is érkezhetett (kivéve az átviteli hálózati veszteségre kiírt versenyt), így minden alkalommal az MVM – pályázaton kívül átadott – ajánlata alapján vásárolta a MAVIR ezen szolgáltatásokat. A rendszerszintű szolgáltatások nyújtására alkalmas erőművek többsége önállóan nem is adhatott ajánlatokat, mivel kapacitását - s ezáltal a szolgáltatások nyújtásának lehetőségét is - az MVM korábban megkötött hosszú távú áramvásárlási szerződésekkel lekötötte, így azok nem csak a villamosenergia szabadpiacra nem tudtak kijutni, de a rendszerszintű szolgáltatások „piacán” sem tudtak megjeleníteni. A privatizáció kapcsán megkötött HTM-ek integrált szerződések. A szerződéskötés időpontjában az MVM (közüzemi nagykereskedő és átviteli engedélyes) rendszerirányítói feladatkört is ellátott, ezért a HTM-ek együttesen tartalmazzák a közüzemi szektor kapacitásigényét, valamint a rendszerszintű szolgáltatásokat.⁵⁵

2005-ben a MAVIR a rendszerszintű szolgáltatásokhoz szükséges kapacitásokat csomagban vette meg az MVM-től. Ugyanakkor az MVM a MEH határozatai alapján a rendszerszintű szolgáltatásokra vonatkozó ajánlatait csak az erőművel fennálló kereskedelmi szerződéseiben rögzített árakon ajánlhatta fel. Volt olyan szabad piaci termelő 2003-ban, akitől vásárolt a MAVIR. A rendszerirányító a rendszerszintű szolgáltatások beszerzése érdekében és mértékéig végezhet határon keresztül történő villamosenergia-szállítást.

Bár a MAVIR adott információt a piac szereplői részére (például a számítások módjáról és a számítás menete az Üzemi Szabályzatban is rögzítésre került), kétségtelen tény, hogy a szomszédos rendszerirányítókkal kötött megállapodások nem váltak nyilvánossá.

3.10 Villamosenergia import

A piaci verseny megindulásának legfontosabb eszköze volt 2003-ban az import villamosenergia, amely az átviteli hálózatok közötti rendszerösszekötő vezetékek kapacitásán, a határkeresztező kapacitásokon érkezett az országba. Az import 1281 GWh-val volt több, mint 2002-ben (és elérte 8905 MWh-t), amely tovább növekedett 2004-ben 1623 MWh-val. Az import-export szaldó pedig 2683 GWh-val növekedett meg 2003-ban és 533 GWh-val 2004-ben. *Az import részaránya a hazai fogyasztásban 2002-ben 12,8 %, 2003-ban 20,2 %, 2004-ben pedig 21,5 % volt.* A vizsgálat során a Rendszerirányító úgy nyilatkozott, hogy 20 % körüli érték az a maximum, amely még éppen nem veszélyezteti a rendszer stabilitását – ugyanakkor ismert, hogy az 1970-80-as években az importarány a 28 %-ot is elérte. A **13. táblázatban** bemutatjuk a feljogosított fogyasztók 2003. és 2004. évi villamosenergia beszerzési adatait.

⁵⁵ A rendszerszintű szolgáltatások a villamosenergia-rendszer biztonságos, zavarmentes működtetését szolgáló tartalékkapacitások.

13. táblázat

A feljogosított fogyasztók villamosenergia-beszerezésének összesített adatai, 2003-ban és 2004-ben (MWh)

Megnevezés	Beszerezés összesen		Megoszlás %	
	2003. év	2004. év	2003. év	2004. év
Vásárolt villamosenergia összesen	3 903 925	7 105 680	100,00	100,00
Ebből: hazai erőműtől	253 278	142 230	6,48	2,00
Közvetlen importból	555 990	155 334	14,24	2,19
Kereskedőtől	3 094 656	6 808 116	79,27	95,81
Ebből: az import részaránya	2 809 100		X	X
Összes importbeszerzés a feljogosítottaknál és aránya az összes beszerzéshez	3 365 090 (86,2 %)		-	-

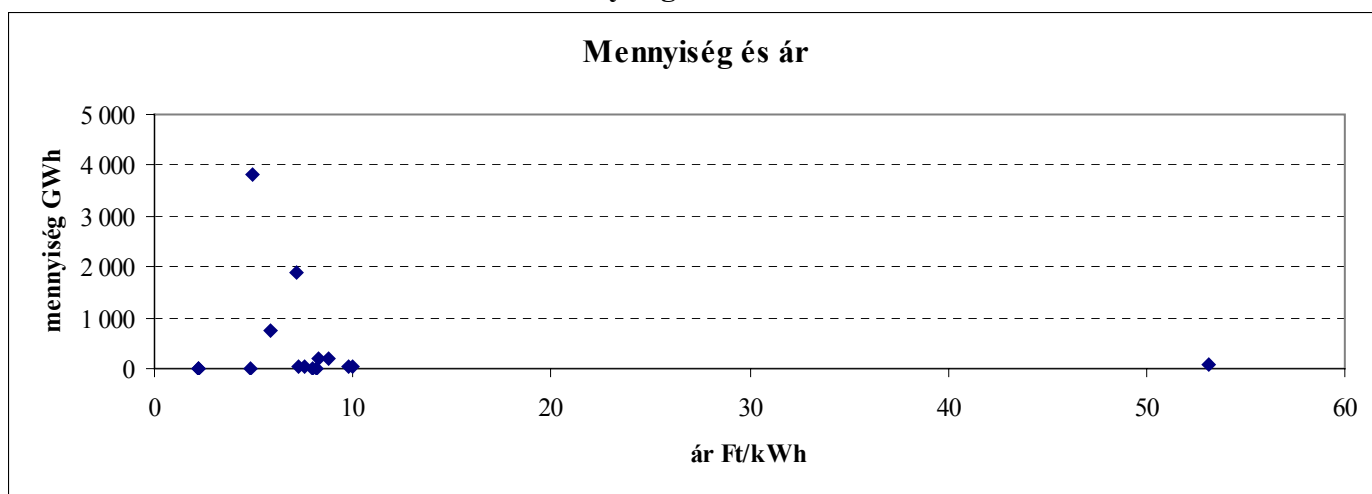
(Forrás: Villamosenergia Statisztikai Évkönyv. 2003, 112., 117. oldalak, és 2004. 117. o., valamint saját számítás)

A táblázat adatai mutatják, hogy a feljogosított fogyasztók 2003. évi szabadpiaci villamosenergia fogyasztása 86 %-ban importforrásból került kielégítésre, és csak 14 %-a származik hazai termelésből.

A magyar import szabad kapacitás mintegy 1000-1300 MW. E kapacitásból 600 MW-ot az MVM Rt hosszú távú szerződésekkel lekötött. A 600 MW le nem kötött kapacitáson évente kb. 4000-4500 GWh energia importálható. A 2003. év folyamán az összes export-import forgalom 15.939 GWh-t tett ki (export: 4.500 GWh, import 11.439 GWh, a szaldó: 6 939 GWh). Az alábbi **7. ábra** a szállító külföldi partnerek értékesítési átlagárát mutatja a szerződött mennyiséggel párosítva. *Az importált villamos energia szerződéses átlagára a 2003-ban 6.38 Ft/kWh volt.* Az árak a 10 Ft/kWh alatti tartományban helyezkednek el, de kiugróan magas import ár is volt.

7. ábra.

A kereskedők import villamosenergia ügyleteinek átlagárai illetve a megvásárolt villamosenergia mennyisége 2003-ban

(Forrás: Az ágazati vizsgálatban szolgáltatott adatokból saját feldolgozás. Az árak éves átlagok.)

A MAVIR és a Magyar Energia Hivatal először 2002 végén közleményben jelentette be a szabad importkapacitásokra jelentkezés feltételeit. Két időszakra jelentkezhetek azok, akik külföldről áramot akartak behozni. Az első a 2003. január 1-e és április 30-a közötti időszak, amelyre december 27-én 10 és 12 óra között adhatták be az igényeket. Egy társaság legfeljebb 100 megawattra kérhetett import- vagy tranzitlehetőséget. Ez még nem jelentett valódi aukciós eljárást, mivel az igények kielégítése azok beérkezési sorrendjében történt. A Kereskedelmi Szabályzat módosításával, vagyis a versenytárgyalás részletes szabályainak kidolgozásával és megjelentetésével lehetővé vált az év hátralevő részére (2003. május 1. – dec. 31. között) szabályozott aukció megtartása. *A szabad villamosenergia-importkapacitások igénybevételére kiírt tenderre 25 belföldi és külföldi cég jelentkezett.* A 2003. év második felére kiírt kapacitásjog-aukción, amely már igazi versenytárgyalás volt, a várakozásoknak megfelelően átlagosan 0,50 Ft/kWh aukciós ár alakult ki. Ezt követően a MAVIR havonta havi, valamint a 2004-es évre vonatkozóan *2003 novemberében éves* aukciót hirdetett. 2003 júniusától kezdve kiegyensúlyozott verseny volt megfigyelhető, ezen belül is az osztrák import preferenciája vehető észre a többi aukcióval szemben. A havi aukció a beszerzési portfólió költségének havi optimalizálásához nyújt támogatást. Kockázatkezelés szempontjából a havi aukció keretében megszerzett jog kizárólag a beszerzési portfólió időszaki rövid vagy hosszú pozíciójának kiegyenlítésére vehető igénybe. *A 2004. évre meghirdetett éves aukción kiemelkedően magas árak alakultak ki, mert az allokációs mechanizmus nem a fizess az ajánlatnak megfelelően elvet követte az éves aukción, hanem lemondási opciót adott a nyertes ajánlattevőknek,* így az ún. pozitív tartaléknál jóval magasabb ár ajánlatokat is lehetett tenni, mert az egyedi ár ajánlat nem volt kötelező érvényű. A piaci szereplők lemondhattak (ugyanis kapacitások átruházása nem volt lehetséges) megszerzett jogukról fizetési kötelezettség nélkül, azaz nem volt kockázata a magas áraknak. (A havi aukciókon megszerzett jogok már nem mondhatók le, az ott kialakult árak valódi képet mutatnak a szomszédos országok, piacok közötti árdifferenciáról.) Mivel a lemondásnak nem voltak anyagi következményei, spekuláció kialakulásához vezetett, és rendkívül magas aukciós kapacitás díjat eredményezett, ami lerombolta a már nyílt piac egy részét, meggátolva a versenyképes importot.

A MEH által az aukciót követő eljárásában készített elemzés megállapította: *A 2003. november 14-én a MAVIR által lefolytatott – a 2004. évre szóló - határkereszteső kapacitásaukció* eredménye a legmerészebb várakozásokat is felülmúlta. Tekintve, hogy Magyarországon nem volt szervezett villamosenergia piac, valamint átlátható forward piac, ezért nehéz volt átlátható árinformációt biztosítani. A határkereszteső kapacitás-használati jog felosztására irányuló aukción kritikusan tekinthető szlovák metszéken a piactisztító ár +/- 5 %-os környezetében 6 piaci szereplő összesen 20 ajánlatot adott be, s a kereslet árrugalmassága 5, azaz ilyen százalékos mértékű árváltozás a kapacitás keresletet +/- 25 %-kal változtatta volna. A MEH elemzése szerint a 2004-es magyar árszintnek 9,8-10,3 Ft/kWh között kell lennie ahhoz, hogy az aukciós eredménnyel összeegyeztethető legyen. Ezzel a korláttal az aukciós eredmény konzisztens, de kétségtelenül a korábbi várakozásoknál magasabb belföldi szabad piaci árakat eredményezett. Ezzel összhangban van, hogy 2003 során számos esemény miatt szűkült a szabad piaci kínálat, amely természetes piaci egyensúly révén vezetett magasabb implikált piaci árhoz, és ez tükröződött a határkereszteső kapacitás értékében is. A szlovák-magyar, illetőleg az osztrák-magyar határmetszékeken a hat kereskedő által megajánlott, irreálisan magas (7-8 euró/MWh, 1806,5-2064,6 Ft/MWh; 1 euró = 258,07 Ft/2003/11/14) ajánlati blokkok nyerték meg a meghirdetett 250 MW ATC értéket (szabad kapacitásokat).⁵⁶ Ez mintegy négyszerese volt a 2003 májusában a 2003. évre meghirdetett határkereszteső aukciós díjnak. Ez egyrészt az eredményezte, hogy feljogosított fogyasztó saját jogon egyáltalán nem jutott határkereszteső kapacitáshoz, de ami ennél is súlyosabb: az irreálisan magas határkereszteső aukciós díj nem tette lehetővé versenyképes import áram behozatalát. Ennek következménye volt, hogy olyan nagyfogyasztók is a közüzembe való visszatérésen gondolkodtak, mint például a MAL Rt, vagy a saját termeléssel is rendelkező DUNAFERR Rt. *Azok a nagyfogyasztók, akik*

⁵⁶ Rendelkezésre álló átviteli kapacitás - ATC (Available Transfer Capacity): a két szabályozási zóna között meglévő, további kereskedelemre felhasználható teljesítménycserlehetőség.

korábban 5-10% árelőnyt tudtak realizálni a közüzemhez képest, most 0,5-1%-kal maradtak kint a versenypiacon. A piaci elemzés egyértelmű választ adott arra, hogy a néhány kereskedő által elnyert határkeresztelő kapacitás egy részéről egy-két kereskedő lemondott (melyek becsült együttes nagysága 70 MW lehetett), míg a többiek – nyilatkozatuk szerint - a megtartott kapacitást többnyire a közüzemnek értékesítették.

Mindez azt jelentette, hogy e határkeresztelő kapacitás kiosztási eljárás lehetővé tette az érdekelt kereskedők olyan piaci működését, amelynek eredményeként a szabadpiac jelentős csökkenését, illetőleg a közüzemi szektor időleges, 2004 elején történő térnyerését konstatálhattuk.

Ennek következtében a 2004. év bizonytalansággal indult. 2004-ben erősödött a horvát export, a szlovák import irány pedig átvette a vezető szerepet (a 2004. évre meghirdetett szlovák-magyar határkapacitás érték a korábbi 250MW-ról 255 MW-ra emelkedett). *A MEH határozata alapján a MAVIR Rt. 2004 július elsejétől napi aukciókat szervez.* (A tervezet nyílt vitája során azt a jelzést kaptuk, hogy 2005. december 31-ig nem került sor egyetlen napi határkapacitás aukcióra sem.) Ez az új piaci lehetőség lehetővé teszi nemzetközi spot ügyletek lebonyolítását és a hazai nem likvid piac viszonylagos likviditással való feltöltését. Időközben megoldódott a kapacitásjog másodlagos kereskedelme is.

Sajátos jellegzetessége az együttműködő villamosenergia rendszernek, hogy abban a határokon átfolyó energia fizikai forgalma eltérhet a szerződéses mennyiségektől. 2003-ra vonatkozóan a számok a következő képet mutatják.

14. táblázat

Villamos energia határon keresztüli szállítása (fizikai forgalom) 2003-ban országonként (GWh)

Ország	Villamosenergia-import	Villamosenergia-export	Különbség: imp.-exp.
Ukrajna	4 561	23	4 538
Szlovákia	9 048	0	9 048
Románia	0	116	-116
Szerbia	0	522	-522
Horvátország	1	5 841	-5 840
Ausztria	467	636	-169
Összesen a fizikai forgalom	14 077	7 138	6 939
Összes kereskedelmi forgalom	11 439	4 500	6 939

(Forrás: Villamosenergia Statisztikai Évkönyv 2003., 114., 115.,117. oldalak, és saját számítás)

A 2003. évi 6 939 GWh importból a közüzem számára behozott mennyiség 5 115 GWh (73,7%), nem közüzem 1 824 GWh (26,3%).

2003-ban két határ nyílt meg érdemlegesen a versenypiaci importőrök számára, nevezetesen a szlovák és az osztrák határ. A többi országból való import a magas helyi árak és egyéb okok (szinkronitás hiánya) miatt nem volt realizálható. Ukrajnából nincs normatív lehetőség a hazai versenypiacra importálni (mivel egy vállalkozás kereskedhet csak ezen a határmetszéken). A feldolgozott adatok szerint a kereskedelmi vállalkozások által vásárolt energia kétharmada import származású. Az import több mint fele Ukrajnából,

egyharmada Nyugat-Európából érkezett. A Nyugat-Európából származó energia három nagy vállalkozáscsoporttól érkezik és öt magyar kereskedő forgalmazza tovább. A megkeresett kereskedők közül 6 cég importált villamosenergiát 14 külföldi vállalkozással kötött szállítási szerződés alapján. A kereskedelmi vállalkozások közül 7 vállalkozás 6 kereskedelmi vállalkozásnak értékesített villamosenergiát, így a kereskedelmi vállalatok által közvetített energiának 60 %-a jutott el a feljogosított fogyasztókhoz, a többi egy másik kereskedőhöz.

Az MVM által 1999. augusztus 18-a előtt kötött importszerződések 2003. január 1-jét követően – a szerződés teljes időtartamára – az előzetesen lekötött kapacitás⁵⁷ részét képezik, így az ezen szerződések által érintett határkeresztesző kapacitások már nem kerülnek meghirdetésre a szabadpiaci kereskedőknek. Mindennek jogi alapja a VET. 3. § 23. pontja. A szerződések tartalma a piaci szereplők előtt nem transzparens. A közüzemi nagykereskedőnek három kereskedő céggel van hosszú távú import szerződése. Mivel a magyarországi piacnyitás lényegében az importra alapozódott, ezért fontos, hogy a kiépített határkeresztesző kapacitások maximálisan kihasználhatók legyenek a piaci versenyben.

A villamosenergia beszerzés legfontosabb és elsődleges forrása az anyavállalati kereskedőcégek határon történő rendelkezésre állása (2004. május 1-től) import villamosenergia szállítására. Minden határon keresztül történő villamosenergia behozatal azonban a MAVIR által kiírt határkeresztesző kapacitásjogok megszerzésére vonatkozó aukció eredményének függvénye.

A rendszerirányító nem rendelkezik valamennyi határkeresztesző kapacitás felett. Vannak olyan kapacitások ugyanis, amelyek hosszú távú megállapodás alapján a közüzemi nagykereskedő részére le vannak kötve a közüzemi ellátás biztosítására, és ezt a MAVIR nem bocsátja aukcióra. Illetve vannak olyan határkeresztesző kapacitások is, melyek felett egyéb okból nem rendelkezik jogosítványokkal a rendszerirányító. Az ilyen fedett, a piaci szereplők számára nem transzparens kapacitások fenntartása – a kereskedelmi engedélyesek szerint - a verseny szempontjából negatív.

A vizsgálat során beküldött válaszokból az összegezhető, hogy a határkeresztesző kapacitások szűkösségét, átláthatatlanságát, örökölt előjogait érte a legnagyobb kritika. Piaci szereplők úgy értékelték, hogy a határkeresztesző vezetékek egy része nem elérhető a piacon értékesíthető villamosenergia behozatalára (például az ukrán metszék⁵⁸). Nem kizárt az sem – vélték többen - , hogy egyes kereskedők olyan határkeresztesző forrásokhoz is hozzájutottak (szlovák vagy ukrán metszékeken), amelyeket nem a nyilvánosan meghirdetett kapacitásauctionon nyertek, s így aukciós díjat sem kellett utána fizetniük. Mindenképpen megkérdőjelezhetőnek tartják a határkeresztesző kapacitások kettős elbírálását (már lekötött kapacitások és az aukciókon elnyerhető kapacitások közötti megkülönböztetést), s a határmetszék használatának átláthatatlanságát a piaci szereplők számára.

A határkeresztesző kapacitások bővítése egyszerre növelheti a villamosenergia kínálatot és keresletet. A bővítés az összekapcsolt országok relatív árszintjei, illetve az ezeken a piacokon működő szereplők szándékai szerint lehetővé teheti a magyarországi villamosenergia árak csökkenésével a hazai kínálatbővítést, illetve az ezzel ellentétes hatású exportot, a kínálatcsökkentést. A hazai erőműi kapacitások bővítése a potenciális kínálat emelésével a környező országokban várható árak csökkenését is

⁵⁷ A 182/2002 (VIII.23.) számú kormányrendelet 3. § (2) bekezdésének meghatározása szerint az előzetesen lekötött kapacitás a rendszerirányító által a szerződéses megegyezések alapján elfogadott, szabályozási zónák közötti teljesítménycsere, beleértve a folyamatban lévő szállításokat is.

⁵⁸ A metszék két szabályozási zónát összekötő egy vagy több rendszerösszekötő vezeték. Több rendszerösszekötő esetében azok együttesen veendő figyelembe.

eredményezi, vagyis számukra pozitív externális hatással jár – és ugyanez igaz a szomszédos országok kapacitásbővítésének (pl. a szlovákiai Mohovce-i (Mohi) erőmű) Magyarországra gyakorolt hatására.

A határkeresztező kapacitások egy másik értelmezésben viszont nem csupán eszköz jellegűek, hanem a vezeték csatlakozási ponttól függetlenül - mint kapacitások - azonos megítélés alá esnek a belföldi termelő kapacitásokkal. Ebben az értelmezésben a határkeresztezés egy betáplálási pont, ahová adott mennyiségű kapacitással rendelkezhet egy kínálati oldali szereplő. Az értelmezés függetleníti a határkeresztező csatlakozási pontot a ténylegesen termelő erőműtől.

A kis, nemzeti villamos energia piacok, melyek között az átjárás korlátos, nem kedveznek a verseny piac fejlődésének. Ebben az értelmezésben *a határkeresztező kapacitások szűk hálózati keresztmetszetet jelentenek*. A piacok szabad átjárhatóvá tétele szükségszerűen felveti a villamos rendszerek átfogó reformját (nemzetek feletti, regionális rendszerirányító, közös szabályozási zóna⁵⁹, egységesített rendszerfejlesztési stratégia). A piac fejlődése és az áruk és szolgáltatások szabad mozgásának EU szintű elvárása ebbe a fejlődési irányba mutat.

3.11 Belföldi villamosenergia kereskedelem

2003-ban, vagy azt megelőzően az alábbi 23 kereskedő kért és kapott kereskedelmi engedélyt. (A 2003-ban aktívakat vastaggal kiemeltük.) A kereskedők közül *erőművi kötődésű* az Electrabel Magyarország Kft.(végső soron a francia EdF-hez tartozó Suez csoporton keresztül a belga Electrabel tulajdonolja), az AES Borsodi Energetikai Kft. és a Mátrai Erőmű Rt.(a német RWE csoport tulajdonolja), PANNONTRADING Kft.(az European Energy Holding tulajdonolja). A hazai *áramszolgáltatókhoz kötődik* a **Magyar Áramszolgáltató Kft.** (MASZ) (a német RWE csoport tulajdonolja), **D-Energia Kereskedelmi Kft.**(a francia EdF csoport tulajdonába tartozik) és az **E.ON Energiakereskedő Kft.**(a német E.ON csoport tulajdona). Az *MVM Holdinghoz kötődik* az **MVM Partner Rt.** (MVMP). *Független hazai kereskedő* többek között az Árpád Energia Kft., a DUNAFERR Központi Beszerző Kft, Elektra Energia Kft., Energy Capital Kft., ENKER-TEAM Kft., Észak-budai Energiakereskedő Kft., JAS Budapest Kereskedelmi és Szolgáltató Rt., PCC Energy Europe Kft, **System Consulting Rt.**(magyar magánszemélyek és az USA beli System Consulting csoport tulajdonolja). *EU kötődésű kereskedő* az APT Hungaria Kft., az **ATEL Energia Tanácsadó Kft.**(a svájci ATEL-csoport tulajdonosi körébe tartozik), EFT Budapest Rt. (a dániai EFT ApS csoport tulajdonolja), **Entrade Hungary Kft.**(a svájci ATEL-csoport tulajdonolja és annak német ágához tartozik), ETC Hungary Kft., Sempra Energy Europe Kft.

A kereskedők véleménye szerint a piacnyitás kezdeti időszakában még hiányzott a kereskedelmi engedélyesek egymás közötti ún. bilaterális kereskedelme és az erőművek tényleges szabad kapacitásainak ismerete és elérhetősége. A kereskedelmi engedélyesek kis száma is nagyban hozzájárult a kereskedelmi forgalom (azaz harmadik féltől történő beszerzés) kezdeti alacsony szintjéhez. Szintén alacsony intenzitású volt a kereskedelem az MVM Rt. piactér nevű internetes platformján és a tenderein.

A közüzemi nagykereskedő által kötelezően meghirdetett energiaaukción megvásárolt villamos energia részaránya a teljes beszerzésekben alacsony. A hazai beszerzési forrásokról a Magyar Energia Hivatal

⁵⁹ Szabályozási zóna: egy egységes jogi és műszaki (üzemi) irányítás alatt működő engedélyesek, fogyasztók, valamint termelők, hálózati és fogyasztói műszaki berendezések összessége, melyet egy rendszerirányító irányít.

honlapján levő engedélyesi listából, külföldi forrásokról az EFET (European Federation of Energy Trader) rendezvényein, az Ipari Energiafogyasztók Fóruma által szervezett konferencián, kerekasztal-beszélgetésen kialakított személyes kapcsolatokon keresztül szerezhettek az érintettek tudomást.

A kereskedők közül csak az E.ON Energiakereskedő Kft számolt be „Energiabeszerezési Tender” meghirdetéséről, melyben 24 felhívó levélre 2 társaság válaszolt. Az egyik társasággal sikerült is kötniük adás-vételi szerződést 10 MW zsinór teljesítmény vonatkozásában.

A több mint ezer szerződés adatainak feldolgozása alapján a beszerzések forrásai több jelentős csoportra oszthatók: import, hazai termelő, közüzemi nagykereskedő és engedélyes kereskedő. A **15. táblázatban** láthatók a 2003. évi arányszámok.

15. táblázat

A kereskedők beszerzéseinek megoszlása az eladó partner szerint (szerződések száma alapján) 2003-ban

Import szerződés külföldi partnerrel kötve	17 %
Kereskedelmi engedélyesekkel kötve	66 %
Közüzemi nagykereskedővel kötve	4 %
Termelői engedélyesekkel kötve	13 %

(Forrás:Az ágazati vizsgálatban szolgáltatott adatok saját feldolgozása)

A szerződések részben átfedést is tartalmaznak (tekintettel arra, hogy más, ha a termékről és más ha a szerződő partnerről beszélünk). Több kereskedelmi vállalkozás jelezte, hogy import terméket ad el másik kereskedelmi vállalkozásnak. (Elszámolás-technikai szempontból ez belföldi üzlet, de a termék import származású.) A beszerzések mennyisége e csoportok között az alábbi táblázat adatai szerint oszlik meg (feltételezve, hogy a termék származási helye és a szerződő partner, mint cég azonos megítélés alá esik).

16. táblázat

A kereskedők beszerzéseinek megoszlása az eladó partner szerint (mennyiség alapján) 2003-ban

Importból	67 %
Kereskedelmi engedélyesektől	22 %
Közüzemi nagykereskedőtől	6 %
Termelői engedélyesektől	5 %

(Forrás: Az ágazati vizsgálatban szolgáltatott adatok saját feldolgozása)

A 23 kereskedelmi engedélyes vállalkozásból 16 nem vásárolt villamos energiát 2003-ban. A további 7 vállalkozás sem egyformán élt a beszerzési lehetőségekkel. A **17. táblázat** az egyes kereskedők által igénybe vett beszerzési forrásokat jelöli. A táblázatból láthatóan beszerzési forrásul elsősorban az import kínálkozott a határkeresztező aukciókon való részvétel eredményétől függően.

17. táblázat

Az egyes kereskedők által igénybe vett beszerzési források 2003-ban

Beszerzési források \ Kereskedők	E.ON	MVMP	System	Entrade	MÁSZ	ATEL	D-Energia
Importból	X	X	X		X	X	X
Kereskedelmi engedélyesektől	X	X		X	X	X	X
Termelői engedélyesektől, szabad kapacitásaik mértékéig	X	X		X			
Közüzemi nagykereskedőtől, az MVM Kapacitás Aukciókon ill. MVM Piac téren megnyert kapacitások	X	X		X	X	X	X
a MAVIR Rt-től kiegyenlítő energiát	X						

(Forrás: Az ágazati vizsgálatban szolgáltatott adatok saját feldolgozása)

3.12 A közüzem működése

A közüzemi szolgáltatás a közüzemi szolgáltató által közüzemi szerződés alapján a közüzemi fogyasztó számára folyamatosan és biztonságosan, a fogyasztó igénye szerint nyújtott villamosenergia szolgáltatás.

A szolgáltatási, vagy más megnevezéssel „kiskereskedelmi” tevékenység a közüzemi státusú fogyasztók felé közszolgáltatási tevékenység. *A közüzemi fogyasztók irányába fennmaradt a kizárólagos ellátási kötelezettség kötött feltételek mellett. Ilyen feltétel például a hatósági ár, a szabvány szerződési feltételek, vagy a mindezért cserébe nyújtott területi monopólium.*

A közüzemi piac szereplői a termelők (azaz a villamos erőművek), közüzemi nagykereskedő (azaz az MVM, közüzemi szolgáltatók (azaz a hat regionális szolgáltató vállalat „kiskereskedőként”), és a közüzemi fogyasztók. A közüzemi és versenypiaci szegmens egymás mellett, párhuzamosan, egymásba átjárhatóan működik ugyanazon a hálózaton. Törvényi előírás szerint a közüzem elsőbbséget élvez, ami azt jelenti, hogy az ott megjelenő igényeket ki kell elégíteni, és ezért a piacnyitást megelőzően a közüzem részére termelő erőművek kapacitásukat a piacnyitást követően is kötelesek a közüzem számára felajánlani. (Az MVM Rt. jelezte, hogy az ellátási sorrenden belül a közüzem elsőbbségével szemben a rendszerirányító elsőbbsége áll, ugyanis a MEH határozata alapján a közüzemi nagykereskedő a rendszerirányító tartalék igényét a közüzemi igényeket megelőzően köteles kielégíteni, ezzel a versenypiaci fogyasztók nagyobb biztonságban vannak, mint a közüzemi fogyasztók.)

Minden fogyasztó, amennyiben erre alkalmas, a közüzem részévé válik, ellátás alapú kiszolgálásra jogosult, részére a villamosenergia rendszernek biztosítani kell az általa igényelt villamosenergiát, melyet a közüzemi nagykereskedő köteles előteremteni. A közüzemi nagykereskedő, azaz az MVM dönti el, hogy a felajánlott egyenlő kapacitást igénybe veszi-e. Azonban a HTM-okat is az MVM kötötte, ezért a termelés közel 80 százaléka eleve nála van lekötve, és így arról csak kölcsönös egyetértés esetén tud lemondani.

A jogszabályilag elrendelt HTM újratárgyalások során a szerződésekben semmilyen érdemi módosulás nem történt. Az átvizsgált jegyzőkönyvekből az derült ki, hogy *a változtatás egyik félnek sem állt érdekében*. Vélelmezhető, hogy a közüzemi nagykereskedő a teljes ellátási kötelezettség miatt, a termelők pedig a biztos piac miatt ellenérdekeltek voltak a változtatásban.

2002. december 31-ig minden nem saját célra termelő a közüzem része volt. *A villamosenergia törvény nem szüntette meg a korábban a közüzemi nagykereskedő és a termelők által megkötött hosszú távú áramvásárlási szerződéseket, így az ilyen szerződéssel rendelkező termelők a piacnyitáskor kötelesek voltak az 1999. augusztus 18. előtt szerződésben foglalt közüzemi célra lekötött villamosenergiát a közüzemi nagykereskedőnek felajánlani.* A törvény közüzemi célra lekötött villamosenergiának tekintette a közüzemi ellátási kötelezettség figyelembe vételével, a korábbi villamosenergia törvény szabályai szerint megkötött, illetve módosított áramvásárlási szerződésekben lekötött villamosenergia mennyiségét. Az ilyen szerződéssel nem rendelkező, illetőleg a lekötött mennyiségen felül szabad kapacitással működő erőművek jelenhettek meg a szabad piacon. Kevés ilyen kapacitás volt 2003-ban.

A **18. táblázatban** bemutatjuk a rendszerben lévő hosszú távú megállapodások egy részét. Ugyanis a bemutatott szerződéseken kívül vannak még más hosszú távú szerződések is (például tüzelőanyagok vásárlására).

18. táblázat

Hosszú távú megállapodások a magyar villamosenergia rendszerben

Sorszám	Társaságok	Szerződéstípus	Kivel kötötte?	Időtartam	
Erőművek					
1.	Dunamenti	HTM	MVM Rt	A vállalkozások üzleti titokként jelölték meg a HTM-ek időtartamát, ezért összevontan adjuk meg: 2010 és 2024 között datálódnak, legnagyobb-részt 2015, 2017, 2018 és 2019-ben járnak le.	
2.	Paksi Atomerőmű	HTM	MVM Rt		
3.	AES Tisza	HTM	MVM Rt		
4.	Mátrai	HTM ellátás alapú	MVM Rt		
5.	Atel Csepel	HTM	MVM Rt		
6.	PannonPower	HTM	MVM Rt		
7.	Debreceni	HTM menetrendes	TITÁSZ Rt		
8.	Budapesti	HTM menetrendes	MVM Rt		
9.	Vértesi	HTM	MVM Rt		2003. 12. 31-én lejárt
10.	Bakonyi	2206/1999.(VIII.18.) Kormányhatározat	MVM Rt		2001. 01. 01. – 2003.12.31.
		Lekötött teljesítmény: 4 300-4400MW			
		Garantált átvétel: ~24 TWh			
ÁRAMSZOLGÁLTATÓK					
	Áramszolgáltatók (6 db)	HTM ellátás alapú	MVM Rt	15 éves	
	Áramszolgáltatók	HTM közvilágítás	Önkormányzatok	5 – 15 éves	
IMPORT					
	Import	HTM	MVM Rt	Döntő része 2014 és 2015	

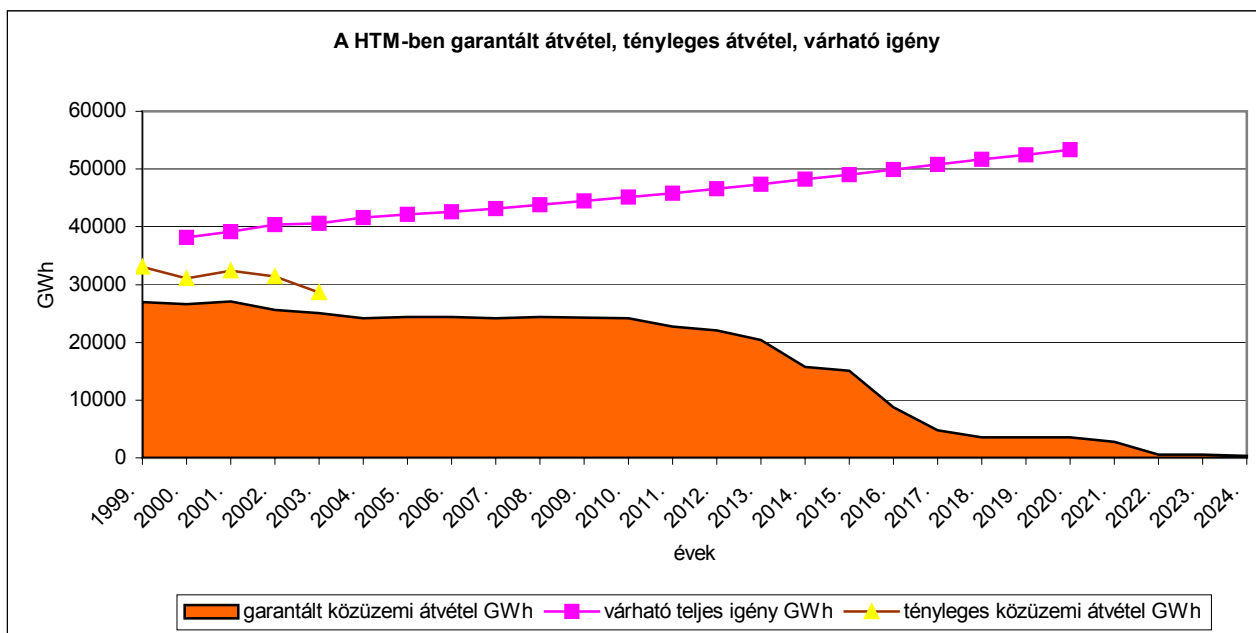
(Forrás: a vállalkozások adatközlései az ágazati vizsgálat során, valamint MEH)

A HTM-ek garantált átvételi mennyisége a villamosenergia piac 87-81 %-át fedte le a 2000-2004. években. A feljogosított fogyasztók szabad erőműi kapacitáshoz (kínálathoz) jutásának egyik gátja éppen az, hogy a HTM-ekkel lekötött kapacitásokból nem jutott a szabad piacra a kereslethez elegendő mennyiség. A HTM-eknek a termelői piacszerkezetben elfoglalt helyét mutatják a **8. és 9. ábrán** a teljesítmény, illetve a kapacitás tekintetében idősorosan.

A **8. ábrából** kiolvasható, hogy 2010-ig 25 000 GWh HTM-mel lekötött, és csak ezután indul meg a csökkenés. (Megjegyzés: az igény itt a bruttó felhasználás [importtal együtt], míg a HTM-ben nettó erőműves átvétel szerepel.)

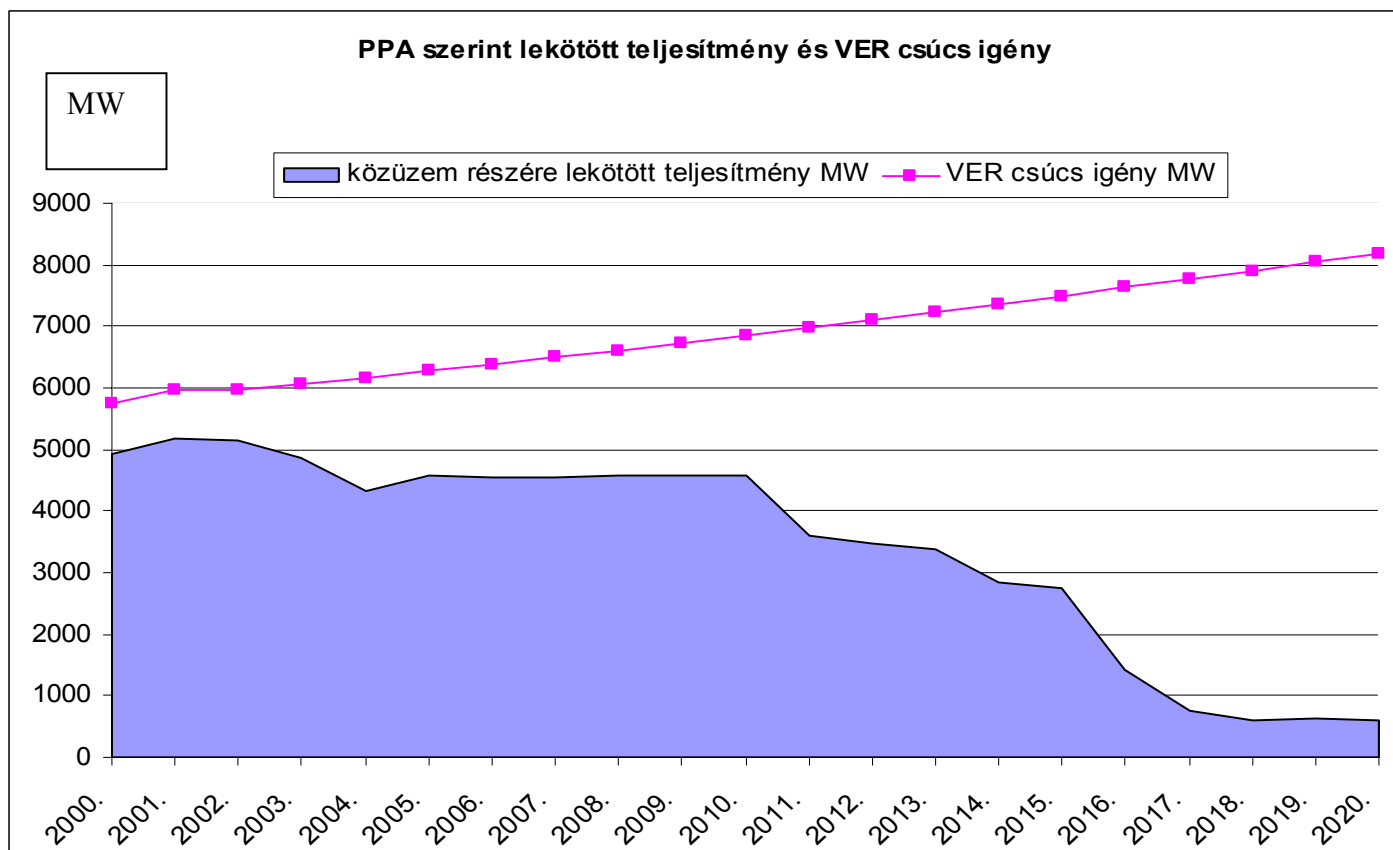
8.ábra

A HTM-ben garantált villamosenergia átvétel alakulása a villamosenergia piacon

Megjegyzés: a garantált közüzemi átvétel nettó érték, a várható teljes igény bruttó érték.

(Forrás: Magyar Energia Hivatal)

9.ábra

A HTM-ben lekötött termelő kapacitások alakulása a villamosenergia piacon

(Forrás: Magyar Energia Hivatal, PPA = HTM)

Megjegyzés: A közüzem részére lekötött teljesítmény nettó érték, míg a VER csúcsigény bruttó érték.

A hosszú távú szerződések vizsgálata alapján felállítható három átfogó szerződéstípus: 1995. évi privatizációs szerződések, a 1997-1998. évi szerződések, és a Csepel II. szerződés.

A HTM-ek első csoportja azokból a szerződésekből áll, amelyek megkötésére az 1995. évi privatizációs folyamat során került sor. Ezekben az árképzést kifejezetten a gazdasági miniszterre ruházták, és nincs bennük utalás az EU csatlakozásra. Továbbá sem a vis major záradékokban, sem más helyen nem tartalmaznak olyan kifejezett rendelkezést, amely lehetővé tenné az MVM (közüzemi nagykereskedő) számára, hogy a felügyeleti eljárásrendben, vagy a villamosenergia ipar szerkezetében bekövetkező változások esetén a szerződéseket módosítsa vagy felbontsa. Másrészt e szerződések önmagukban nem tartalmaznak olyan egyértelmű záradékot, amely feljogosítaná az MVM-et arra, hogy a piac liberalizálása miatt az áramtermelőtől szerződéses szolgáltatásainak megszüntetését vagy csökkentését követelje.

A szerződések 1997-98 közötti évekből származó csoportjába olyan átfogó mintaszerződések tartoznak, amelyek kifejezetten tartalmaznak mind politikai, mind fizikai vis major-ra, továbbá egy speciális – az MVM számára kedvező – az EU csatlakozásra utaló rendelkezést. Ez azonban a ténylegesen megkötött szerződésekből kimaradt. A szerződések vis major záradékukban tartalmaznak olyan megfogalmazást, amely politikai vis major miatt lehetővé teszi a szerződés felmondását. Az árképzés ebben az esetben is a gazdasági miniszter hatásköre volt 2003. december 31-ig.

A Csepel II. szerződés önmagában egyedi kategóriát jelent. A szerződés elsősorban nem áram eladására, hanem – a biztonságos energiaellátás hosszú távon történő fenntartása érdekében – rugalmas kapacitások

rendelkezésre bocsátására irányul. A szerződés rendelkezései kifejezetten kizárják a törvényi változásokat a vis major meghatározásából és az EU csatlakozás semmilyen speciális kezelését sem foglalják magukba. A szerződés tartalmaz egy részletes ár-meghatározási mechanizmust. Ilyen mechanizmust tartalmaz az első csoportból az eltelt évek során módosított szerződések egyike is.

A *közüzemi nagykereskedelem* olyan kereskedelem, amelyben a közüzemi nagykereskedelmi engedélyes (a közüzemi nagykereskedő) köteles a közüzemi szolgáltatási engedélyes igénye szerinti villamosenergia-ellátásra. A korábbi VET szerinti ezen szerződéskötési kötelezettséget az új VET is fenntartotta (lásd a 43. § (2) bekezdését) a közüzemi nagykereskedő és a közüzemi szolgáltatók között. A magyar piacon 2003-ban a közüzemben egy nagykereskedelmi engedélyes tevékenykedett, az MVM. A piacnyitás időpontjában nem volt másik olyan vállalkozás, amely megfelelt volna a törvényi előírásoknak, de nem is volt rá szükség. Az MVM és az áramszolgáltató társaságok hosszútávú szerződése (VEASZ) a privatizációt megelőzően (1995. ősze) jött létre, amelyet a felek 1997. őszén közös megegyezéssel módosítottak.

Ugyanakkor a 2003. január 1-jétől megváltozott jogszabályi környezet nem írta elő a korábbi hosszú távú megállapodások módosítását, annak ellenére, hogy a szerződésekben foglalt rendelkezések egy részének végrehajtása akadályba ütközik. Vagyis az új jogszabályi környezetnek megfelelő VEASZ-ok megalkotása vagy a régiek újratárgyalása a felekre maradt. *Az áramszolgáltató társaságok ragaszkodnak az MVM-mel 1997-ben kötött teljes ellátás alapú hosszú távú villamosenergia adás-vételi szerződésekhez, a módosításoktól elzárkóznak.* Emiatt az MVM továbbra is a régi VEASZ-ok alapján teljesít.⁶⁰ Az e feletti villamosenergiát értékesítheti a szervezett piacon és a villamos kereskedők részére, de a szabadpiaci kereskedelemben nem vehet részt. A vizsgálatban az üzleti kockázatok tekintetében a kereskedelmi társaságok úgy nyilatkoztak, hogy a közüzemi piacot a hagyományos energiaszolgáltatási lánc zártsága jellemzi. Az ellátási kötelezettség és a szolgáltatási monopólium alapján a fogyasztás változása jól becsülhető és annak hatása a fogyasztó-szolgáltató-MVM-erőművek láncon keresztül átfolyik, nem okozva jelentős kockázatot egyetlen szereplőnek sem. A hosszú távú szerződések, a regulált és egységes tarifák a rizikót minimalizálják.

A közüzemi nagykereskedő a VET 3. § 23. pontja alapján vásárolja közüzemi ellátásra a villamosenergiát hosszú távú szerződések alapján. Ugyanis közüzemi célra lekötött villamosenergiának számít mindazon villamosenergia, amelynek értékesítésére a villamosenergia-termelői engedélyes és az MVM Rt. 1999. augusztus 18. előtt megkötött hosszú távú szerződéssel rendelkezett, illetve ilyen szerződés megkötésére az erőmű-létesítési pályázat alapján került sor. **A 18. táblázat** tartalmazza a vonatkozó adatokat. A teljes hazai energia igény 87-81 %-ára voltak/vannak ilyen szerződések. A szerződés ténye ismert, a szerződések tartalma azonban a piaci szereplők számára üzleti titok.

3.13 A versenypiac működése

A versenypiac szereplői a termelők (azaz a villamos erőművek), a közüzemi nagykereskedő (azaz az MVM), a villamosenergia-kereskedők és a feljogosított fogyasztók. Bizonyos tekintetben a rendszerirányító is (rendszer szintű szolgáltatások). A versenypiacon a kereskedelmi folyamatokat nem jellemzi szigorú szerződéses láncolat, a fogyasztó (megfelelő engedélyek birtokában) kereskedő

⁶⁰ Megjegyezzük, hogy a VEASZ értelmezése számos problémát vetett fel, amelyben az áramszolgáltatóknak és az MVM-nek eltérő az álláspontja. Ezek közé tartozik az a kérdés, hogy a VEASZ minősíthető-e teljes ellátás alapú villamosenergia adásvételi szerződésnek a Kereskedelmi Szabályzat szóhasználata szerint, s megalapozza-e önmagában az áramszolgáltatók közüzemi mérlegkör-tagságát. Míg az áramszolgáltatói oldal ezt megalapozottnak tartja, az MVM szerint külön mérlegkör tagsági megállapodásra van szükség. Ehhez hasonlóan az MVM jogszabályváltozásra hivatkozva elzárkózna attól, hogy a VEASZ-ban rögzített teljes szolgáltatói felelősséget felvállalja. Az áramszolgáltatók szerint viszont a VEASZ szerinti szerződésszerű teljesítés az MVM részéről magába foglalja a MAVIR által nyújtott rendszerirányítás, rendszer szintű szolgáltatások közvetítését is.

közbeiktatása nélkül vagy több kereskedőn keresztül is vásárolhat villamosenergiát. (A szabadpiacon nincs külön nagykereskedő és kiskereskedő.) A fogyasztók a társaságok tapasztalata szerint a piac kiszámíthatatlansága miatt általában a kilépéssel együtt bejelentik, hogy 6 hónap múlva vissza kívánnak térni a közüzembe. Ezt a szolgáltató köteles elfogadni. Ez a törvényi előírás valószínűsíthetően megkönnyítette a szabad piac kipróbálására vonatkozó hajlandóságot, egyúttal meg is nehezítette a szabadpiac fejlődését, szűkítette az MVM Rt. mozgásterét.

Az MVM álláspontja szerint szabad erőműi kapacitások elsősorban a nagykereskedő és a termelők közötti lejárt vagy lejáró hosszú távú megállapodásokból szabadulnak fel. A piacnyitáskor a termelésben rendelkezésre álló változó teljesítőképesség 7300 MW (beépítve 8398 MW van, de ez mind egyidejűleg nem vehető igénybe), az import lehetőség technológiailag kb. 1300 MW volt. Az előírások szerint mintegy 1200 MW tartalékot is kell tartani a rendszerben, ami nem minősül szabadnak. Fontos megjegyezni, hogy az MVM-nek korlátlan ellátási felelőssége is van. 2003-ban az évi max. csúcsterhelés 6 140 MW-ot tett ki. Elvileg tehát volt a rendszerben 1260 MW szabad kapacitás (15 % az összes rendelkezésre álló kapacitásra vetítve.).

A számok azt mutatják, hogy kapacitásfelesleg van, de a probléma az, hogy sok erőmű drágán termel, ezért csak a legminimálisabb szinten került igénybevételre. Hazai erőművek közül csak azok a termelők jelennek meg a versenypiacon ajánlattal, amelyeknek az MVM-mel kötött áramvásárlási szerződésük lejárt, így a túlélésük megteremtése miatt hajlandóak voltak nagyobb kereskedelmi kockázatot felvállalni, illetve költségmegtakarító belső átszervezéseket megvalósítani.

A vizsgálatba vont időszakban a villamosenergia termelés mintegy 15 %-a nincs a közüzem számára lekötve. A le nem kötött kapacitások a beadott nyilatkozatok szerint korlátozottan versenyképesek. Az ilyen kapacitással rendelkezők a piaci réseket igyekeztek kihasználni. Létrehoztak új, belső kereskedelmi egységeket. A piacon rövidtávú igények kielégítésére koncentráltak és mivel az ilyen célú termékek eleve drágábbak, lehetőségük nyílt a saját drágább termékük értékesítésére kellő rugalmasságuk és aktív piaci fellépésük következményeként. Ezek a termelők voltak azok, amelyeknél jelentős fejlesztések is megindultak, főleg a kötelező átvétel alá eső megújuló alapenergia-hordozókra, valamint földgázra alapozva. A közüzemben érvényes árnál olcsóbban termelő erőművek kapacitásai mind le voltak kötve a közüzemben. Közülük többeket jelentősen visszaterheltek 2003 folyamán bizonyos évszakokban és napszakokban. A közüzemben lekötött villamosenergiatermelő-kapacitás, amikor a közüzem nem igényelte a termelést, további versenyképes szabadpiaci források megjelenését tette volna lehetővé, ám erre – a megkérdezettek nyilatkozatai szerint - az MVM igénybejelentési gyakorlata, a menetrendadás szabályai, kapacitásdíj-visszatérítési kötelezettség stb. miatt nem került sor. Tudjuk, hogy a probléma megoldása nem egyszerű, egyáltalán nem csak az MVM-en múlik, de fontosnak tartottuk megjeleníteni, mert azt gondoljuk, hogy lehet és kell is megoldást találni a versenyképes kapacitások optimális kihasználására.

A piacnyitás után a feljogosított fogyasztók kiléphettek a szabad piacra, a villamos energia termelők közül csak azok kerültek oda, akiknek nem volt 1999. VIII. 18. előtről származó hosszú távú megállapodása a nagykereskedővel, vagy 2003-ban lejártak ezek a szerződések (Oroszlány, Bánhida, Dunamenti, Tiszapalkonya, Borsod, Ajka, Pécs, stb., mintegy 1300 MW beépített teljesítménnyel).

Nyilvánvaló, hogy a *hosszú távú szerződések egyik legfontosabb hatása* a verseny szempontjából a kialakított szabályozási környezetben az, hogy ezek a versenyképes kapacitások szűkösségét okozzák a szabad piacon, így a feljogosított fogyasztók szabad piaci kilépése elé objektív korlátot támasztanak. Továbbá, korlátozzák a fölös szabad erőműi kapacitások piaci értékesítését is. Ezen túlmenően ezek a szerződések problémát jelentenek egy jogszabályon alapuló szabályozott energiaszektor valamint egy magánjogi szerződéseken alapuló versenypiac feltételrendszerének összeillesztésében.

A piacnyitást megalapozó új regulációs környezet kialakítása során nem történt meg ezen hosszú távú megállapodások hozzáigazítása a részleges piacnyitáshoz, így számos területen átmeneti megoldások alkalmazása történik (rendszerszintű szolgáltatások közvetett beszerzése, szabad belföldi termelői kapacitások nehézkes piacra kerülése, ugyanis az erőműveknek több kapacitásuk van mint a hosszú távú megállapodásokban lekötöttek stb.). Az elmúlt időszakban nem történt előrelépés a HTM-ek jövőjével kapcsolatban, melyek nem teljesen illeszkednek a jelenleg érvényben lévő piaci modellbe, és hátráltatják a piaci viszonyok gyorsabb kifejlődését. A gond az, hogy a probléma az energiapolitika szintjén nincs megoldva, ezért a szabályozás sem tud megfelelni teljesen a piaci követelményeknek.

Hangsúlyozni kell, hogy nem önmagában a hosszú távú szerződésekkel van a baj, hanem azok konkrét tartalmával. Ezek esetleges újratárgyalása során arra kellene törekedni, hogy azok tartalmazzanak olyan mechanizmust, amely azt is biztosítja, hogy a hatékonyság növekedés előnyeiből a fogyasztók is részesedjenek, lehetőleg minél nagyobb mértékben. A legjobb mechanizmus a verseny maga.

Tény, hogy az MVM-nek módja van aukció keretében értékesíteni a piacnyitás miatt fölösse vált kapacitását, és az aukción kialakult ár és a HTM-ben szereplő ár különbözetét is visszaigényelheti, mégis az volt megállapítható a kereskedők és a fogyasztók válaszaiból, hogy nehézkesen kezdett működni a rendszer.

A HTM-ek 2004. évi újratárgyalásai során a Magyar Energia Hivatal felhívással fordult az erőművekhez, hogy informálisan nyilatkozzanak arról, milyen feltételek mellett lennének hajlandók lemondani kapacitásokról a szabad piac számára. A MEH *nem kapott semmilyen jelzést az erőművektől arra vonatkozóan, hogy milyen feltételek mellett lennének készek részleges vagy teljes kapacitás-felszabadításra vagy szerződésrövidítésre, szerződéses árcsökkenésre*. Tekintettel arra, hogy a HTM biztos háttérrel jelent az eladók számára, igen kicsi a valószínűsége annak, hogy az eladók a jelenlegi ösztönző rendszer mellett és a jelenlegi modellben (közüzemi nagykereskedő, mint egyedüli vásárló a közüzemi szegmensben) lemondanának a szerződésekben rögzített garantált átvételről.

A vizsgálatba vont áramtermelők nyilatkozata szerint a beruházási ösztönzéseket figyelembe véve az érvényben lévő energiapolitikai célkitűzésekkel ellentétes lenne a hosszú távú szerződések jogi kényszer révén történő megszüntetése. Megjegyezzük azonban, hogy ez nem lehetetlen, hisz például Portugália ezt az utat járja. Lengyelországban is hasonló kezdeményezések történtek, ugyanakkor mindeddig egyik országban sem történt meg a szerződések tényleges felbontása (Portugáliában a részben állami tulajdonban lévő társaság (EDP) által kötött HTM-ek a feltételes felmondásig jutottak). *A jelenlegi szerződéses rendszer (a szerződések árképlete, és hogy a szerződések egy vállalkozáshoz kötődnek) változatlan fennmaradása azonban nagyon megnehezíti a piaci verseny további kibontakozását.* Célszerűnek tartanánk a probléma további alapos és széleskörű vizsgálatát, amelynek során feltárással kerülnének azok a feltételek, módszerek és körülmények, amelyek alkalmazásával lehetséges lenne olyan megoldást alkalmazni, amely elfogadható kompromisszumot jelent a piacnyitási és befektetői szempontok között. Ugyanakkor jelezzük, hogy sokan tették magukévá a kaliforniai kiterjedt üzemzavar utáni elemzések alapján azt a nézetet, hogy az ellátásbiztonság érdekében a hosszú távú szerződések meglete alapvető. Az azonban nem szükségszerű, hogy valamennyi HTM egyazon társaság kezében összpontosuljon. Sok vélemény szerint a hosszú távú és spot kereskedelmi szerződések optimális aránya kb. 70 % - 30 %. (Érdekes, hogy a Nord-pool-ban is hasonló viszonyrendszer alakult ki.)

19. táblázat

A következő erőművek adtak el szabadpiacra villamosenergiát 2003-ban

Erőmű	Kereskedőknek GWh/év	Feljogosított fogyasztóknak GWh/év	Összes értékesítés GWh/év
1. Dunamenti	18	0	18
2. Borsod	220	65	285
3. Vértesi	66	0	66
4. Debreceni	215	0	215
5. EMA Power	0	95	95
6. GTER	7	0	7
Összesen	526	160	686

(Forrás: Az ágazati vizsgálatban nyújtott adatszolgáltatás alapján saját gyűjtés)

A közüzemi nagykereskedő azért szereplője a szabad piacnak, mert a közüzemi nagykereskedő a közüzem által nem igényelt kapacitásokat eladhatja, sőt el kell adnia a kereskedőknek a szabad piacra. Az MVM kapacitás aukció, az MVM-piactér és tender hirdetés módszerével értékesítette többlet lekötött kapacitásait.

Az MVM-piactéren 2003. februártól 2004. áprilisig 404 darab ajánlattétel és 145 db eredményes licit volt. Az összes felajánlott energia 2334 GWh volt, míg a megkötött szerződésekhez kapcsolódó energia 409 GWh (17,5 %). Az MVM által kezdeményezett MVM-piactér internetes aukciós portálon a meghirdetett aukciókat a kereskedő vállalkozások figyelemmel kísérik. Az eddigi tapasztalatok azt mutatják, hogy ezen csak kisebb mennyiségek, és rövid időtartamú ajánlatok jelennek meg. Egyes vélemények szerint a MVM-piactéren a likviditás gyakorlatilag nem éri el egy minimálisan szervezett piaccal szemben támasztott elvárásokat. Főleg a „kisebb” vállalkozások reményei szerint az MVM-piactér forgalma, valamint az eladásra kínált termékek változatossága a szabadpiac forgalmával növekedni fog. A kereskedelmi vállalatok véleménye szerint az MVM-piactér csak ad hoc spot jellegű tranzakciókra alkalmas, mely iránt a piaci bizalom rendkívül alacsony. A jelentés-tervezet 2005. december 22.-ét követő nyílt vitája során az MVM Rt. úgy nyilatkozott, hogy a piactér nemcsak spot-ügyleteket kezel, forgalma folyamatosan növekszik, működőképessége függ a piac általános állapotától.

A közüzemi nagykereskedő által megtartandó kapacitás-aukció szabályait kormányrendelet⁶¹ rögzíti. Az aukció az MVM által elkészített Árverési Szabályzat szerint zajlik. Az MVM a MEH szakértőivel folytatott rendszeres konzultációk során dolgozta ki az árverési szabályzatot, amit a MEH jóvá is hagyott. A MEH jóváhagyása nélkül az árverést nem lehet tartani, és az ilyen árverési értékesítésre való tekintettel nem lehet átállási költség megtérítése iránti igényt érvényesíteni. A MEH jóváhagyása szükséges ahhoz is, hogy milyen termékek kerülnek az aukcióra. A termékeket az aukción egy virtuális erőműből ajánlja

⁶¹ lásd a 183/2003. (VIII.23.) sz. Kormányrendeletet

fel a közüzemi nagykereskedő, és a MEH jóváhagyásával kerül meghatározásra az erőműi portfólió összetétele is.

Az MVM – a felmért szűk másfél éves gyakorlat alapján - félévente szervez *aukciót*. Az MVM mint közüzemi nagykereskedő hosszabb távú energia eladására *2003 júniusában, decemberében és 2004 júniusában* bonyolított le energia aukciót. Az aukciókon menetrendes és zsinór termékek kerültek meghirdetésre és értékesítésre. A szállítási időtartam mindkét aukción fél év volt, ezzel a tipikusan egy naptári évben gondolkodó feljogosított fogyasztók ellátásának bebiztosítása ezen önálló termékkel nem volt lehetséges. Felmerül a kérdés, a fogyasztók gondolkodásában nem szükséges-e változás? Az alábbi **20. táblázat** mutatja az aukciók eredményét.

20. táblázat

Az MVM Rt. kapacitás-aukciók adatai

Kapacitás aukció 2003. második félévre – az aukció időpontja 2003.06. 23.		
TERMÉK	Eladott mennyiség (MWh)	Eladási ár* (Ft/kWh)
Menetrend: teljes heti zsinór (hétfő-vasárnap, 00:00 – 24:00 h)		
Kötés 1	260 603	8,100
Kötés 2	114 842	7,838
2003 II. félévre összesen	375 445	8,020
Kapacitás aukció 2004. első félévére – az aukció időpontja 2003.12.09.		
TERMÉK	Eladott mennyiség (MWh)	Eladási ár (Ft/kWh)
Menetrend: teljes heti zsinór (hétfő-vasárnap, 00:00 – 24:00 h) Menetrend: hétfő-péntek éjszaka 00:00 – 06:00 h és 22:00-24:00, És szombat-vasárnap és ünnepnap zsinór (00:00-24:00 h)		
Kötés 1	58 775	6,704
Kötés 2	199 835	5,250
Összesen	258 610	5,580
2004. első félév összesen	498 795	-
Kapacitás aukció 2004. második félévre – az aukció időpontja 2004. június 17.		
TERMÉK	Eladott mennyiség (MWh)	Eladási ár (Ft/kWh)
Zsinórtermék		
(hétfő – vasárnap, 00:00 – 24.00 h)	132 510	8,40
Völgyidőszaki termék összesen	420 660	3,477
Ebből: hétfő-péntek, 00:00 – 06:00 h, 22:00 – 24:00 h)	(257 070)	(3,000)
Szombat – vasárnap és ünnepnap 00:00 – 24:00 h)	(163 590)	(4,227)
2004. II. félév összesen	553 170	-

*ÁFA nélkül

(Forrás: Villamosenergia Statisztikai Évkönyv. 2003,102. o., és 2004. 103. o.)

A táblázatból megállapítható, hogy 2003-ban az első aukción 85,7 MW kapacitás zsinórterhelés kelt el. (Ezt hat szereplő szerezte meg.) Az ár az akkor aktuális német piaci árszintnek megfelelő volt. A második aukción – 2004. I. félévére - 54,8 MW, illetve 107 MW kapacitás kelt el a táblázat szerinti villamosenergiából. (Ugyanez 2004. II. félévére 30 MW és 362 MW). Kereskedők észrevételezték, hogy a második aukción célzatosan megváltoztatott értékesítési allokációs elvek miatt a kisebb ügyfélportfólióval rendelkezők gyakorlatilag esélytelenek voltak. 2003-ban, amikor a versenypiac már

mintegy 650-700 MW méretű volt és ez a kapacitás a közüzemi nagykereskedő portfóliójában egyértelműen többletet jelentett, még mindig kis mennyiségű hazai kapacitást vitt az MVM aukcióra, ezzel korlátozva a versenypiac növekedését. (2004-ben a versenypiac mérete 602-937 MW méretű volt.) Észrevételezték továbbá, hogy nem standard termékek kerültek meghirdetésre és a karakterisztika is változhatott az aukció során. Viszont a kialakult 8,1 Ft/kWh energiadíjat a piac szereplői jó beszerzési árának minősítették. A jelentés-tervezet 2005. december 22.-ét követő nyílt vitájában az MVM úgy nyilatkozott, hogy standard termékeket hirdettek meg. Egyidejűleg rendelkezésre bocsátotta a **20/A. táblázatot**, amelyben a kapacitás aukciók adatai kerültek rögzítésre.

20/A. táblázat
Az MVM Rt. által lebonyolított villamosenergia kapacitás aukciók adatai 2003-2005.

Aukció időpontja	Időszak	Termék	Eladott kapacitás MW	Eladott energia MWh	Átlagár Ft/kWh
2003.06.23.	2003.07-01.-12.31.	zsinór	85	375 445	8,019
2003.12.09.	2004.01.01.-06.30.	völgy	100	258 610	5,580
		zsinór	55	240 185	9,450
2004.06.17.	2004.07.01.-12.31.	völgy	180	420 660	3,477
		zsinór	30	132 510	8,400
2004.12.09.	2005.01.01.-06.30.	völgy	180	418 860	4,540
		zsinór	60	260 580	8,320
2005.06.10.	2005.07.01.-12.31.	völgy I.	70	164 710	4,500
		völgy II.	120	282 360	4,700
		zsinór	15	66 255	8,500
2005.07.21.	2005.08.01.-12.31.	zsinór	70	257 110	9,300
		csúcs	54	132 192	10,422
2005.11.09.	2006.01.-12.31.	kap.jog.	3	26 280	13,001
		völgy	110	520 000	6,018
		zsinór	185	1 620 600	9,742
		csúcs	110	642 400	11,759

(Forrás: Magyar Villamos Művek Zrt.)

A **21. táblázat** Európában is feltünteti a kapacitásaukciók áradatait.

21. táblázat.

Az MVM erőműi kapacitás aukciók tényei és számadatai

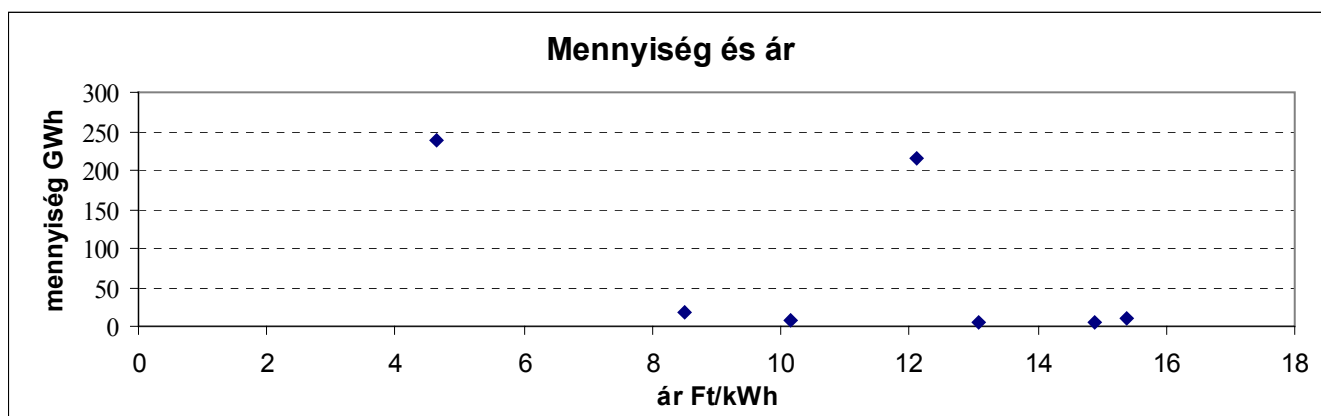
Erőműi kapacitás aukciók eredményei (2003. január – 2004. július)				
Alapterhelés		Első aukció 2003. június	Második aukció 2003. dec.	Harmadik aukció 2004. június
Egy látszólagos erőmű kapacitása	MW	85	55	30
Energia	GWh	375	240	133
Költség / ár				
A termék beszerzési költsége (a HTM-es árakon alapul)	EUR/MWh	70,03	62,67	53,11
Eladási ár az aukción	EUR/MWh	30,86	35,25	33,10
Csúcsidőn kívüli termék				
Egy látszólagos erőmű kapacitása	MW	-	110	180
Energia	GWh	-	259	421
Költség / ár				
A termék beszerzési költsége (a HTM-es árakon alapul)	EUR/MWh	-	52,82	51,93
Eladási ár az aukción	EUR/MWh	-	20,81	12,97

(Forrás: Pénzügyminisztérium: Válaszok az EU Verseny Főigazgatóság 2004.április 29-én kelt, az átállási költségek kompenzációjával kapcsolatos kérdéseire c. dokumentum)

2003-ban hat termelő vállalat négy erőműve adott el kereskedelmi vállalkozásnak villamosenergiát (lásd a **19. táblázatot**). Az alábbi **10. ábra** kereskedő – erőmű párosításban tartalmazza a szerződések átlagárát és az összes mennyiséget. Az ábra adataiból láthatóan a szerződött mennyiségek alacsonyak és az árak jelentős szóródást mutatnak, nyilván azért is, mert más termékről van szó (éjszakai, zsinór, csúcs). A kereskedők számításai szerint az átlagos beszerzési ár 8,48 Ft/kWh volt a hazai erőművektől.

10. ábra

A kereskedők hazai erőművekkel kötött ügyleteinek átlagárai illetve a megvásárolt villamosenergia mennyiség 2003-ban

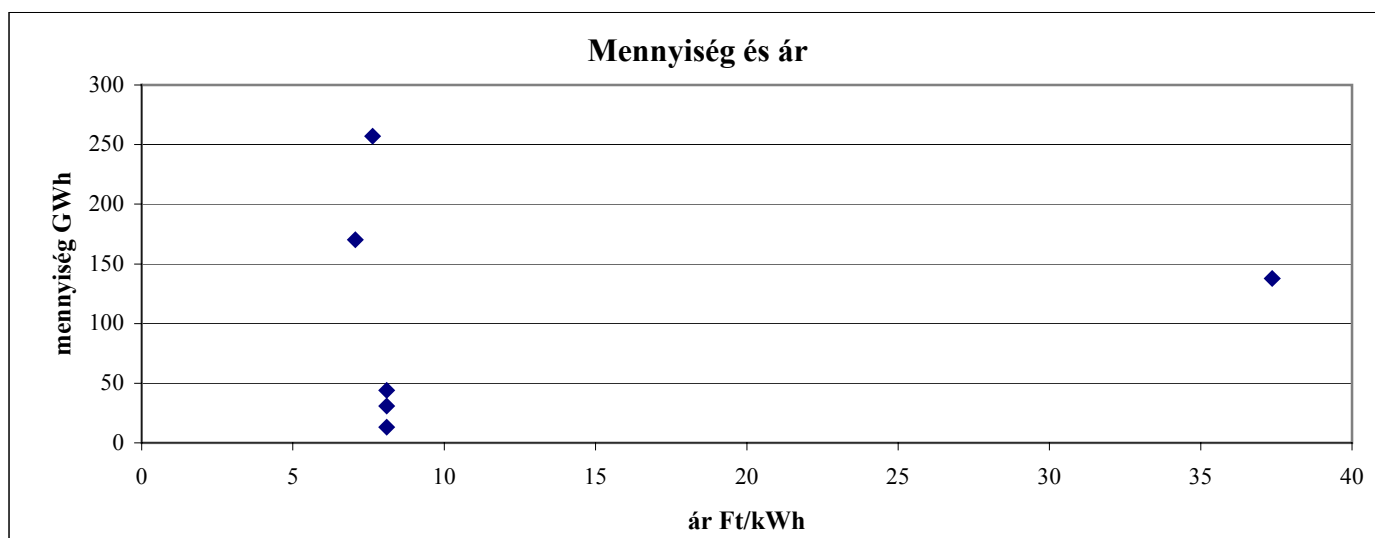

(Forrás: Az ágazati vizsgálatban benyújtott adatszolgáltatás alapján összeállítva)

Az MVM hat kereskedelmi vállalkozás számára értékesített energiát az alábbi mennyiségi és ár kondíciókkal. Az **11. ábrán** látható, hogy a kötött mennyiség alacsony és az árak egy szinten – 7,50-8,50 Ft/kWh sávban - mozognak egy kiugró árú vásárlás kivételével (38-39 Ft/kWh közötti ár).

11. ábra

Az MVM egy-egy kereskedőnek történő értékesítései során alkalmazott árainak éves átlaga, illetve az eladott mennyiség 2003-ban

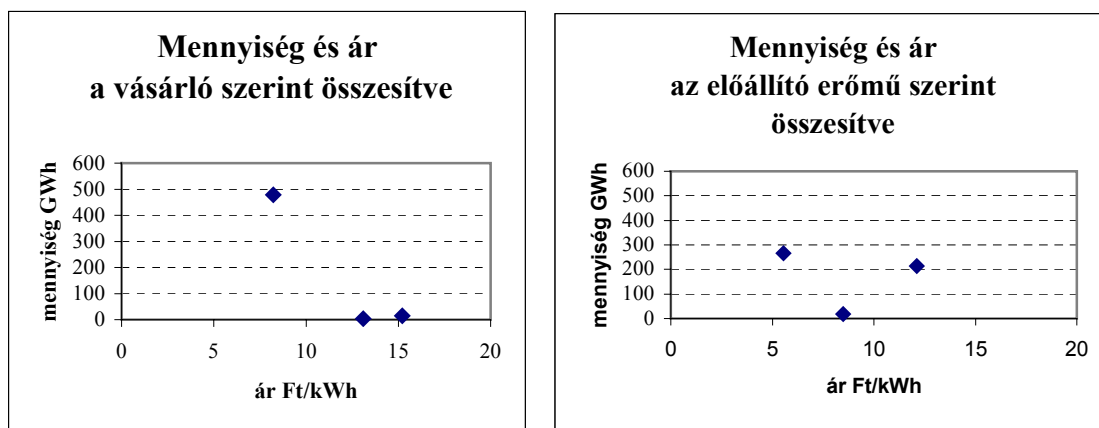

(Forrás: Az ágazati vizsgálatban nyújtott adatszolgáltatás alapján saját számítás)

Egyéb magyarországi mérlegkörrel rendelkező kereskedőtől való energia beszerzés csak rövidebb távon jöhet szóba, mivel azon kereskedők, amelyek energiával rendelkeznek vagy maguk is direkt módon érdekeltek feljogosított fogyasztói portfólió összeállításában, vagy a rövidebb távú piacok magasabb árában bízva havi energia eladásában érdekeltek.

12. ábra

Kereskedelmi vállalkozások magyar erőművektől származó villamosenergia vásárlásainak összesítője és a magyar erőművek magyar kereskedelmi vállalkozások felé történő villamosenergia értékesítésének adatai 2003-ban

(Forrás: Az ágazati vizsgálatban nyújtott adatszolgáltatás alapján saját gyűjtés, számított átlagárak.)

Amint azt már szintén említettük korábban, a termelőknek igazi versenyt 2003-ban az import jelentett, illetve jelentett volna. Az igényelthez képest szűk határkeresztező kapacitás és ebből is a közüzem részére lekötött kapacitások miatt nem állt rendelkezésre igény szerinti villamosenergia importból a feljogosított fogyasztók részére. A 19. táblázat mutatja, hogy mely erőművek adtak el szabadpiacra villamosenergiát 2003-ban. E táblázat adatait figyelembe véve az erőművek kereskedőknek és feljogosított fogyasztóknak az országos fogyasztás 2 %-át, míg a feljogosított fogyasztók összes felhasználásának 4,1 %-át adták el.

A kereskedelmi vállalkozások számos esetben egymásnak is értékesítettek villamosenergiát. A **22. táblázatban** lévő beszerzési forráscsoportoktól napi-/heti-/havi zsinór, napi-/heti-/havi csúcsidei, napi-/heti-/havi csúcsidőn kívüli és napi menetrendes termékek kerültek beszerzésre.

22. táblázat

Termelő-kereskedő, kereskedő-kereskedő, villamosenergia értékesítések 2003-ban

<i>Vásároló</i>	E.ON	MVM P	System	Entrade	MÁSZ	ATEL	D-Energia
<i>Eladó termelők</i>							
AES Borsodi Hőerőmű	X	X		X	X		
AES Tiszapalkonyai Hőerőmű	X	X					
Debreceni KCE Kft	X						
Dunamenti Erőmű Rt	X						
<i>Eladó kereskedők</i>							

0ATEL Kft	X	X		X	X		
D-Energia Kft.	X	X		X	X		
Entrade Kft	X	X			X	X	X
E.ON Kft		X		X	X	X	X
MÁSZ Kft	X	X		X			
MVM Partner	X			X	X		X
MVM Rt	X	X		X	X		X
System Consulting Rt	X	X		X			
Import	X	X	X		X	X	

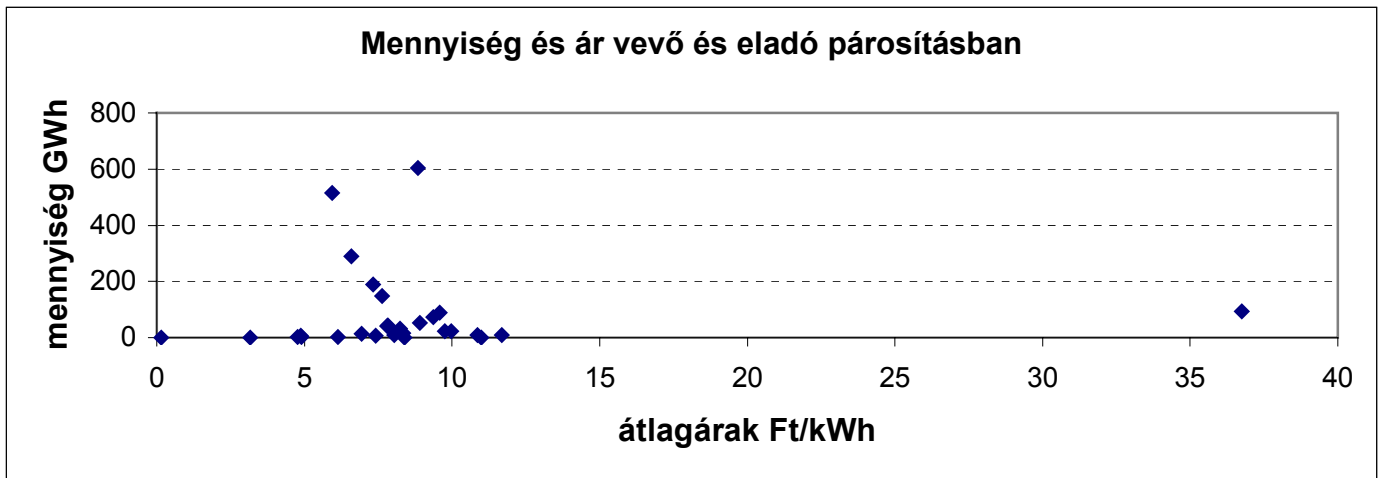
(Forrás: A vállalkozások adatközlései az ágazati vizsgálat során.)

A GVH kapott információt arról, hogy a korábbi monopol helyzetű nagykereskedő bizonyos termelői szerződést átadott a piacnyitáskor megalakult szabadkereskedelmi cégének, amely cég valószínűsíthetően nem került hátrányosabb helyzetbe azoknál a kereskedőknél, akiknek cégcsoporton belül áll rendelkezésre villamosenergia. Informáltak minket a kereskedők arról is, hogy szervezett piac és elegendő versenyképes szabad energia hiányában a szokásosnál szorosabb együttműködést kell kialakítaniuk, hogy portfóliójukat így tegyék versenyképessé. Fontos üzenetet hordoz nyilatkozatuk. A **22. táblázat** tartalmaz információkat az egymás közötti forgalomra vonatkozóan. *Nem biztos, hogy ez a fajta együttműködés minden tekintetben szerencsés a verseny erősítése és erősödése szempontjából.*

A kereskedelmi vállalkozások egymás közötti értékesítési ügyletei 28 párosítási kombinációban kötöttek meg. A 28 párosítás mennyiség és átlag ár adatait az alábbi **13. ábra** tartalmazza.

13. ábra

Az egyes kereskedő-kereskedő ügyletek átlagár és mennyiségi adatai 2003-ban

(Forrás: A vállalkozások adatközlései az ágazati vizsgálat során.)

A kereskedelmi vállalkozások közül hét vállalkozás értékesített hat kereskedelmi vállalkozásnak energiát. A diagramból láthatóan az árak 5 és 11 Ft/kWh között helyezkednek el, csak egy kirívóan magas ár került megadásra.

A kereskedők közül 2003-ban csak 7 vállalkozás tudott aktív tevékenységet kifejtetni, jellemzően azok, amelyek tulajdonosai már korábban is jelen voltak a piacon. A kereskedők főszabályként a teljes értékláncban többnyire jelen vannak, azaz a tulajdonosi vertikumok a termeléstől a végfogyasztókig eljutnak. Kereskedelem szervezési technikák alkalmazásával létrehozható olyan körülmény, amelynek révén csökkenhetnek a fogyasztók költségei. Nyilvánvaló, hogy az egy időben megjelenő kisebb keresletek összegzése, és a jobb fajlagos mutatóval rendelkező erőműből való kielégítése tetemes előnyöket biztosíthat a fogyasztóknak.

A közszolgáltatás szabad piactól való elválasztása több szempontból is kritikus eleme a verseny lehetőségének, ám a piacnyitás kezdeti szakaszában ez nem volt annyira aggályos, mint a közüzemi nagykereskedő esetén, hiszen a szolgáltatók nem rendelkeztek olyan kínálati portfólióval, ami alapján a szabad piacon meghatározó módon is megjelenhettek volna. Mindazonáltal a tőlük szabadpiacra kilépő fogyasztók vásárlási szokásait ők ismerték a legjobban, ezért nyilvánvaló, hogy szabadpiaci kereskedőjük is előnnyel indulhatott kezdetben.

A piac szereplői kezdetben a fogyasztók minimális kilépésével számoltak. A piacnyitás a fogyasztók részéről is intenzív magatartást váltott ki. *Az előzetes terveket jóval meghaladta a tényleges értékesítés nagysága. A fogyasztók nem várt ütemben váltottak piacot. 2003 augusztusára 69 fogyasztónak sikerült szabadpiaci szerződés alapján megszervezni villamosenergia ellátását. 2003 végén pedig közel 100 ügyféllel álltak szerződéses kapcsolatban a sikeres üzletkötők. Általában a legnagyobb fogyasztók csatlakoztak a kilépők köréhez. A 23. táblázat tartalmaz további információkat a feljogosított fogyasztók szabad piacra lépéséről.*

23. táblázat

A feljogosított fogyasztók szabadpiacra lépése 2003-ban, 2004-ben és piaci részesedésének alakulása

Megnevezés	Piacon szereplő feljogosított fogyasztók									
	száma		villamosenergia forgalma		villamosenergia forgalmának részaránya az összes fogyasztásból		teljesítményigénye		teljesítményigényének részaránya a rendszerterhelésből	
	(db)		(GWh)		(%)		(MW)		(%)	
	2003	2004	2003	2004	2003	2004	2003	2004	2003	2004
Január	0	88	0	399	0,0	1,2	0	536	0,0	
Február	+2=2	88	38	398	1,5	1,2	56	592	1,3	
Március	+3=5	88	145	467	5,4	1,3	195	628	4,7	
Április	+2=7	90	176	496	7,2	1,4	244	689	6,3	
Május	+15=22	90	235	587	9,7	1,7	315	789	8,5	
Június	+0=22	105	249	588	10,3	1,7	346	817	8,9	
Július	+0=22	113	437	638	17,5	1,8	587	857	15,2	
Augusztus	+47=69	122	464	655	18,3	1,9	624	880	15,9	
Szeptember	+4=73	123	461	686	18,7	2,0	639	953	16,2	
Október	+2=75	187	470	693	18,0	2,0	631	931	15,3	
November	+1=76	187	497	687	18,6	2,0	690	954	16,2	
December	+12=88	187	485	644	17,9	1,8	651	866	15,6	
Összesen (az év végén)	88	187	3656	6939	10,6	19,97	415	792	10,2	

2003-ban a magyarországi nettó (erőműi önfogyasztás és hálózati veszteség nélküli) energia fogyasztás 34 330 GWh volt (lásd 11.táblázat), aminek a 3 656 GWh-s szabadpiaci részaránya a 10,6 %-át teszi ki. 2004-ben a szabad piacon forgalmazott energia az összfogyasztás 19,97 %-át tette ki 6 939: 34 742 = 19,97).

(Forrás: Villamosenergia Statisztikai Évkönyv. 2003, 109. o., 2004 kézirat és saját számítás)

2004. július 1-től minden nem háztartási fogyasztó feljogosítottá vált, aminek eredményeként mindenki a versenypiac további bővülését feltételezte. A tények azonban nem igazolták az optimizmust. Ennek hátterében az alábbi tényezők álltak:

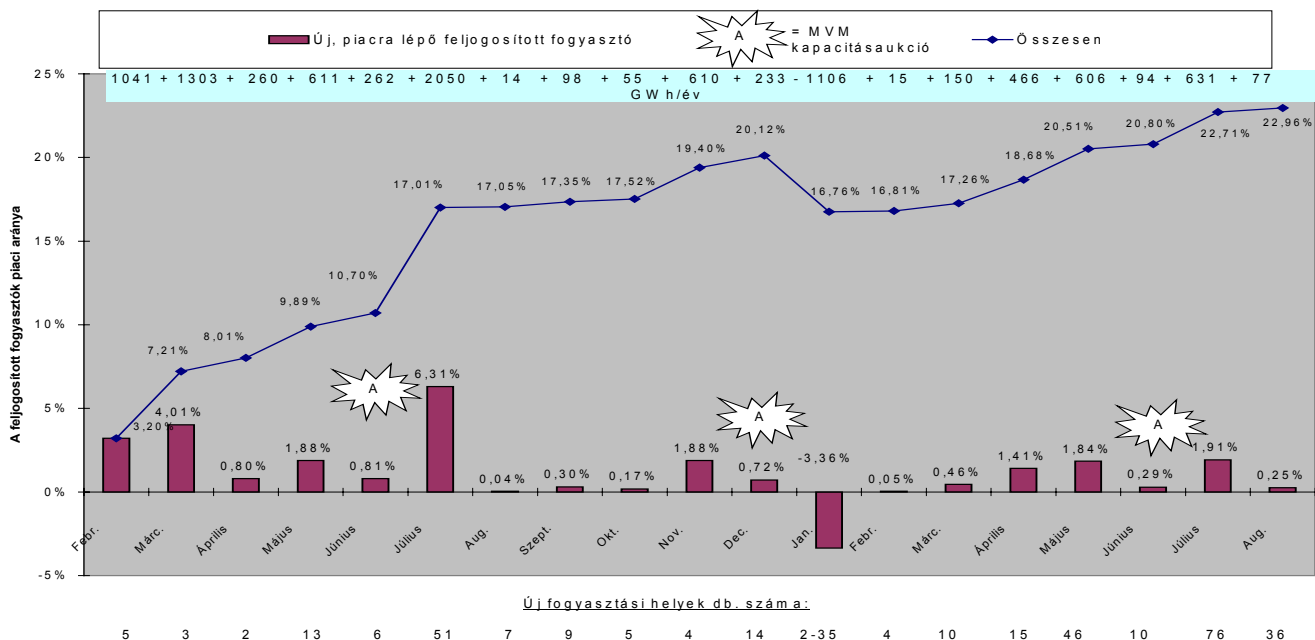
- A likvid piac hiánya: paksi 2-es blokk nem került üzembe helyezésre (470 MW; akkor még nem történt meg a román/szerb metszék szinkronizálása az UCTE-hez (500-600 MW import kapacitás) (Ez azóta már megtörtént.)

- A piaci árak kedvezőtlen alakulása: a határkeresztező kapacitás díjak az éves aukciós díjak kivételével 300-400 %-kal emelkedtek; a németországi zsinóráram árak emelkedtek, a hazai árak az import árakhoz igazodtak, gázár és általában az infláció nőtt.

- A közüzemi tarifa belső struktúrájának átrendeződése: a közüzemi díjak változatlanul hagyása mellett a rendszerhasználati díjak növekedésével a közüzemi piac olcsóbbá vált. Ebből kifolyólag a 2003. év végén újrakötendő szerződésekben már nem tudtak a kereskedők olyan versenyképes árakat kínálni, mint korábban, melynek eredményeként több ügyfél is a kereskedőváltás mellett döntött, illetve visszatért a közüzemi piacra. Ezt a folyamatot mutatja a **14. ábra** diagramja.

14. ábra

A villamosenergia piac feljogosított fogyasztóinak piacra lépése 2003-ban és 2004-ben

(Forrás: Magyar Energia Hivatal)

Az energiakereskedő vállalkozások jellemzően egyedi teljes ellátás alapú szerződésekre tettek ajánlatot a potenciális ügyfelek felé. Az ügyfelek részéről több kérdés jelentkezett az elosztói engedélyesekkel szükséges szerződéskötéssel kapcsolatban. A nagyobb kereskedő vállalkozások információadási szolgáltatással, tanácsadással segítették a potenciális fogyasztókat a piacra lépéshez szükséges tevékenységükben, pl. hogyan történik a feljogosítási nyilvántartásba vétel eljárása, milyen szerződéseket kell az elosztóval megkötni, stb. A kisebb energetikai szakmai háttérrel rendelkező vállalkozások nem vállalkoztak az ügyfelek segítségére problémáik megoldásában.

A fokozatosan növekvő fogyasztói megkeresésre egyes kereskedők kénytelenek voltak elutasító választ adni a versenypiacon a kereskedők számára hozzáférhető és versenyképes árú villamosenergia források hiányában (hazai és import/határkeresztező kapacitás). A 2004. évre vonatkozó ajánlatkérések megválaszolásában, az év utolsó 2-3 hónapjában jelentős és szinte leküzdhetetlen akadályt jelentett a kereskedők számára a MAVIR által szabályszerűen, de a piacon jelentős bizonytalanságot és így zavart keltve, rendkívül későn megtartott határkeresztező kapacitásaukció, amely eredményének kihirdetésére a több fogyasztó által kezdeményezett MEH vizsgálat okán még később került sor. Az eredmények ismeretének hiányában kénytelenek voltak minden ajánlatkérőtől a fenti okokra való hivatkozással türelmet, illetve az ajánlat adási határidő kitolását kérni.

Egyedi esetekben az ügyfelek jelezték, hogy a közüzemi piacokhoz képest felkínált megtakarítási lehetőség nem elégséges mértéke, vagy a menetrendkészítésből adódó többlet munkaterhelés vagy belső objektív és szubjektív okok miatt (például a számukra fel nem mérhető kockázatok és/vagy a versenypiaci működési modell vélt/valós bonyolultsága miatt) nem kívánnak jelenleg a közüzemi szerződésükből kilépni. A kereskedői elutasítások esetében megfogalmazott okok jellemzően az árszint és a kockázat mértéke. Például, a megkeresett feljogosított fogyasztó alacsonyabb árban tudott megegyezni valamely más kereskedővel, vagy az ajánlottnál magasabb árú ajánlatot választott a feljogosított fogyasztó, mert jobban bízott a másik ajánlattevő cég márkanevében. Néhány esetben a kereskedő által ajánlott szolgáltatás jellege volt az ok (teljes ellátást a kereskedő nem tudott vállalni) vagy egyszerűen meggondolta magát, és mégis maradt a közüzemben. Azokban az esetekben, amikor az ajánlat alapján a megtakarítási potenciál nagyobb volt, mint 5 %, a fogyasztó fontolóra vette a versenypiaci energiavásárlás lehetőségét. A szabad villamosenergia piacra elsőként kilépők a közüzemi árhoz képest 5-35 %-kal olcsóbb⁶², főleg zsinór típusú energiát kerestek, amely energia a magyar termelői piacon szabadforgalomban nem volt 2003-ban, és ma sincsen.

A **24. táblázat** mutatja a kereskedők értékesítését célcsoportok szerint. A táblázat azt mutatja, hogy a kereskedő vállalkozások közül az ATEL Kft és a System Rt a „kereskedők kereskedője”-ként működött a piacon. Az Electrabel Kft is ennek a tevékenységnek a folytatását tűzte ki célul. A **15.** és a **16. ábra** diagramjai segítségével mutatjuk be a kereskedők célcsoportok szerinti értékesítési arányait mennyiségben és értékben.

24. táblázat

Kereskedők értékesítése értékesítési célcsoportok szerint

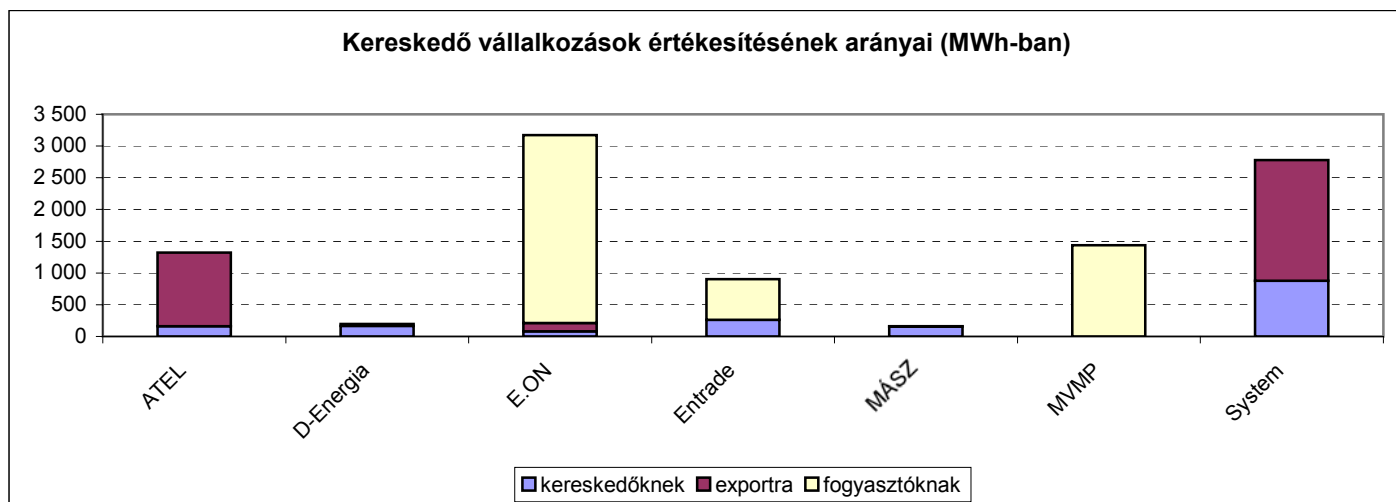
Célcsoport \ Kereskedő	E.ON	MVMP	System	Entrade	MÁSZ	ATEL	D-Energia
Export	X		X			X	
Közüzemi nagykereskedő	X	X		X			
Kereskedelmi engedélyes	X	X	X	X	X	X	X
Feljogosított fogyasztó	X	X		X	X		X

(Forrás: A vállalkozások adatközlései az ágazati vizsgálat során.)

⁶² Előfordult ugyanakkor olyan szerződés is, amelyben a kereskedő 1 %-kal alacsonyabb árat ajánlott a mindenkori közüzemi árhoz képest.

15. ábra

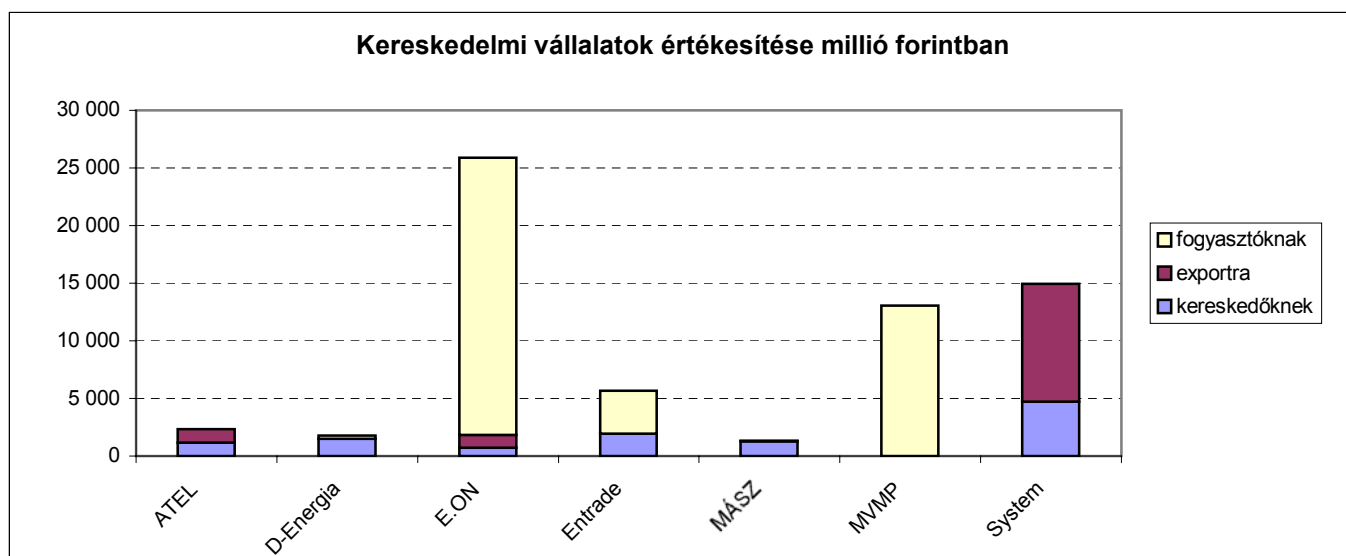
A kereskedők értékesítése célcsoportok szerint (mennyiségben) 2003-ban

Megjegyzés: a kereskedőknek történő értékesítés tartalmazza a közüzemi nagykereskedőt is.
(Forrás: Az ágazati vizsgálatban kapott adatok alapján saját feldolgozás)

16. ábra

A kereskedők értékesítése célcsoportok szerint (értékben) 2003-ban

Megjegyzés: a kereskedőknek történő értékesítés tartalmazza a közüzemi nagykereskedőt is.
(Forrás: Az ágazati vizsgálatban kapott adatok alapján saját feldolgozás)

Érdekes, hogy a System Consulting évi mintegy 10 milliárd forint értékben tranzitált, azaz a legolcsóbb ukrán áram mintegy 70%-át kiviszi az országból.

A legkedvezőbb célcsoport természetes jelleggel alakul ki, vagyis ahol a legnagyobb kereslet kínálkozott, ott próbáltak megfelelő versenyképes termékek és szolgáltatások felkínálásával eredményt elérni. Ez a célcsoport a feljogosított fogyasztók csoportján belül a nagyfogyasztói szegmens azon része, amely megfelelő energiamenedzsmenttel rendelkezik. Az adott ajánlat kapcsán referenciaként a közüzemi árból levezethető versenypiaci energia ár, és a vélhetően legjobb áron beszerezhető energia beszerzési költsége szolgált.

A fogyasztók a vállalukozási stratégiájuk kialakításakor az energiaellátás biztonságosságát, az ellátás minőségét, illetve a költségcsökkentés lehetőségét és a költségek kiszámíthatóságát, tervezhetőségét emelték ki. A fogyasztók a kereskedők kiválasztása során az alábbi szempontokat vették figyelembe: a tevékenységhez szükséges jogszabályi feltételek teljesülése, a referenciák értékelése, a beszállító piaci helyzete, stabilitása, kockázati tényezői. Mivel a kereskedőnek nincs ellátási kötelezettsége, *a fogyasztók a kereskedők közötti legfőbb különbségnek a biztosítékrendszert tartják.* Az ellátás biztonsága szempontjából, amennyiben kellően nagy háttérrel rendelkező kereskedővel szerződik a fogyasztó, nincsen érdemi különbség. A kereskedő és a fogyasztó közötti kapcsolatfelvétel meghatározó tényezője tehát a vállalkozások piaci „súlya”, ismertsége. A jelentős energia háttérrel rendelkező kereskedőket sok fogyasztó kereste meg, míg a kisebb, jelenleg kevésbé ismert kereskedő vállalkozásoknak maguknak kellett a fogyasztóknál jelentkezni. Hasonlóan, a jelentős fogyasztókat szinte minden kereskedő megkereste ajánlatával, a kisebb felhasználóknak maguknak kellett a kereskedőket megkeresniük. A villamosenergia kereskedők által a fogyasztók részére küldött legtöbb megkeresésre érkezett válasz, 100 megkeresésből azonban csak 1/3 végződött szerződéskötéssel.

A feljogosított fogyasztók egy része versenyeztette potenciális szállítóját. Tendert írt ki, például a Dunaferr Rt., Dunapack Rt., Duna-Dráva Cement Rt., General Electric Rt., Alcoa Kőfém Kft., OPEL Wallis, MOL Rt., MAL Rt.

A kereskedelmi vállalkozások úgy nyilatkoztak, hogy a megkötött szerződéseik főbb tartalmi elemei a MEH által jóváhagyott Kereskedő Üzletszabályzat mellékletét képező Energia Szállítási Szerződéssel azonosak.

A partnerkockázatok kivédésére mind eladási, mind beszerzési oldalon minden szerződéskötést megelőzően kockázatelemzés készül a szerződő félről, amely elemzésben a kérdéses partner által képviselt kockázatokról, hitellimitekről és a célszerű pénzügyi biztosítékokról van szó. Az üzleti kockázatok kezelését elsősorban a szerződésbe beépített garanciákkal próbálják lefedni. A magyar termelői beszerzési lehetőségek korlátozottsága miatt az import szállítások kerültek előtérbe. A külföldi termelői háttérrel rendelkező kereskedőcégek esetében a partner és teljesítési kockázatok alacsony szintje miatt az árszint volt a meghatározó optimalizálási tényező a beszerzési költség számításokban. Második addicionális költségtényező a megszerzett határkeresztező kapacitásjog ára. Az MVM villamosenergia aukció keretében értékesítette szabad kapacitásait, tehát ott nem kellett más költségtényezővel számolni. Az import beszerzési ügyletek jellemzően euróban kötöttek (ugyanis a kereskedők többsége az eurót preferálja), ugyanakkor a fogyasztói oldalon túlnyomórészt forintban keletkeztek a bevételek; e tényezők miatt a forint euróhoz viszonyított árfolyamkockázata tekinthető egy további lényeges költségtényezőnek. Összefoglalva tehát, a 2003. üzleti évben a túlnyomórészt a saját külföldi termelőktől és a közüzemi nagykereskedőtől történő beszerzések esetében, az alacsony kockázati kitettség miatt, elsősorban a várható beszerzési ár és kapcsolódó kapacitáslekötési díjtételek, valamint a devizaárfolyam-változás voltak a teljes beszerzési költség számításokban leginkább figyelembevett költségtényezők.

A VET 46. § (5) bekezdése, mely 2004 május 1-ig - Magyarország EU-hoz való csatlakozása napjáig - volt hatályban, előírta, hogy a feljogosított fogyasztók kötelesek legalább az éves fogyasztásuk felét hazai

termelésből beszerezni. A Magyar Energia Hivatal állásfoglalásaival segítette ennek a szabálynak a zökkenőmentes megvalósulását a versenypiac kialakulása érdekében.

A piaci szereplők viszonylag csekély száma, az értékesítési portfóliók bonyolult profilszerkezete, a *szervezett piac hiánya miatt* a kereskedelmi partnerek belföldön többé-kevésbé egymásra vannak utalva az azonnali vagy másnapi ügyleteknél. *Számos jogszabályértelmezési probléma is felmerült* a konkrét üzletkötések menetében, amely egyformán érintette a piaci szereplőket. Ez oda vezetett, hogy a közös érdekek érvényesítésére és piaci együttműködésre törekedve 2003. decemberében nyolc kereskedő cég megalapította a *Magyar Villamosenergia-kereskedők Egyesületét*. A kereskedők szerint a várakozásokhoz képest jelentős mértékű verseny alakult ki a feljogosított fogyasztók versenypiaci ellátásáért. A piacnyitás kezdetén természetes, hogy nehézségek támadnak a piaci folyamatok kialakulásával kapcsolatosan, az iparág folyamatosan tanulja az új feltételek közötti kereskedést. Az ügyfelek piacnyitásra történő gyors reakciója egyrészt meglepő volt, hiszen a szabályzatok bizonytalansága okán lassabb reakciókat vártak, ugyanakkor természetes is volt, hiszen az érintett fogyasztók költségszerkezetében az energia aránya meghatározó, ezért a megtakarítás lehetősége számukra kompenzál(hat)ta a bizonytalanságot). A részleges piacnyitás lehetőséget biztosított az átmenetre, a szabadpiaci villamosenergia kereskedelem kockázataira való felkészülésre.

A vizsgálatot követő időszakban került sor a piacnyitás következő fordulójára. A második feljogosítási lépcső 2004. július 1-i hatálybalépése megduplázta a szabad piac potenciális méretét és az érintett fogyasztók száma igen magas (400.000 feletti) lett. Tényleges versenypiacra lépésük az érvényben lévő szabályozási előírások közepette attól függ, hogy lesz-e számukra elegendő, a közüzemi árnál olcsóbb szabad energia. Ugyanakkor *a kereskedők jelezték azt is, hogy lényegesen több fogyasztó ellátására való felkészüléshez további kereskedelemszervezési intézkedéseket kell tenniük*, úgymint termékfejlesztés (például profilos fogyasztók), a számlázási rendszerek felkészítése nagy mennyiségű fogyasztói adatok kezelésére, egyéb informatikai fejlesztések (például adatbázis-kezelő rendszerek továbbfejlesztése), megfelelő értékesítési csatornák kialakítása (többek között például ügyfélszolgálati irodák), a fogyasztók tájékoztatásának kiépítése.

A szabad piacon való megjelenés és jelenlét adminisztratív költségekkel is jár. A közüzemben lévő vállalkozások zöme csak egy (néhányan kettő), mégpedig ellátás alapú és viszonylag egyszerű szerződést köt a szolgáltatóval rendszerint egy évre. Az ellátásbiztonságról külön nem kell gondoskodnia, ezt megteszi helyette a szolgáltató. Egyszerű költségszámítást tesz lehetővé. Sok fogyasztónál nincs is külön energetikus erre a célra. *A szabadpiacon minimálisan három szerződést mindenképpen kötni kell:* egyet a kereskedővel, egyet a hálózati engedéllyessel, és ezen felül kötni kell még mérlegköri szerződést. A szerződések is bonyolultabbá váltak, mert külön kell rendelkezni az ellátásbiztonságról, a menetrendtől való eltérés kezeléséről, az árfolyamkockázatról stb. Korábban csak energetikusok foglalkoztak a beszerzéssel, szerződés kötéssel, most jogászok, felső vezetői, sőt igazgatósági tagok is jelentős időt fordítanak a beszerzés kedvezőbb feltételeinek elérésére.

A vizsgálat úgy érzékelt, hogy a fogyasztók esetében (természetesen ott, ahol nem dolgozik energetikus) a termék meghatározása és a piacr lépés kezdetben nagy nehézséget okoz. Sokan nem ismerik a lehetőségeiket sem minden részletében.

Megjelentek a piacon a tanácsadó cégek. Jelentős munkaerőt köt le a menetrend adás, a visszaellenőrzés és a kontrollálás is. A fogyasztóknak a szabad piacra való kilépés előtt rendszerint a vállalkozáson belül is jelentős technikai változtatásokat kellett végrehajtani, hogy mérhessék a fogyasztást és elősegítsék a pontos igénymeghatározást a menetrendadáshoz. A kereskedők szintén rugalmasak voltak, ellátásalapú

szerződést is kötöttek azzal a feltétellel, hogy menet közben a megadott nagyvonalú menetrendet a fogyasztó igénye szerint segítenek meghatározni. Egyes esetekben az áramszolgáltatók a rugalmas teljesítménydíjas elszámolási rendszert ajánlottak fel a fogyasztónak a korábbi teljesítménydíjas egyedi közüzemi szerződés helyett. Előfordult, hogy a módosítás - melynek lényege a nyári hónapokra vonatkozó teljesítmény lekötés rugalmas kezelése - feltételének a szolgáltató azt szabta, hogy amennyiben kilép a vállalkozás a szabad piacra, a kedvezményben nyert összeget vissza kell fizetnie a közüzemi szolgáltatónak. A verseny piac velejárója, hogy a fogyasztótól is nagyobb erőfeszítést követel meg, ha a verseny piac előnyeit a maga számára ki akarja használni. Úgy tűnik, hogy a szabad piacra kilépett fogyasztók pozitív tapasztalatainak terjedése igen jótékonyan hatott más, kezdetben tartózkodó fogyasztók aktivitására.

Ismét megemlítjük, hogy a jogszabályi anyag megtízszereződött. Ez nyilvánvalóan többletköltséget okoz nemcsak azoknál, akiknek e jogszabálytömeg megalkotása és karbantartása a feladata, de azoknál is, akiknek e szabályok szerint kell tevékenykedniük. Valószínűleg piacralépést hátráltató hatása is van annak, hogy a jogszabályok állandó változását a kisebb szervezetek nem képesek naprakészen követni. Ez a bizonytalanság is növeli.

A villamosenergia piacnyitás tehát önmagában többlet költséggel jár. De az új piaci szereplők megjelenése némi versenyszerű magatartásra is kényszeríti a piac már megszokott szereplőit. Az energiapiac beindulásának az árak tekintetében legalább akkora eredménnyel kell járnia, hogy a keletkező többletköltségre és mérhető megtakarításra is módot adjon.

A piacnyitás 2003. január 1-jei időpontját követő egy év alatt a gazdasági miniszter négyszer módosította a közüzemi villamos energia végfelhasználói árait, összesen 29,8 %-kal emelve a közüzemi piacon maradó fogyasztók felhasználási árait (amelynek 2003. évi kihatása - statisztikai átlagadatok alapján számolva - mintegy 60-70 milliárd forintra tehető). Ebből az áremelésből 13 %-ot az ÁFA kulcsok 12-ről 25 %-ra történő növelése okozott. A fennmaradó 16,8 %-os áremelés számításunk szerint kb. 40-45 milliárd forint többlet költséget rótt a közüzemi szektorban maradt áramfogyasztókra (ebből a háztartások közvetlen terhének a növekedése kb. 4 milliárd forint volt).

25. táblázat

Végfelhasználók villamosenergia-vásárlási átlagárai⁶³

(Ft/kWh)

Megnevezés	Közüzemi fogyasztók		Feljogosított fogyasztók	
	2003. év	2004. év	2003. év	2004. év
Elosztó hálózati díjak	5,82	6,39	3,76	2,50
Általános átviteli díj	0,60	0,68	0,54	0,69
Rendszerirányítási díj	0,69	0,71	0,73	0,70
Rendszerszintű szolgáltatások díja	0,70	1,06	0,59	1,06
Rendszerhasználati díjak összesen	7,81	8,83	5,69*	4,95*
Áramdíj	11,21	12,32	7,13	8,91
Összesen:	19,02	21,15	12,75	13,87

(Forrás: Magyar Energia Hivatal)

Megjegyzés: A jelentés nyilvános vitájában a MAVIR megjegyezte, hogy összehasonlításként az „azonos” fogyasztótípusba tartozó piacváltáshoz tartozó adatok relevánsak. Ezért jobb a nagykereskedelmi átlagárakat összevetni, ami a vizsgált időszakban a közüzemben ~12 Ft/kWh, a szabadpiacon ~8 Ft/kWh volt.

2004-ben a kereskedők ajánlataikat a közüzemi ár mínusz 2-4 %-ra árazták és a közüzemi árváltozásához próbálták kötni, később a 2-4 % 1-2 %-ra csökkent. Elvégeztünk egy számítást a szabadpiacra kilépett áram fogyasztók költségmegtakarítására vonatkozóan is. A számításhoz a szabadpiac 2003. évi fogyasztását (3904 GWh) vettük alapul, valamint a MEH statisztika által közölt átlagárakat⁶⁴ (közüzemi fogyasztók rendszerhasználati díja 7,81 Ft/kWh, áramdíja 11,21 Ft/kWh; feljogosított fogyasztóknál ugyanez 5,62 Ft/kWh és 7,13 Ft/kWh), amelyek 2003-ra adódtak. Figyelembe vettük, hogy a szabadpiac igénybevétele az év során különböző időpontokban történt. Feltételeztük, hogy a szabadpiacra kilépők fogyasztása a közüzemben is ugyanannyi és ugyanolyan lett volna. Mindezen tényezők alapján *számításunk szerint a szabadpiacra kilépők 2003-ban 16,7 milliárd forint éves költségmegtakarítást értek el, mely összeg 2004-ben 38 milliárd forint körül alakult.* Ezen túlmenően a szabadpici árak fedezték a szabadpiacon aktív hét kereskedő működésének éves költségét is. Fedezték továbbá a szabadpiacra kilépő fogyasztóknál a piacnyitáshoz kapcsolódóan felmerült többletköltségeket is, mert nyilatkozatuk szerint csak akkor léptek ki a szabadpiacra, ha ezen felül is megtakarítást realizáltak. Arra vonatkozóan nincsenek adataink, hogy a piacnyitás miatt a közüzem költségterhelése változott-e.

Ugyanakkor utalunk arra, hogy a szabad piaci szegmensre belépő fogyasztók összességében jelentős előnyét látták a piacnyitásnak. Nem ilyen egyértelmű a helyzet akkor, ha a teljes piaci hatást próbálnánk megbecsülni, amire jelen vizsgálat keretei között a GVH-nak nem volt módja. A piacnyitás

⁶³ Ezek az átlagárak feszültségszintenként jelentős eltérést mutatnak, nagyfeszültségen alacsonyabb, míg kisfeszültségen magasabb értékek vannak. Az Ipari Energiafogyasztók Fórumának kiegészítése a jelentés-tervezet nyilvános vitájában.

⁶⁴ Villamosenergia Statisztikai Évkönyv. 2003, 152. o.

adminisztrációs költségei mellett a közüzemi szektor fogyasztói átmenetileg akár bizonyos veszteségeket is elszenvedhettek.⁶⁵

A 2003 februártól hatályos, „erősebben” emelt nagyfogyasztói tarifiák számottevően segítették, a 2004 januártól megnövelt rendszerhasználati tarifák számottevően hátráltatták a fogyasztók versenypiacra lépését. A törvényileg szabályozott közüzemi ár nem növekedett a rendszerhasználati díjak növekedésével, a szabadpiaci ellátás során pedig az új díjak effektív áremelkedést jelentettek. Fogyasztók jelzése szerint a rendszerhasználati díjak kedvezőtlenül alakultak. 2003-ban a feljogosított fogyasztók esetében érvényesülő éves átlagárban a rendszerhasználati díjak az érvényes átlagár 44,08 %-át tették ki (ugyanaz a közüzemi fogyasztóknál 41,06 % volt. A fogyasztók ezt az arányt túlzottnak tartják, magát a rendszerhasználati díjat pedig nemzetközi összehasonlításban is magasnak. (Példaként Ausztria került említésre, ahol ezek a díjak kisebb mértékűek.) *A piacnyitás első 16 hónapjában 25 %-kal emelkedtek a rendszerhasználati díjak*, amely emelkedés jóval meghalad mindenféle inflációs prognózist. Ugyan ezen belül az elosztói díjak valamelyest mérséklődtek, de a MAVIR-nak fizetendő rendszerirányítási díjak ugrásszerűen emelkedtek. A rendszerhasználati díjak megállapítása hatóságilag történik, problémát jelentett a 2003 augusztusi és a 2004 januári emelés, mivel a tervezett villamosenergia árba nem kalkulálta be a fogyasztó ezeket az emeléseket. Itt nagyon érzékletesen látszik, hogy mennyire összefügg a szabályozás és a szabad piac.⁶⁶

Természetesen a fogyasztóktól beszédett értékesítési ár fedezetet kell, hogy nyújtson a kereskedő közvetlen költségeire (azaz az eladott áram beszerzési költségére), illetve az árrésen keresztül a működés egyéb közvetlen és közvetett vonzataira. A minimálisan megajánlható fogyasztói árnak a versenyhelyzet alapján megállapításra kerülő nyereséget is tartalmaznia kell. Az egyes vevőcsoportoknak egy-egy módszer szerint kalkulálják az árat, jellemzően nincs keveredés. A „kisebb” vállalkozásoknál, azaz a kevesebb ajánlattal foglalkozóknál az ajánlati ár eltérő módon került meghatározásra, a konkrét ügylet egyedi jellemzői alapján, nincs egységes módszer.⁶⁷

A liberalizált villamos energia piacok tekintetében nyert nemzetközi tapasztalatok szerint egyértelmű, hogy a liberalizáció sikerének kulcstényezője az átlátható piaci árjelzés megléte.⁶⁸

Az ágazati vizsgálatban a *szolgáltatók* úgy nyilatkoztak, hogy a közüzemből való kilépés esetében a fogyasztó kérésére eltekintenek a 6 hónapos felmondási időtől és az ilyen esetekben közös megegyezéssel történő szerződés megszüntetést alkalmaznak. A visszatérés esetében is eltekintenek a hat hónaptól és 30 napon belül megadják a szerződéses ajánlatukat. Azt nem ellenőriztük tételesen, hogy minden fogyasztó

⁶⁵ Nagyon határozottan nyilatkozott viszont e tekintetben az MVM ZRt. a jelentés-tervezet 2005. december 22.-ét követő nyílt vitája során. Álláspontja szerint a versenypiac árelőnye döntő részben a közüzemi fogyasztók „keresztfinanszírozásából” származik. Ilyen keresztfinanszírozási elemek az átállási költség, újra teherelosztás, visszatérési opciók, a piacnyitás előtt keletkezett kötelezettségek (mint pl. Árkülönbözeti KiegyenlítőDíj a földgáz miatt 1997-től) finanszírozása, illetve a kötelező átvétel adminisztratív és egyéb terheinek kizárólag közüzem általi finanszírozása. A versenypiaci fogyasztók által is finanszírozott KÁP csak a közüzemi átlagár feletti többletköltséget finanszírozza, az olcsóbb erőművek kötelező átvétel miatti visszatérheléséből adódó veszteség teljes mértékben a közüzemi nagykereskedőt terheli.

⁶⁶ A jelentés-tervezet 2005. december 22.-e utáni nyilvános vitájában az MVM ZRt. felhívta a figyelmet arra, hogy a rendszerhasználati díjak tartalmazzák a kötelező átvétel miatti többletköltségeket, emiatt következett be a jelentős mértékű díjnövekedés.

⁶⁷ Feljogosított fogyasztók jelezték a jelentés 2005. december 22.-ét követő nyílt vitája során, hogy a szabadpiaci árakat illetően információ hiánnyal küzdenek. Nincsenek szabadpiaci referencia árak. Beszerzési áraikat csak a közüzemi árakhoz tudják viszonyítani, mert az egyes áramkereskedők forgalmáról, jellemző termékeikről, áraikról információ nem szerezhető be. (Péti Nitrogénművek Rt.)

⁶⁸ Lásd például: <http://www.iea.org/Dec12PressConf.pdf>

esetében így jártak-e el a szolgáltatók, de tételes bejelentést erre vonatkozóan a GVH nem kapott. A kilépés-visszalépés lehetősége azt hozta magával, hogy sok fogyasztó élt azzal a jogi lehetőséggel, hogy kilépett és 6 hónapra a szabad piacról vásárolt energiát, *a kilépéssel egyidejűleg jelezte is a szolgáltatónak a visszalépés igényét. Szinte kivétel nélkül az ellátásbiztonságot jelölték meg okként*, vagyis kevés jó árkonfidiójú energia volt a piacon és ezért nem akartak energia nélkül maradni.

Felismerve a kettős piaci rendszer előnyeit, *egyes kereskedők* kezdetben kvázi ellátás alapú szerződést kínáltak partnereiknek és csak laza menetrendet követeltek meg, hogy ösztönözzék a kilépést. Később segítettek a fogyasztónak a menetrend pontos meghatározásában, hogy ezzel a saját helyzetüket is stabilizálják.

A piaci szereplők komoly aktivitását jelzi, hogy a következő piacnyitási lépcső konkrét terveinek ismeretében már tapasztalhatók „kisfogyasztói körök” szervezésére irányuló törekvések.

Végül megemlítjük, hogy a GVH úgy látja, hogy a szabad piacra való ki- és belépés kialakult gyakorlata gátolja egy egyensúlyi ár kialakulását a versenypiacon, mivel a *közüzemi hatósági ár felső korlátot*, alapvető viszonyítási bázist és nem piaci alapon kialakult referenciaárát *jelent*.

4 A villamosenergia szektor működésének néhány további jellemzője

4.1 Beruházások és műszaki fejlődés

A magyar villamosenergia szektor privatizációját megelőzően és a privatizációs időszakban kötött hosszú távú magánjogi szerződések az MVM tulajdonosának, a magyar államnak a döntése és utasítása eredményeként jöttek létre. Privatizáció nélkül vélhetően nem lett volna forrás az azóta megvalósult számos (retrofit és környezetvédő) beruházásra. A külföldi befektetők a beruházásvédelmi egyezmények ismeretében és a kiszámítható magyar jogrendszerben bízva eszközölték befektetéseiket.

Az áramszolgáltatók az új és többlet fogyasztói igények kielégítéséhez szükséges kapacitásbővítéseket hajtottak végre, az elosztóhálózaton, a csatlakozó- és mérőberendezéseken végeztek beruházásokat, továbbá az ellátás minőségi hiányosságainak felszámolása, ezen belül: az ellátás biztonságának javítása, az elosztóhálózati üzemzavarok számának és az üzemzavar-elhárítási időnek a csökkentése, a feszültséghelyzet javítása állt beruházásaiknál előtérben. Az alábbi **26 táblázat**ban néhány számadattal is érzékeltetni szeretnénk a beruházási befektetéseket.

26.táblázat

A hálózati társaságok hálózatfejlesztési beruházásainak alakulása

(millió Ft)

Megnevezés	2000	2001	2002	2003	2004
Tárgyévben megkezdett összes hálózatfejlesztési beruházás	50 636	56 326	38 070	51 533	57 079
Tárgyévben befejezett hálózatfejlesztési beruházás	49 214	53 674	36 797	57 670	68 358
Tárgyévben üzembe helyezett elosztóhálózat hossza (km)	1 667	2 091	1 590	3 041	2 597

(Forrás: Villamosenergia Statisztikai Évkönyv. 2003,155. o., és 2004. kézirat)

A megvalósított beruházások közül a piacnyitással közvetlen kapcsolatban a fogyasztói profilok kialakításához szükséges mérők felszerelése és a kiemelt fogyasztóknál a távleolvasás lehetőségének kialakítása állt. A közüzemi menetrendek 2004. január 1-jei bevezetéséhez kapcsolódik a teljesítménygazdálkodási rendszer továbbfejlesztése, példaként az E.ON csoport szintű beruházásban megvalósult mérési központját említjük.

A 2001-2002-ben kialakult rendeleti háttér (kötelező átvétel és dotált villamosenergia-ár) vonzóvá tette azokat a gázmotoros kiserőműveket, amelyek hulladékhőjüket távhő céljára hasznosítják. Az ún. gázmotoros projektek magas hatásfokúak, alacsony fogyasztói hőárat biztosítanak, alacsony károsanyag-kibocsátás miatt környezetbarát működésűek. Például a 2003. év végére az E.ON Hungária csoport összesen 27 gázmotort telepített 6 társaságon keresztül. Az E.ON Hungária Rt emellett 74 %-os részesedéssel rendelkezik az Energo-Holding Kft-ben, amely társaság fő tevékenysége a gázmotoros projektek előkészítése, megvalósítása és üzemeltetése.

Az E.ON Hungária csoport a megújuló energiaforrások felhasználásában is szerepet vállalt. Az EMSZET Első Magyar Szélerőmű Kft 2001 májusában állította üzembe Magyarország első közcélú hálózatba integrált szélerőművét. A 2002-es üzleti évben az ÉDÁSZ Rt helyezte üzembe két - egyenként 600 kW teljesítményű - szélerőművet Mosonszolnok térségében 388 millió Ft-os beruházással.

Az ágazati vizsgálat során az erőművek úgy nyilatkoztak, hogy hosszú távú szerződések nélkül nem tudnak alaperőművek épülni, csak kisebb egységek. Ennek oka az iparági magas belépési költségekben található és ehhez kapcsolódóan abban, hogy nagy erőművek építéséhez hitelre van szükség. A nullára leírt hazai és külföldi erőművek gyakorlatilag tüzelőanyag áron tudnak kínálni villamosenergiát, ezen erőművek beruházási költségei jelentős részét az elmúlt monopol rendszerben vételező fogyasztók már megfizették, ezért versenyképesebbek az új belépőknél. A versenyképes villamosenergia kínálat biztosítása érdekében új áramtermelő egységek szükségesek, ezek építéséhez viszont elengedhetetlen, hogy a beruházók befektetéseik megtérülését biztosítottak lássák. Ez az álláspont nyilvánvalóan a vizsgált időpontban érvényes szabályozási keretek közötti helyzetet tükrözi. Véleményünk szerint azonban a körülmények változtatásával (pl: ha a leendő nagy erőmű akadálymentesen regionális szinten és esetleg tőzsdén is árulhatná termékét) a beruházási döntésre vonatkozó álláspontok is plasztikusabbá válhatnak.

A villamosenergia piac minden szegmensében folyamatos a műszaki fejlődés. A termelő ágazatban a cél a primer energia nagyobb hatásfokú átalakítása villamosenergiává. Jellemzőek a hő és villamosenergiát kombináltan előállító technológiák, amelyek rendkívül széles teljesítményhatárok között mérethatékonyak. Az információtechnológia fejlődése a rendszerirányításban tette lehetővé a kereslet-kínálat változásának rendkívül gyors követését, amely nagymértékben javította a rendszer hatékonyságát és stabilizálta a minőségi paramétereket, kielégítve ezzel a fogyasztásban megjelenő rendkívül magas minőségi követelményeket is. Egy dolgot egészen határozottan állíthatunk: a szabad piac megkívánta mérlegköri rendszer a mérés és az adatfeldolgozás területén számos új megoldás kialakítását hozta magával.

4.2 Teljesítmény

A villamosenergia piac kínálati oldalának teljesítmény-meghatározásához vizsgálni kell az árakban, a termelési- és elosztási hatékonyságban bekövetkezett változást, a termékminőség és a műszaki fejlesztés alakulását és végül az iparági profit alakulását. Ezekről lesz szó az alábbiakban. Azonban mielőtt

rátérnénk ezek vizsgálatára, teszünk néhány megállapítást az ágazati vizsgálatban feltett kérdésekre adott válaszok jellemzőnek tekinthető összegzéseként.

Egy versenyzővé váló piac egészen más hozzáállást és tevékenységet követel meg a piac minden szereplőjétől a korábbi állapothoz képest. *A versenyző állapot állandó készenlétet és a tevékenységek kontrollját követeli meg. Alapvető funkcióvá válik a mérés, amihez pontosan be kell határolni a mérni kívánt tevékenységet.* A fogyasztó alapvetően az input árak csökkenése révén tud költséget megtakarítani. Azonban ha pontosan tudja, hogy mikor mi az igénye, és nem egy maximum átalány révén kívánja biztosítani változó szükségletét, akkor ő maga is tehet saját jólétének növeléséért. Sok fogyasztó most döbönt rá, hogy ha be akar szállni a versenybe, akkor előbb neki kell pontosan meghatározni az igényeit. Ehhez az igénymeghatározáshoz nem mindenhol voltak meg a feltételek kezdetben.

A versenypiacra kilépett fogyasztók mindegyike egyértelmű költségmegtakarításról számolt be. A költségeken kívül voltak egyéb pozitív hatások is. A jól megkötött szerződés értelmében a havi energiafelhasználás díja a pótdíjakkal és a hálózathasználati díjakkal együtt sem lépi túl a szerződés időtartama alatt érvényes közüzemi díjat. Az új szerződés rugalmasabb teljesítménygazdálkodást biztosít. Az igényeknek megfelelően lehet megadni a menetrendben a várható fogyasztást, míg közüzemben alkalmazkodni kellett a csúcs és csúcson kívüli kötött időszakokhoz. Állandó jelleggel kihasználható a rendelkezésre álló teljesítmény. *A közüzemi és versenypiaci szerződés közötti leglényegesebb különbség, hogy a közüzemben menetrend adási kötelezettség a fogyasztót nem terheli, a versenypiaci szerződésben viszont a menetrendtől való eltérés a kiegyenlítő energia magasabb ára miatt a szerződött árhoz képest többlet költséget jelent.* Ugyanakkor a lekötött teljesítmény túllépése a közüzemben lényegesen szigorúbb pénzügyi szankciókkal jár, mint a versenypiacon. Pontos menetrend adással és tartással kedvezőbb átlagárat, költségcsökkentést lehet elérni. Lényeges különbség az is, hogy a fizetési feltételek szabadon tárgyalhatóak a liberalizált piacon, így lehetséges későbbi fizetési határidőt elérni, ami kedvezőbb finanszírozást teremt a fogyasztónál. A megkérdezettek emellett a közüzemihez képest lényegesen kedvezőbb fizetési feltételekről (határidőről) számoltak be.

A versenypiac bevezetése nem hagyta érintetlenül a közüzemi szolgáltatókat sem. A közüzemi szolgáltatás minőségével a vállalkozások általában meg vannak elégedve, több fogyasztó a szolgáltatás minőségének fokozatos javulásáról számolt be. A megkérdezettek egy részénél egyáltalán nem fordult elő az utóbbi öt évben kárt okozó energia szolgáltatási esemény. Ahol volt ilyen, ott főszabály szerint néhány percig tartott. 6 óránál hosszabb zavarról egyik cég sem számolt be. Egyes tapasztalatok szerint a versenyhelyzet ösztönzi az áramszolgáltatókat, hogy ne csak hálózati engedélyesként, hanem energiakereskedőként is kiszolgálják ügyfeleiket.

A vizsgálat során nevesítettek a piaci szereplők olyan jelenségeket, amelyek a rendszer egészének vagy néhány szereplőnek rontották a teljesítményét. Ezek a választott modell miatt, vagy a kialakított szabályok még nem eléggé kifinomult megoldásai miatt álltak elő.

- A megkérdezettek említették, hogy a közüzem keresztfinanszírozást ad a versenypiacnak a kötelező átvételű villamos energia versenyárakat meghaladó árú átvételével. A kötelező átvétel többlet költségei a hatósági ármegállapítás során elismerésre kerülnek.⁶⁹
- A határkeresztező kapacitás aukció vizsgált időszaki gyakorlata merev és előnytelen volt a piaci likviditás szempontjából. A túl hosszú kapacitás lekötési kötelezettség és a határkeresztező

⁶⁹ A jelentés-tervezet 2005. december. 22.-ét követő nyílt vitája során az Ipari Energiafogyasztók Fóruma megjegyezte, hogy a közüzem nem keresztfinanszírozza a versenypiacot. A kötelező átvételű kapcsolt és megújuló energia többlet költségét a feljogosított fogyasztó is fizeti a rendszerhasználati díjban.

kapacitás másodlagos kereskedelmének tilalma hátrányos szabályok. E probléma 2004-ben megoldódott a vonatkozó szabályozás átalakításával.⁷⁰

- Az erőműveknél biztonsági tartalékokat köteles képezni az MVM a MAVIR részére, miközben azokat a MAVIR nem képes kifizetni. A HTM-ek újratárgyalásának időszakában mód lett volna a probléma rendezésére, a vizsgálat mégsem találkozott ilyen irányú kezdeményezéssel.
- Az MVM a mérlegköri rendszeren belül olyan adatokat köteles szolgáltatni a rendszerirányítónak, amelyekhez alapadatot az áramszolgáltatók nem adnak.⁷¹
- Közüzemi nagykereskedő az olcsó import beszerzéséből a reguláció révén ki van zárva, annak előnyeit csak a versenypiaci fogyasztók élvezhetik. A vizsgálat úgy látja, hogy a törvény pontosan rögzíti, hogy az MVM milyen esetekben importálhat. Továbbá az MVM-nek hosszú távú megállapodással lekötött import kapacitás áll a rendelkezésére, melynek behozatala a határkeresztező kapacitásjog megszerzésétől is mentes.
- Az MVM álláspontja szerint a *versenypiac számára likvid forrásokat regionális piac megteremtésével* lehetséges biztosítani. Ehhez a szomszédos országok kereskedelmi előírásainak összehangolása és a határkeresztező kapacitások bővítése szükséges.
- A közüzembe való bármikori visszatérés a fogyasztó részéről ár és kockázatkezelési lehetőség.
- A HTM-ek újratárgyalásának sikertelenségét alapvetően befolyásolta a közüzemi nagykereskedő nem kiszámítható, korlátlan ellátási kötelezettsége a közüzemben, valamint a rendszerirányító irányába teljesítendő kötelezettség. A vizsgálat szerint ez a megállapítás és hivatkozás túlzó, mivel a törvényi szabályozásból adódóan a közüzemből való távozás is és a visszatérés is pontosan számba vehető. Ezen túlmenően az ellátás biztonságával és az árstabilitással indokolta a HTM-ek megtartását a közüzemi nagykereskedő. Ha az ellátás biztonsága mai formájában akadályt képez a versenypiac kiterjesztésének, akkor csökkenteni kellene a jogszabályokban az MVM ellátási kötelezettségét az EU irányelv szerint kötelezően bevezetendő (és terjedelmében maximált) egyetemes szolgáltatás szintjére.
- Az MVM árait a portfóliója révén képes alacsonyan tartani.
- A rendszerirányító eszköztelen. Az, hogy az eszközökre vonatkozóan áttételeken keresztül kell intézkednie, rontja a piacszervezés hatékonyságát és így teljesítményét. Vitathatatlan, hogy a rendszerirányítónak kereskedelmi szereplőként is kell működnie, de a HTM szerződések miatt nem tudott kötelezettségeket vállalni, vagy azokat nem adták át neki (pl. termékfelelősség, kártérítési kötelezettség, rendszerszintű szolgáltatásokra ellátási kötelezettség vállalása, stb.). Függetlensége révén igen nagy bizalom volt iránta a piacon, amit feltétlenül teljesítménynövelő tényezőként értékeltünk.

Az áramszolgáltatók úgy nyilatkoztak, hogy a részleges piacnyitás pozitív hatással volt gazdálkodásukra, mivel a versenypiacra kilépett fogyasztókon keletkezett árrés a közüzemi szabályozott környezetben negatív értéket képviselt a szolgáltatók portfóliójában. Ennek az oka az, hogy a hatósági árak (közüzemi) esetén a fogyasztók után kapott közüzemi árbevétel nem fedezte a beszerzési, valamint a rendszerhasználattal kapcsolatban felmerült költségeket. A nyilatkozatot alátámasztják a **27. táblázat** árbevétel és adózott nyereség adatai. Az összes szolgáltató nyereséges volt 2003-ban, amely nyereség nőtt 2004-ben (29,5 milliárd forintról 34,9 milliárd forintra, 18,44 %-kal, míg az árbevétel növekedés 2,6 %-os mértékű volt). Két irányú mozgás volt megfigyelhető a vizsgált két évben: kicsivel nőtt a háztartási fogyasztók száma (1,5 %-kal a **24. táblázat** adatai szerint) és 20 %-kal, 6939 GWh-val csökkent náluk az energiaforgalom, amely mennyiség a szabadpiacon, a kereskedők által került forgalomba, **27.táblázat.**)

⁷⁰ Lásd a kapacitásaukcióján megszerzett határkeresztező kapacitásjog engedményezésének lehetőségéről szóló 2004. július 1-től hatályos 200/2004. (VI. 23.) számú kormányrendeletet.

⁷¹ A tervezet nyílt vitáján a következő kiegészítés hangzott el: 2003. július 1-től kezdődően naponta kerül sor áramszolgáltatási igény és kiserőműi betáplálási adatok szolgáltatására az MVM Rt. részére.

A közüzemben az ármegállapítás elve a legkisebb indokolt költség. A közüzemi nagykereskedő, mint mérlegkör felelős ezen elv betartásával maximálja a közüzemi fogyasztói jólétet. Elvileg tehát a pillanatnyi szerkezetben biztosítottak látszik a fogyasztói jólét maximalizálása. A gyakorlatban ez attól függ, hogy a szabályozó képes-e jól meghatározni az indokolt költséget. A versenypiac bevezetésével a rendszer költségszerkezete javult. A kilépések során ugyanis bevallottan jelentős megtakarítások voltak elérhetőek a ma optimálisnak tekintett állapothoz képest, ami arra utal, hogy *a piac teljesítménye tovább javulhat a versenyhelyzet kiterjesztésével*. A versenypiaci aktivitás pozitívan hat vissza a közüzemi teljesítményre. Mindezzel a közüzemi nagykereskedő nem ért egyet, amit a jelentés-tervezet nyílt vitája során fejtett ki. Álláspontja szerint a szabadpiacon történt költségmegtakarítást az összes fogyasztó megfizeti átállási költségként vagy a közüzemi nagykereskedő veszteségében jelentkezik.

A versenypiac közüzemről leválasztott létrehozása bonyolult rendszer kialakítását tette szükségessé. A társaságok a magyarországi fejlemények alapján egyfajta kísérleti piacnyitást azonosítanak. A villamos energia piacán álláspontjuk szerint a lényegi változások még nem történtek meg. A két szegmens kölcsönhatásai, a párhuzamos működés rendszere számos elemében tisztázatlan. Igazi verseny csak akkor alakulhat ki, ha a szereplők egyforma lehetőséget kapnak a forrásokhoz történő hozzáférésre. A verseny korlátozott voltát jól jellemzi az a tény, hogy a versenypiacra kilépett ügyfelek többségét addigi szolgáltatójuk versenypiaci kereskedő cége szolgálja ki, vagyis egyszerűen közüzemi – versenypiac migráció történt.

4.3 Termelési és elosztási hatékonyság a vállalati szektorban

Vizsgálatunk arra a következtetésre vezetett, hogy a rendszerben lévő hosszú távú kapacitás lekötési és áramvásárlási szerződések a mérlegköri rendszerrel is ellentétben vannak és ezáltal a termelési hatékonyságot nem ösztönzik. Az erőművekkel nem pillanatnyi, a mérlegkör által elvárt rendelkezésre állást, hanem éves átlagos rendelkezésre állást kötött le az MVM. A terv-tény eltérések esetén a rendszerirányító részére kiegyenlítő energiadíjat kell fizetni. Ez pedig a fogyasztónál okoz költségtöbbletet.

Rontja a termelési hatékonyságot a közüzembe való visszatérés lehetősége, mert ez csökkenti a rendszertervezés megbízhatóságát, pontosságát, és vélelmezhetően több kapacitást kell tartalékban tartani.

A területi szolgáltatók költségeiket vállalatszervezési, folyamatirányítási, racionalizálási lépésekkel csökkentve árrésüket képesek voltak jelentősen növelni.

Többek álláspontja szerint a piacnyitás minden kezdeti nehézség ellenére sikerként könyvelhető el, hiszen a feljogosított fogyasztók fogyasztásának (úgy 4 TWh/év, vagy 4000 GWh/év) költsége becslések szerint átlagosan mintegy 5 %-kal csökkent 2003-ban. A monopolpiacra berendezkedő közüzemi ellátási rendszer nem követte megfelelően a piaci igényeket. A fogyasztók igényeiért versengő piaci kereskedők léphetnek a nagy fogyasztói kört viszonylag egységesen kezelő áramszolgáltatók helyébe, amely szintén kedvező fordulat a fogyasztók számára. Azok az ipari fogyasztók, amelyek a piacnyitás első fázisának előnyeit élvezték (például a BorsodChem, MAL, Alcoa) járulnak legnagyobb mértékben hozzá a hazai GDP-hez és annak növekedéséhez. Számukra a villamos energia költség csökkenése nem rövid távú megtakarítást jelent, hanem a hosszú távú versenyképesség alapja. Nem elhanyagolható tehát makrogazdasági szinten a megtakarítások multiplikátor hatása.

Itt jegyezzük meg, hogy a piacról kiesésre ítélt, még magas eszközértékű (vagy egyéb gazdaságpolitikai okból fontos) erőművek valamilyen módon piacon tarthatók. Ilyen a magyar rendszerben például a Vértesi Erőmű. Ezek az erőművek a versenypiacon jelenlegi kondíciójukkal nem állnak meg a helyüket.

4.4 Profit

Hivatalos statisztikai adatok alapján áttekintettük, hogy a piacnyitás első két évében a villamosenergia piac kínálati oldalán szereplő vállalkozások milyen eredményeket realizáltak. A **27. táblázatban** az adatokat mutatjuk be. Nem szerepelnek a táblázatban a villamos kereskedők, akik a vizsgálatban úgy nyilatkoztak, hogy tevékenységük mindkét évben nyereségre vezetett (a 2003. évi árbevétele 70 191 millió Ft volt.) A többi szereplő esetében a következő megállapítások tehetők.

Eredményesen zárta a vizsgált éveket az összes áramszolgáltató és a MAVIR is. A termelők közül is – Paks kivételével, ahol 2003-ban volt a 2-es blokk üzemi balesete – mindenki, akinek hoszú távú megállapodása van a nagykereskedővel.

Azok az erőművek, amelyek teljesen, vagy részben a szabad piacra termeltek, nem tudták nyereségesen zárni gazdálkodásukat. Szintén veszteséggel zárta a 2003. évet a közüzemi nagykereskedő MVM Rt. 2004-ben azonban már óriásit javult a teljesítménye, a 9,7 milliárd forintos adózott nyereségéhez az előző évi áremelés hatásán túl valószínűsíthetően nagyban hozzájárultak a forrásbeszerzés szerkezetében bekövetkezett változások is.

27. táblázat

A villamosenergia-ipari társaságok eredménykimutatási adatai

(ezer Ft)

	2 0 0 3. év		2 0 0 4. év	
	Értékesítés nettó árbevétele	Adózott eredmény	Értékesítés nettó árbevétele	Adózott eredmény
TÁRSASÁGOK:				
MVM Rt.	396 221 000	- 1 238 000	379 775 000	9 762 000
MAVIR Rt.	50 268 134	140 110	40 594 038	652 009
OVIT Rt.	21 397 797	323 000	24 864 390	368 676
SZOLGÁLTATÓK:				
DÉDÁSZ Rt.	68 054 700	2 996 434	70 165 552	2 899 722
DÉMÁSZ Rt.	75 443 227	4 954 706	77 446 927	5 292 676
ÉDÁSZ Rt.	119 821 000	6 261 871	119 184 031	8 299 830
ELMŰ Rt.	182 861 000	11 908 000	190 903 000	14 575 000
ÉMÁSZ Rt.	73 606 549	518 799	75 205 742	2 613 180
TITÁSZ Rt.	73 782 083	2 868 659	76 134 605	1 271 730
Összesen:	593 568 559	29 508 469	609 039 857	34 952 138
TERMELŐK:				
AES Borsodi Ener- Getikai Kft.	14 314 105	- 762 076	13 341 030	-694 415
AES-TISZA Erőmű Kft.	35 212 958	3 932 032	25 767 573	2 225 882
BAKONYI Erőmű Kft.	8 330 521	1 069 680	6 360 758	-119 827
BUDAPESTI Erőmű Rt.	35 577 472	4 432 055	36 028 787	4 450 445
Csepeli Áramtermelő Kft.	30 617 335	864 305	27 409 959	6 183 216

DKCE Kft.	9 696 150	818 041	8 905 744	1 531 748
DUNAMENTI Erőmű Rt.	77 462 114	10 019 339	72 801 752	10 847 320
EMAPower Kft.	11 201 263	1 201 619	11 656 141	870 058
MÁTRAI Erőmű Rt.	49 934 577	7 046 078	49 555 872	7 469 327
PAKSI Atomerőmű Rt.	84 073 000	- 6 603 000	95 853 000	-4 678 000
PANNON-POWER Rt.	12 362 052	- 6 893 037	11 397 444	410 594
VÉRTESI Erőmű Rt.	28 091 881	- 127 637	26 864 021	-3 093 780
GTER Kft	Nincs adat	Nincs adat	9 517 374	1 368
Összesen:	396 873 528	14 988 299	395 459 455	25 403 936
Társaságok Összesen:	1 458 329 018	43 721 878	1 449 732 740	71 138 759

(Forrás: Villamosenergia Statisztikai Évkönyv. 2003, 146-147. o., 2004. 144-145. o.)

27/a. táblázat

Társaságok	Megnevezés	2003.	2004.	Változás
		eFt	eFt	%
MVM Rt.	Értékesítés nettó árbevétele	396 221 000	379 775 000	- 4,15
	Adózott eredmény	- 1 238 000	9 762 000	+ 888,5
MAVÍR Rt.	Értékesítés nettó árbevétele	50 268 134	40 594 038	- 20,20
	Adózott eredmény	140 110	652 009	+ 365,40
OVIT Rt.	Értékesítés nettó árbevétele	21 397 797	24 864 390	16,20
	Adózott eredmény	323 000	368 676	14,14

Az áramszolgáltatók azt nyilatkozták, hogy a nagyfogyasztóiknak a közüzemből a versenypiacra való kilépésével árrésük vagy nem változott, vagy növekedett (például a TITÁSZ Rt. árrése 2003-ban kb. 122 millió Ft-tal, 2004. első negyedében pedig mintegy 23 millió Ft-tal emelkedett). Ez úgy lehetséges, hogy a kilépett fogyasztók által az elosztónak fizetett rendszerhasználati díjainak összege magasabb, mint a becsült közüzemi árbevétel és a beszerzett energia ára plusz önköltség különbsége lenne.

Döntően a volumen növekedésének hatásaként, részben a kedvezőbb fajlagos árrés következményeként a fogyasztóknak történő értékesítés árrése a tervezett szint fölött alakult. A szerényre tervezett értékesítési volumenből adódóan az üzleti terv is sokkal pesszimistább volt, mint ahogy a 2003-as év ténylegesen alakult. A költségek az árrés növekedési üteme alatt maradtak, így az évet pozitív eredménnyel zárták ezek a vállalkozások.

A kereskedőcégek alkalmazottainak száma 2004. májusában, a vizsgálati kérdőív kitöltésekor általában 3 és 10 fő között volt, de az alkalmazott nélküli és a 26 főt alkalmazó cég is előfordult. 2003. évi árbevételük 70 191 MFt-ot tett ki.

4.5 Fogyasztókat érintő hatások

Nem tudjuk megítélni, hogy jövedelmi szempontból a piacnyitás milyen eredményre vezetett. E tényező megítéléséhez azt kell vizsgálni, hogy a létrehozott új piaci mechanizmus milyen hatásokat váltott ki a jövedelemmegoszlásban. Felsorolunk itt néhány ténytet, amit e kérdéskörbe tartozónak gondolunk. A bevezetett kettős vertikum modellben a kormányzat nem hagyta magára a leginkább rászoruló fogyasztókat, és az áralakítást saját hatáskörben hagyta. Utaltunk már arra, hogy 2003-ban a közüzemi fogyasztói réteget mintegy 17 %-os mértékű (az ÁFA emelést nem tekintve) áremelés érte. Nem ismerünk olyan számításokat, amely azt mutatná ki, hogy a szabad piac bevezetésének voltak-e olyan költségkihatásai, amelyek hozzájárultak a fentebbi áremelési mérték kialakulásához. Tény, hogy 2003-ban került sor a 12 %-os ÁFA kulcs 25 %-ra való felemelésére, amely szintén áremelkedést váltott ki. Kétségtelenül hátrányosabban érintette ez a szegényebb réteget, mint a rendes jövedelemmel bíró réteget. Az is igaz, hogy a legkevesebbet fogyasztók megsegítésére a kormány szociális tarifát vezetett be. Összességében azt lehet elmondani, hogy a méltányosság benne van a magyar rendszerben, de hatásáról pontos szám adatokkal nem rendelkezünk.

A fogyasztókat, ha talán nem is olyan nagy mértékben, de érdekli és érinti a termék és főleg a hálózati szolgáltatás minősége. A termék minősége nyilvánvalóan függ a termelőktől. Ez a piac erősen szabályozott a minőségi mutatók tekintetében is. Az erre hivatott szervek ellenőrzik, hogy a piaci szereplők betartják-e a számukra meghatározott paramétereket. Mások mellett a rendszerirányító kíséri figyelemmel munkájukat. A rendszerirányító feladata a folytonosan változó kereslethez hozzáigazítani a kínálatot és ezzel tartani a minőségi előírásokat is. Nem elhanyagolható a hálózat állapota a termékminőség szempontjából. Az ágazati vizsgálat külön nem vizsgálta ezt a kérdést, ám nem kaptunk olyan jelzéseket, amely ezen a téren nagy problémát jelezne. Tudjuk, hogy a szabályozó hatóság külön feladatként kíséri figyelemmel ezt a tényezőt. Az üzemberuházásokról szóló fejezetben található számok azt mutatják, hogy a társaságok fontosnak tartják ezt a kérdést.

Összefoglalásképpen levonhatjuk azt a következtetést, hogy a piaci liberalizáció első két éve az adott körülmények között hozott némi eredményt. Belépett a piacra jó néhány kereskedő társaság, akik a szabadpiaci műveletek révén nyereséges gazdálkodást folytattak. Szereztek néhány ügyfelet, akiknek mind megérte piacra lépni, mert a közüzemben érvényesülő árakhoz képest alacsonyabb áron jutottak áramhoz, és emiatt jelentős költséget takarítottak meg. A szolgáltatók szintén pozitívan jöttek ki a piacnyitásból, mert a számukra kevésbé nyereséges nagyfogyasztók kiléptek a szabad piacra, ahol ők is jobban jártak. A közüzemben maradt fogyasztók azt biztosan megnyerték, hogy a szolgáltatók számára a piacnyitást követően fontosabbá váltak, igényeiket jobban figyelembe veszik. Viszont a piacnyitással együttjáró versenynyomás a közüzemben meglévő hosszú távú megállapodások miatt nem tudta kifejteni hatását, így a rendszer különböző részein elért hatékonyságnövekedés nem jutott el a fogyasztókig.

Bizonytalan válasz adható arra a kérdésre, hogy vajon a piacnyitás, további versenyélénkítő intézkedések eredményeként csökkennek-e a fogyasztói árak. A legutóbbi sikertelen aukcióból az a következtetés vonható le, hogy kínálati oldalon nincs elég szabad kapacitás, ami az árak mérséklését eredményezhetné. Bár lehetnek még tartalékok, a hatékonyság növekedésből származó előnyök jelentős részét a piac szereplői már realizálták. Sajnálatos módon a jelenlegi rendszerben nincs olyan piaci mechanizmus, amely azt biztosítaná, hogy a költségcsökkenés az árak mérséklődését is eredményezze, az elért hatékonyságnövekedés fogyasztói megosztására kényszerítse a piaci szereplőket. Ilyen automatizmus hiányában a fogyasztói árak mérséklődése nem várható.

Az is nyilvánvaló, hogy a magyarországi villamosenergia-árak alakulását jelentős mértékben meghatározza az energiatermeléshez szükséges alapenergiahordozók világpiaci ára, ami az ország számára adottság.

5 Egyéb megjegyzések

A *verseny* lényeges előfeltétele a szabad és tényleges szolgáltató váltás lehetősége a fogyasztók részére, a szabad verseny a szolgáltatók között, és a hálózathoz való diszkriminációmentes hozzáférés. A szabad szolgáltató váltás lehetősége a fogyasztók számára és a szabad verseny a szolgáltatók között gyakorlatilag ugyanazon érme két oldala. Az EK villamosenergia irányelv azzal, hogy a tagállamok számára piacaik fokozatos megnyitását írja elő a feljogosított fogyasztók számának növelésével, azt célozza, hogy *a fogyasztói tömeg a keresleti oldalon elérjen egy kritikus értéket* és ezzel a monopolisztikus szabályozott piac átforduljon verseny piacba. A versenyjog ezen folyamatban azért kerül alkalmazásra, hogy biztosítsa: a fogyasztókat ne akadályozzák a szabad szolgáltató váltásban, és hogy az alternatív szolgáltatókat se akadályozzák a piacra lépésben és a piaci részesedés növelésében (versenyben). A szolgáltatók és fogyasztók közötti kizárólagos hosszú távú megállapodások "leláncolhatják" a fogyasztókat és a verseny magánjogi akadályát képezhetik. Fontos megemlíteni, hogy még abban az esetben is, ha a feljogosított fogyasztókat nem akadályozza magánjogi kötelék a szolgáltató váltásban, gyakorlatilag a szabad választási joguk érvényesülésének alapvető feltétele a *hatékony kínálati piaci szerkezet megléte*, ami a váltást közgazdaságilag ésszerűen kivitelezhetővé teszi. Amennyiben a liberalizált piaci szegmensben a kínálati verseny tökéletlen, a fogyasztók nem képesek szolgáltatót váltani. A tökéletlen kínálati oldali struktúra egyik leghatásosabb feloldója *az importverseny*. Azonban, ha a hálózat interkonktor kapacitása nem elegendő ahhoz, hogy igény szerinti határon keresztüli áramlás valósuljon meg, akkor ez a tény számottevően javítja az egyvásárlós modellben a közüzemi nagykereskedő (az inkumbens) piacvezérlő szerepét és lehetőségeit. Ilyen helyzetben a versenyjog arra használható, hogy a termelő és az inkumbens közötti hosszú távú szerződéses kapcsolatot megszakítsa vagy legalábbis fellazítsa annak érdekében, hogy kapacitást szabadítson fel, megnövelje a verseny piaci szegmens méretét és javítsa a kínálati oldali verseny lehetőségeit.

Számos ok együttes hatásaként alakult úgy a helyzet, hogy a szabad piacra a közüzemből kevesebb energia került annál, mint amit a kilépett fogyasztók hátrahagytak. Az okok egyik része objektív körülmény miatt állt elő (üzemzavar Pakson, keresletnövekedés), míg más okok kimondottan szabályozás eredetűek voltak, amelyek nem a versenyjog eszközeivel kezelhetők. *A szektort szabályozó jogszabályi környezet bonyolult, a szabályozók nehézkesek és nem mindig felhasználó barátok.* Ugyanakkor általános ismereti probléma a piacról szóló információk megfelelő áramlásának hiánya, illetve felkészületlenség a vállalkozások (elsősorban fogyasztók) részéről. *A piacnyitás nem járt deregulációval:* a szabályozási joganyag rövid idő alatt megtöbbszöröződött. 2002 év nyarán a villamosenergia piac megnyitásához kapcsolódó kormány és miniszteri rendeletek jelentős része még nem lépett hatályba. Ugyiszintén az ezekre is épülő szabályzatok sem. Ebben a helyzetben sem a termelők, sem a kereskedők, sem a feljogosított fogyasztók nem tudták teljes mértékben felmérni, hogy milyen körülmények között lehet és/vagy kell folytatniuk tevékenységüket. A jogi előírások nagyon részletes, üzleti titkokat érintő adatszolgáltatást követelnek meg. A verseny piac kiépülésével a szabályozásnak is változnia kell, amely egyrészt az egyszerűsítést és a pontosság növekedését kell jelentse, másrészt pedig a szabad piaci mozgástér kibővítését kell elősegítse.

A villamosenergia szektor, mint befektetői szempontból érzékeny szektor *stabil és kiszámítható szabályozási környezetet* igényel. Ezzel szemben – a vizsgálatban megkérdezettek jelentős része szerint - *a magyar reguláció 2003-ban még instabil volt és számos elemében átmeneti megoldásokat alkalmazott.*

Ez nem kedvez az erőművekbe való befektetéseknek, hiszen a befektetők szívesebben viszik pénzüket olyan államba, ahol hosszú időre kiszámítható a megtérülés.

Az MVM Rt a saját szabad kapacitásainak egy részét aukcióra bocsátotta, de ezek volumene nem volt számottevő. Az éjszakai órákban - az atomerőmű 3 blokkos üzeme mellett is - szabályozási gondjai voltak a rendszerirányítónak. Az MVM Rt-nek főleg az éjszakai völgy időszakban rendelkezésre álló fölös kapacitását és villamosenergiáját kellett volna értékesítenie, ugyanis a zsinórfogyasztású nagyfogyasztók szabadpiacra való kilépése az alacsony keresletű völgyidőszakban a közüzemi villamosenergia igény jelentős csökkenéséhez vezetett.

Rendezni kell az *aukciókkal kapcsolatos árki alakítási kérdéseket* és befizetési kötelezettségeket. A termékkör és az értékesített mennyiség előre nem ismert, amely a felkészülést és az aukciós stratégia kialakítását nehezéssé teszi. A tapasztalatok alapján meg kellene vizsgálni, hogy szükséges-e változtatni az eljárásán.

Bizonyos időszakokban a közüzemi igény jelentős részét kielégítették a kötelező átvétel alá eső források, és rendszeresen leterhelésére került a Paksi Atomerőmű, habár ez jelentősen rontotta az atomerőmű üzemviteli feltételeit, rövidítette élettartamát, illetve megvolt a törvényi lehetőség a többletenergia piacra vitelére, az mégsem történt meg.

A megújuló és a kapcsolt villamosenergia kötelező átvételének rendszerét újra kell gondolni, a támogatások és a piaci árviszonyok között valamilyen kapcsolat megteremtése elengedhetetlen. A kötelező-kapcsolt energiát termelő erőművek esetében vizsgálni kell a menetrend adására való kötelezés lehetőségét. A kötelező átvétel alá eső energia kötelező átvétele mellett az a tény, hogy a kötelező átvétel ára hatóságilag szabályozott, piactorzító hatású. Önmagában a szabályozott ár is negatív, ám annak relatíve magas mértéke már nem csupán piaci probléma, hanem mélyebb rendszerszabályozási aggályokat is felvet. Valószínűsíthetően a kötelező átvétel rendszerének egészét célszerű lenne felülvizsgálni a modellváltás keretében. A kötelező átvétel egy részének többletköltségei csak a közüzemet terhelik. Az átállási költség tételt valamennyi fogyasztó téríti, ám csupán a versenypiaci fogyasztók profitálnak belőle.

A szabályozó rendszernek a versenypiac fokozatos bevezetését közvetítő volta és a végrehajtás során előálló késlekedések, tapasztalatlanságok miatt sem került a piacra elegendő kínálat. A piacra termelői belépés is történt, azonban olyan kapacitások léptek be, amelyek által kibocsátott termékek árai nem voltak nagy mennyiségben versenyképesek, áraik környezetvédelmi okokból a támogatott kategóriába és kötelező átvétel alá estek, esnek. Kivételként azonban meg kell említeni, hogy 2004. január 1-től a Mátrai Erőmű 2x100 MW-os blokkja a környezetvédelmi előírásoknak megfelelő, versenyképes árú villamos energiát értékesít a versenypiacon.

Sok fogyasztó adott hangot annak a vélekedésének, hogy vajon a mai szabályok között elegendő biztosíték van-e arra, hogy egy esetleges kereskedői csőd esetén a fogyasztó ne maradjon ellátás nélkül. Vajon versenypiaci körülmények között elegendő-e a jogszabályban előírt pénzügyi biztosíték fenntartása, valamint a kiegyenlítő energia fizetési folyamatban megkövetelt MAVIR fedezet.

A kapacitás-felzabálás folyamata – a jogszabályi előírások, illetve azok kikényszeríthetőségének a korlátai miatt - igen esetleges. Az MVM Rt.-nél a vizsgált időszakban – a piacra felkínált termékekből ítélve – nem törekedtek arra, hogy a közüzem számára nem szükséges kapacitások előre kiszámítható és a kereskedelmi portfóliókba ésszerűen beépíthető módon kerüljenek értékesítésre. Ez önmagában is azt eredményezte, hogy a kereskedők kénytelenek voltak az import beszerzésekre alapozni a portfóliójukat, amely megnövelte a rendszer-szabályozás feladatait. 2004. év elején komoly kínálati problémát jelentett az ukrán irányú szállítások elszámolási problémák miatti szünetelése.

A fogyasztók szabad áramlása a közüzem és a versenypiac között rontja a tervezhetőséget és növeli a bizonytalanságot (a kockázatot). A szabad visszatérés lehetősége a fogyasztók számára ingyenes kockázatkezelési eszköz. Gyakorlatilag a szabad visszalépés ingyenes virtuális vételi opciót jelent a fogyasztó számára a hatósági áras termék iránt. Amikor a fogyasztók érzékelték, hogy számukra romlottak a szabadpiaci körülmények, beváltották korábbi opciójukat, és visszaléptek a közüzembe.

Megállapítottuk, hogy a *határkapacitások kezelése* bonyolult, komplex, számos múltbeli örökséggel terhes kérdéskör, amelyet a piacnyitáskor nem tettek teljesen átláthatóvá a piaci szereplők számára. A határkeresztező kapacitások felett mindig az érintett két ország közösen rendelkezik. A kereskedést alapvetően meghatározza a két ország vonatkozó szabályozása. E miatt e területen *elengedhetetlen az államok együttműködése* is a rendszerirányítókön kívül, hogy a lehetőségeket maximálisan kihasználhassák a piaci szereplők, és hogy a működés teljes transzparenciáját biztosítani lehessen. Valószínűsítjük, hogy a versenyhivatalok e tekintetben katalizátor szerepet tölthetnének be. A vizsgálat úgy látja, hogy ha komolyan gondolják a regionális piac létrehozását, akkor a szomszédos országoknak létre kell hozniuk államközi bizottságot a feladatok meghatározására és a munka menedzselésére. Állami akarat nélkül valószínűsíthetően a szabályozó hatóságok erőfeszítései sem járhatnak átütő sikerrel. Mindenképpen megkérdőjelezhető *a határkeresztező kapacitások kettős elbírálása* (már lekötött kapacitások és az aukciókon elnyerhető kapacitások közötti megkülönböztetés), s a határmetszések használatának átláthatatlansága a piaci szereplők számára.

A hosszú távú megállapodások (HTM) kérdése nem könnyű probléma. Egy sor EU tagállamban egy tulajdonosi körhöz tartozó (sok esetben ez a tulajdonos maga az állam) vertikálisan integrált villamosenergia társaságok vannak a piacon. Esetükben fel sem merül a HTM-ek kérdése, mert azt automatikusan megoldja a tulajdonlás és a vertikális láncban erős a befektetés-biztonság.

Az áramszolgáltató társaságok és az MVM 1995. évben 15 éves villamosenergia adásvételi szerződést kötöttek. A megkötés időpontjában működő villamosenergia piaci modellben az MVM olyan szerepet játszott, hogy ezek a megállapodások teljes ellátás alapú szolgáltatás biztosításáról szóltak. Azonban a piaci modell megváltozása következtében a teljes ellátás alapú szolgáltatás nem lehetséges, hiszen egyes szolgáltatásokat (rendszerszintű szolgáltatások, kiegyenlítő energia, black-start szolgáltatás, tartalék, stb.) nem az MVM, hanem a MAVIR szolgáltató. A szolgáltatók szerint a szerződés szerinti teljesítés tartalmazza a rendszerirányítást, rendszerszintű szolgáltatások közvetítéséért vállalt felelősséget is. Az MVM viszont nem hajlandó felelősséget vállalni olyan szolgáltatásért, amit nem ő teljesít. Az MVM villamosenergia vásárlási, illetve értékesítési szerződése a közüzem preferenciális helyzetéhez igazodnak, ugyanakkor az MVM bennük vállalt kötelezettségei részben még a korábbi villamosenergiapiaci modellben betöltött szerepének felelnek meg, amely a versenypiac továbbfejlődését akadályozza. Megoldás lehet a megállapodások módosítása is – a lekötött mennyiség csökkentése, a futamidő rövidítése - a hosszú távra lekötött és spot kapacitások arányának beállása egy, a piac további fejlődése szempontjából optimális szintre (egy-egy szakirodalmi vélemények szerint 70 - 30% az optimális megoszlás). Első lépésként ilyen irányú kezdeményezés a gazdasági kormányzattól is elindulhatna.

Az éves teljesítmény lekötésre épült hosszú távú megállapodások további problémája az a tény, hogy megszűnt az MVM és az ÁSZOK közötti szerződésben a teljesítménylekötés, így a teljesítménygazdálkodás is, de a fogyasztók fizetnek a lekötött teljesítményért (Ipari Energiafogyasztók Fóruma). Korábban a szolgáltatók számára a villamosenergia rendszerben egyértelmű volt, hogy teljes ellátás alapú megállapodásokról van szó az MVM-el. A megváltozott rendszerben ez kérdésessé vált, így többek között sokáig az is vitatott volt a szolgáltatók között, hogy szükséges-e mérlegkör tagsági megállapodást kötni az MVM-el. Az MVM kritikaként fogalmazza meg a szolgáltatók piaci magatartásával szemben, hogy sokáig nem voltak hajlandóak mérlegkör tagsági szerződést kötni, csak

ideiglenes megoldások voltak ebben a tekintetben. Az értelmezési különbözőségek miatt – a vizsgálattal érintett időszakban - ideiglenes megoldások voltak jellemzőek az MVM-áramszolgáltatók közötti kapcsolatokra. Ezen a szabályozó hatóság bizonyos iránymutató magatartása segíthet.

A HTM módosítását erőműi oldalról akadályozza, hogy az erőműi fejlesztések jelentős részben bankhitelből valósultak meg. A banki hitelkockázat mértékét csökkenti az áram értékesítésére az MVM-mel kötött HTM a hitel visszafizetésének idejére. A HTM csak a bankok hozzájárulásával módosítható, akik ebbe nem egyeznek bele (a hitelfelvevők tájékoztatása szerint). Ugyanakkor az erőműveknek voltak a HTM-ek egyes pontjaival kapcsolatos módosítási igényeik: volt aki bővülő kapacitásai elismerését kérte, illetve volt aki közüzemi termelésének (részleges) szabadpiacra engedését szeretne volna elérni. Ezeket az igényeket azonban a szerződéses partner, az MVM nem támogatta. Ahhoz, hogy az erőművek a közüzemi mérlegkörből a versenypiacra értékesítsenek villamosenergiát, a közüzemi nagykereskedő és a közüzemi mérlegkör-felelős engedélye szükséges. Az MVM nem engedte a közüzem által lekötött, sokszor használaton kívüli kapacitások szabadpiaci megjelenését. A VET 17. §-a lehetővé teszi a termelők számára, hogy közüzemi célra lekötött mennyiségű villamosenergiát szabadon értékesíthessék. A 18. § úgy rendelkezik, hogy a szerződéssel lekötött erőműi teljesítőképesség igénybevételéről a villamosenergia vásárlója dönt. Ha a villamosenergia vásárlója a Kereskedelmi Szabályzatban meghatározott módon és időpontig nem jelenti be a lekötött villamosenergia igénybevételét, a termelő azt szabadon értékesítheti. A gyakorlatban azonban ez a folyamat nem működött, mert például akadályozta ezt a közüzemről leválasztott mérlegkör létrehozásának engedélyezésétől való elzárkózás vagy egy termelési blokk nem maradéktalanul menetrendesíthető termelésének egyéb blokkok szabad kapacitásainak termelésével való kiszabályozásától („piacosítható termelés”) való elzárkózás

Az MVM a HTM-eket nélkülözhetetlennek tartja ellátási kötelezettsége teljesítéséhez, ugyanis az áramszolgáltatókkal kötött VEASZ-ok, villamosenergia adásvételi szerződésekben az áramszolgáltatók – ezáltal a közüzemi fogyasztók - teljes villamosenergia igényének kielégítésére vállalt kötelezettséget. A Kereskedelmi Szabályzatban a napon belüli menetrend módosítására vonatkozó eljárásrendi szabályozás nehézkes, lassú. A legtöbb erőmű esetében az MVM a mérlegkör felelős.

Nem egyértelmű az import kapacitások bővítésének engedélyezési-jogszabályi háttere.

A Kereskedelmi Szabályzati Bizottság nem működik hatékonyan.

A közüzemi nagykereskedő áramszolgáltatókkal kötött teljes ellátási szerződésai révén, illetve az ellátásbiztonság okán kötelezve van azok villamosenergia igényének teljes kielégítésére, és vannak arra jelek, hogy az áramszolgáltatók teljeskörű ellátási jogosultságukra hivatkozva nem segítették elő a lehetséges mértékben a közüzem kapacitás tervezését. Így a kapacitáslekötési díj megszűnésének a kapacitásigény előrejelezhetőségre gyakorolt negatív hatását nem tudta kompenzálni az elvileg szigorúbb, gyakrabban áramszolgáltatói kereslet-előrejelzést kívánó menetrendadási kötelezettség. 2003. január 1. napjától a hatályos VEASZ rendelkezései és egyes szolgáltatók szakmai véleménye ellenére eltörölték a teljesítménydíj fizetési kötelezettséget a közüzemi szolgáltató és a közüzemi nagykereskedő között. Egyes vélemények szerint a villamosenergia rendszer szintjén ez megszüntette az ésszerű kapacitásgazdálkodást. Az MVM Rt. - a közüzemi kapacitás igények bizonytalanságára hivatkozva - fenntartotta a lekötött erőműi kapacitásokat közüzemi tartalékképzés céljára.

A keresleti előrejelző rendszer – legalábbis időszaki - hiányosságait bizonyítja, hogy a 2003. január-júniusban a MAVIR által, júliusban a MAVIR és az MVM által közösen, majd egyedül az MVM által készített – a szolgáltató engedélyesek által jelzett alapadatokra alapozott - közüzemi menetrendre az év több mint felében a fogyasztás jelentős túltervezése volt jellemző. Ez a közüzem által lekötött

kapacitások, illetve a forgótartalék túlzott voltát eredményezte a hangfrekvenciás körvezérlés stimuláló hatása ellenére is. Mindazonáltal a túltervezés mértékének trendje, így a piacra gyakorolt káros hatása egyértelműen csökkenő volt. A kezdeti túltervezés okaként felmerülhet, hogy a hosszú menetrendkészítési gyakorlat ellenére a MAVIR sem rendelkezik információkkal a közüzemi fogyasztók villamosenergia igényére vonatkozóan, hiszen a korábbi menetrendkészítés mindig a teljes rendszerre vonatkozott.

A magyar villamosenergia piac egyik központi, ám megoldatlan és ezáltal a további fejlődés gátját jelentő kérdéscsoportja a vizsgált időszakban a *rendszerirányító és az inkumbens MVM kapcsolatrendszer*, a rendszerirányítás jövőbeli rendszere.

A magyar modell a piacnyitás kezdeti fázisában egy igen ellentmondásos, ám pozitív megoldást választott, a rendszerirányító legyen a piaci szereplőktől független (*ISO Independent System Operator modell*). Mindez azonban azzal járt, hogy a rendszerirányító eszköztelen lett. Gyakorlatilag az általa irányított hálózat tulajdonosa továbbra is az MVM maradt, sőt a rendszerirányításhoz szükséges eszközök is az MVM tulajdonában maradtak, a MAVIR csak bérelte azokat. A modell ellentmondásai hamar megmutakoztak. A rendszerirányító által végzett tevékenységekhez szükséges kapacitás és energia az MVM által hosszú távú megállapodásokkal lekötött erőműi portfólióból származik. A rendszerirányító az MVM HTM-ekből gazdálkodik, rendkívüli helyzetekben az MVM kell, hogy beszeresse a szükséges energiát (pl. Mátrai Erőmű elfagyása 2003. január 13.-án, Paks üzemzavara 2003. áprilisában). Az ellentmondásos helyzet mikéntje leginkább a hálózat üzemeltetés témakörében érthető meg. Itt a jogszabályok és a rendszerirányítási engedély alapján a részletes szabályrendszert az Üzemi Szabályzatnak kell tartalmazni. A szabályzat szerint az átviteli hálózatra, a rendszerszintű koordinációt igénylő és az átviteli hálózat üzemét befolyásoló elosztó *hálózatra a rendszerirányító hálózati üzemviteli terveket készít* (éves, havi, heti, napi). A szabályzat alapján egyértelmű, hogy a végső szót a rendszerirányító mondja ki, de a szabályzat az előkészítési fázisban megengedőbb szabályt tartalmaz. A szabályzat szerint a rendszerirányító szerepe teljesen passzív, azaz a hálózati engedélyesek javasolnak, a rendszerirányító elfogad, előjegyzésbe vesz. *Teljesen hiányzik a rendszerirányító kezdeményezési lehetősége az egyes munkavégzésekkel kapcsolatban*. Ez a gyakorlatban azt jelenti, hogy az üzemirányító konkrét üzemi tapasztalatai nem kapnak hangsúlyt az egyes hálózati karbantartások tervezésében. A hálózati engedélyes saját szempontjai alapján kezdeményezi az egyes előjegyzéseket és igényeket, amelyek adott esetben teljesen ellentétesek is lehetnek a villamosenergia-rendszer egészének üzemviteli szempontjaival. Az egyeztetés fórumának szánt *koordinációs értekezlet* szükségképpen jelentős konfliktusok terepe, mert számtalan eltérő, sokszor teljesen ellentétes érdeket kell egyeztetni (az érdekek között csak egy a rendszerirányító érdeke). A fórum nem azért nem működik megfelelően, mert ott ül a rendszerirányító képviselője — az egyébként is nagy létszámú értekezleten — hanem azért, mert hatáskör hiányában nem ő állítja össze azt a programot, amely alapján az ő felelősségi körébe tartozó ellátásbiztonságot kell garantálnia.

Az átviteli engedélyes (MVM Rt.) a vizsgált időszakában érvényes szerződéses konstrukció (*a szerződést 2003. év folyamán gyakorlatilag majd egy évig nem tudta megkötni a MAVIR*) szerint tizenhét különféle feladat teljesítését vállalja. A hatásköri szétválasztást elemezve az tűnik ki, hogy a jogok és kötelezettségek szétválasztása gyakorlatilag nem valósult meg (MVM erőfölényes helyzetből akadályozta annak megkötését). A szerződés (a) – (m) pontjai világosan mutatják, hogy a VET feladatokkal és hatáskörökkel kapcsolatos előírásai nincsenek, vagy csak részlegesen vannak végrehajtva a két engedélyes vonatkozásában. A (c) pont jelzi, hogy az átviteli engedélyes számára teljesen formális a hálózati üzemviteli tervek előkészítésben a rendszerirányító szerepe. A „jövőhagyás” és „jövőhagyatás” fogalmak használata világosan jelzi a szerepfelfogást.

A hálózat üzemeltetés fontos kelléke az *üzemviteli megállapodás*, amely a gyakorlati együttműködés szabályait rögzíti, a telekommunikációs és védelmi beállítási értékeket. A (d) pont alapján látszik, hogy az átviteli engedélyes a gyakorlati üzemirányításhoz legszorosabban kötődő üzemviteli megállapodásoknak

is részese kíván lenni, annak ellenére, hogy itt olyan beállítási paraméterek kerülnek meghatározásra, amelyek a VET hatályos szövege alapján a rendszerirányító hatáskörébe tartoznak.

Összegezve a rendszerirányító és az MVM együttműködésében érzékelt problémákat megállapítható, hogy a jelenlegi működésben lévő feszültségek három okra vezethetők vissza: (1)A VET által adott jogok és kötelezettségek nem pontos értelmezése, vagy félreértelmezése (nemzetközi képviselő, hálózatfejlesztési ajánlatok kiválasztása, üzemvitel), illetve (2)A rendszerszintű terv elkészítésének, az egyes „ajánlatok” elfogadásának rendje nem tisztázott (az eljárásról az Üzemi Szabályzat - ÜSZ csak röviden tesz említést [ÜSZ 4.3.8.1]), továbbá (3)A rendszerirányító által elfogadott „ajánlatok” megvalósításának (vélelmezett) hiánya.

2005. júniusában a probléma „részben megoldódott”. A törvényhozók eldöntötték – a Gazdasági Versenyhivatal minden tiltakozása ellenére -, hogy Magyarországon TSO (*Transmission System Operator*) modell lesz, és nem az eszközök kerülnek a MAVIR Rt birtokába, hanem a MAVIR Rt lesz az MVM Rt része. Az új működés 2005. augusztusában, illetve 2006. január 1-jén kezdődött.

Összefoglalva a fogyasztókat érintő hatásokat, elmondható, hogy az ágazati vizsgálat során az egyéb megjegyzések kérdéskör kapcsán tett észrevételek (melyeket a szabályozási elégtelenség, szabályozási hibák, aukciók elégtelensége, piaci intézmények hiánya, szabályozási tapasztalatlanságok, modell váltás igénye, a hosszú távú megállapodások problematikája, mérlegkör működési gondok, szabályzati bizottságok hatékonytalan működése, ésszerű kapacitásgazdálkodás és a keresleti előrejelző-rendszer problémái valamint az unbundling problémaösszefoglaló alcímek alá lennének besorolhatók) mind olyanok, amelyek szabályozási kérdéseket érintenek, noha eltérő mélységben. Jól érzékelhető azonban, hogy megoldásuk (néhány felvetést időközben orvosoltak) egyaránt javítaná a villamosenergia piac általános hatékonyságát és erősítené a szabad piaci szegmenst.

6. Következtetések

Meg kell kezdeni a 2003/54/EK Irányelv magyarországi teljes⁷² implementációjának az előkészítését, amely szükségképpen érinti a villamosenergia-piac működési modelljének elemzését és a különféle modell alternatívák részletes elemzését. A jelenlegi működési modell ugyanis az általános, tehát a lakossági fogyasztók, a kisvállalkozások és minden egyéb fogyasztó szabályozott áron történő ellátási kötelezettségére épül. Ennek érdekében születtek a verseny érvényesülését tekintve kifogásolható megállapodások (pl.HTM, VEASZ) és erre a logikára épül a villamosenergiáról szóló törvény által leírt piaci szerkezet. A közüzemből meghatározott fogyasztók kiléphetnek a szabad piacra, majd onnan visszatérhetnek a közüzembe. *Az 2003/54/EK Irányelv ettől teljesen eltérő logikájú dokumentum,* ugyanis *arra épül, hogy a villamosenergia-piac versenypiac.* Ezen a versenypiacon azonban pontosan a lakossági fogyasztók és a jogalkotó döntése esetén a kisvállalkozások esetében, az infrastruktúra eltérő fejlettsége, a regionális gazdasági különbségek ellensúlyozására, a kedvezményezettek védelmére a jogalkotó közzolgáltatási kötelezettséget ró az egyébként versenypiacon tevékenykedő vállalkozásokra. Ezen kötelezettségek egyike az egyetemes szolgáltatás keretében a villamosenergia-értékesítés kötelezettsége, amely a villamosenergia mint termék tekintetében lehet hatósági áras (hasonló a mai közüzemi árképzéshez) vagy valamilyen más módon árazott termék. Ez tehát nem jár mindenkinek. Ezzel szemben viszont minden fogyasztónak jár a hálózathoz való szabályozott hozzáférés joga. Ebből a megközelítésből következik, hogy a jelenlegi közüzemi ellátási lánc, annak beszerzési és értékesítési kötöttségeivel nem tartható fenn. A hatékony verseny feltételeinek kialakítása, a piaci szerkezet befolyásolása azonban megfontolt jogalkotási tevékenységet kíván, hiszen a jogszabályok változása nem

⁷² Időközben a Kormány benyújtotta javaslatait a villamosenergiáról szóló törvény módosításával kapcsolatban, de ez a javaslat csak részleges harmonizációt tesz lehetővé.

sértheti Magyarország villamosenergia-ellátásának biztonságát (a szükséges átalakítások azonban komoly érdeksérelmekkel járhatnak az egyes társaságok esetében.)

Miután a villamosenergia-piac működésének *kulcsfontosságú eleme a rendszerszintű szolgáltatások piacának hatékony működése*, ezért a modellváltozatok elemzésénél ennek a problémakörnek az elemzése nem megkerülhető. Különös figyelmet kell fordítani a kiegyenlítő energia árképzésére és a tartalékokkal kapcsolatos elszámolásra (a jelenlegi átmeneti intézkedés – szabott ár – eltörlése csak úgy lehetséges, ha a hosszú távú szerződések struktúráját is érintő változások történnek).

Az első két év eredménytelen HTM újratárgyalásai miatt elemezni kell, hogy miként lehetne több ösztönzöt kidolgozni a befektetők számára ahhoz, hogy kapacitás szabaduljon fel a feljogosított fogyasztók, kereskedők számára a jövőben.

A 2003. január 1-jén megnyitott villamosenergia-piac működése szempontjából – érdemi mennyiségű szabad hazai kapacitás hiányában – *kulcsfontosságú az importforrások hozzáférhetősége*. Ezért célszerű olyan módon alakítani a határkeresztező kapacitásallokálási mechanizmust, amely egyértelműen támogatja a rendelkezésre álló szabad kapacitások kihasználását. Ugyanakkor nyilvánvaló tény, hogy a piacnyitás hatásaként a magyar villamosenergia-rendszer forrásszerkezete jelentősen átalakult. A megnövekedett arányú villamosenergia import, a hosszú távú szerződések változatlansága, a növekvő arányú nem szabályozott termelőegység, a kötelező átvétel jelenlegi rendszere komoly gondokat okoz a villamosenergia-rendszer üzemvitelének szempontjából. *A GVH álláspontja szerint az üzemviteli problémák kezelését elsősorban piaci eszközökkel kell megoldani*, ugyanis a problémák jelentős részben a közüzemi nagykereskedő portfóliójának összetételéből adódnak. Tehát elsőrendűen a közüzemi nagykereskedő portfóliójának változatlansága és annak versenykorlátozó, piacsűkítő felhasználása okozza a műszaki problémákat. Ezért a hatályos szabályokat olyan módon kell átalakítani, amelyek a közüzemi nagykereskedőt és a termelők bizonyos körét nem teszik érdekeltté a piacsűkítő magatartásban

A GVH fontosnak tartja, hogy *a Kormány tegyen lépéseket a Kelet-Közép Európai regionális villamosenergia-piac fejlesztése érdekében*, amely segítené a hazai villamosenergia-rendszer szabályozási problémáinak megoldását, valamint a verseny növelése által jótékony hatással lenne a végfogyasztói villamosenergia árakra is. A Kormány kezdeményezzen egy-két szomszédos országgal a szorosabb együttműködés érdekében olyan program létrehozását, amelynek végső eredménye egy teljesen egybevághó szabályozás megalkotása lenne, kiterjesztve ezzel természetes módon az érintett piac területét.

Célszerű lenne felvetni több fórumon, hogy az EU tegyen lépéseket a biztonságosabb primer energiaellátás érdekében, elősegítve ezzel is a szektorban meglévő hosszútávú szerződéses kényszer oldását.

A Gazdasági Versenyhivatalnak és a Magyar Energia Hivatalnak jogszabályokban meghatározott alapokon *fokozott együttműködésre kell törekednie*, mert csak így lehetséges a villamosenergia-piac működésének közüzemi és szabadpiaci szegmenseiben a versenykorlátozó magatartások megelőzése, illetve szankcionálása. Célszerű, ha a két intézmény *közös elemzési eszköztárat* alakít ki a piaci folyamatok elemzése érdekében, valamint közösen is elemzik a piac szerkezetében végbemenő változásokat. Elemzéseiket nyilvánosságra kell hozni. További közös vizsgálat tárgyát kell képezze a monopól (hálózati) területek integrációjának és lehetséges piactorzító hatásainak feltárása, valamint a villamosenergia-piac, a földgázpiac illetve más általános gazdasági érdekű szolgáltatások integrációjának és kölcsönhatásainak elemzése.

A vizsgálat megállapította, hogy a villamos energiáról szóló 2001. évi CX. törvényben meghatározott kettős vertikum modell gyakorlati alkalmazása során számos olyan intézményes korlát azonosítható, amely gátolja a villamosenergia-piac hatékony működését (pl. VET 18. § alapján lehetőség lenne a lekötött, de igénybe nem vett kapacitások szabadpiaci értékesítésére, de ennek végrehajtása sikertelen volt, kiegyenlítő energia árazása). A jelenlegi működési modell keretei között (az átmeneti időszak ellenére) tovább kell finomítani (pl. határkeresztező szállításokkal kapcsolatos előírások, a közüzemi nagykereskedő kapacitás aukciója, rendszerirányító jogai) a jelenlegi szabályozási környezetet annak érdekében, hogy minél több lekötött, de igénybe nem vett kapacitás kerülhessen a szabad piacra.

A villamosenergia-szektorban a hálózat minősége és megfelelő működése a verseny kiteljesedésének egyik záloga. Fontos tehát, hogy a hálózatok fizikai állapotát (a hálózat létesítését, a fenntartást), a szolgáltatás minőségét, és a hálózatokon végzett, vagy ahhoz kapcsolódó szolgáltatások árait kellő hatósági felügyelet alatt lehessen tartani. Elégtelen felügyelet esetén ugyanis *monopol járadékot* lehet realizálni, és miután mind az átvitel, mind az elosztás természetes monopólium, a verseny egyik problémát sem tudja megoldani. Ugyanakkor megállapítható, hogy a természetes monopólium árazási kérdései nem tartoznak a versenyhivatali kompetenciába. A Magyar Energia Hivatalnak célszerű lenne egy olyan nyilvános elemzési formát kialakítani, amely lehetőséget biztosítana a hálózatok műszaki-fizikai állapotának rendszeres publikálására.

A villamosenergia-piac működésének kulcsfontosságú szereplője a rendszerirányító, aki az átviteli hálózat veszteségének és a rendszerszintű szolgáltatásokhoz szükséges kapacitásoknak a beszerzése során piaci szereplőként is tevékenykedik. A magyar villamosenergia-piac sajátosságai (fizikai kapacitások tulajdonságai, hosszú távú szerződések) miatt kiemelt jelentősége van a rendszerirányító függetlenségének, ugyanis a rendszerirányító a felelős az Üzemi és a Kereskedelmi Szabályzatért (itt vannak leírva a hálózathoz való hozzáférés és a fizikai működés részletes szabályai), kezeli a legfontosabb mérési rendszereket, elvégzi a határkeresztező kapacitások allokálását és előkészíti a szomszédos rendszerirányítókkal megkötésre kerülő megállapodásokat is, amelyek döntő mértékben befolyásolják a villamosenergia-piac működését. Kétségtelen tény, hogy a rendszerirányítási és átviteli engedélyesek eddigi működési tapasztalatai alapján számos ponton javítható az együttműködés, sőt a 2003/54/EK Irányelv számos új kötelezettséget (teljes rendelkezés az átviteli hálózat felett) is telepít a rendszerirányítóra, de az új kötelezettségekhez kapcsolódó esetleges jogi változások a GVH álláspontja szerint nem érvényesíthetők a piac sajátosságainak figyelmen kívül hagyásával. A vizsgálat alapján egyértelmű, hogy a hazai sajátosságok mellett a villamosenergia-ellátás biztonságát és a piac működését a rendszerirányítás független, a kereskedelmi érdekektől mentes működése garantálja, mert így valósítható meg a hálózathoz való hozzáférés korlátozásának objektív és diszkrimináció mentes gyakorlata.

A GVH fontosnak tartja, hogy a piaci szereplők, valamint az erőműi befektetők kiszámítható és következetes jogszabályi keretek között működjenek, mert ez fontos garanciája az ellátásbiztonság fenntartásának és a verseny piac hatékony működésének. A vizsgálat alapján megállapítható, hogy a szektor szabályozása nem hosszú távú ellátásbiztonsági és jóléti célok megvalósítása alapján történik, hanem rövid távú célrendszerek alapján. Az Országgyűlés által alkotott 21/1993.(IV.9.) OGY határozatban foglalt energiapolitikai célkitűzések részben vagy egészben megvalósultak illetve ellehetetlenültek. Ezért a GVH mindenképpen szükségesnek látja a 2199/1999. (VIII.6.) Kormány határozatban (A magyar energiapolitika alapjai, az energetika üzleti modellje) foglaltakat, az EU csatlakozás következtében előállt helyzet, a megújuló energiaforrások intenzív felhasználásának igénye valamint az általános energia piaci körülmények alapján újraforgalmazni az ország energiapolitikai célkitűzéseit.

Ha azt akarjuk, hogy minél több feljogosított fogyasztó lépjen ki a szabad piacra, akkor központi hírlevelek küldésével, az érdekképviseltek, kamarák, az egyes piaci szereplők bemutatásával lehetne

tájékoztatni a potenciális fogyasztókat. Ezeket a kormányzat és az egyes piaci résztvevők finanszírozhatják (piaci részesedésük arányában) elsősorban nem reklám céllal, hanem annak érdekében, hogy objektív tájékoztatásként szolgáljanak.

A magyar rendszer megfelel az UCTE érvényes előírásainak, amely előírásokat újra lehetne fogalmazni az EU magasabb integrációs szintjének megfelelő követelmények szerint.

A GVH-nak – illetve a környező országok versenyhatóságainak - fontos feladata van abban, hogy a piacszerkezet versenyző maradjon, a szabályozás pedig tegye lehetővé, sőt ösztönözzön a versenyzésre. Kezdeményezni kell a szomszédos országok versenyhatóságai közötti megbeszéléseket a regionális villamosenergia piac kialakításának elősegítése érdekében.

A felvetett szabályozási problémákat a szabályozó hatóság és a versenyhatóság közösen tekintse át, értékelje azokat. Készítsen javaslattervet, amelyet az új szabályozásnál figyelembe kell venni.

Budapest, 2006. május 15.